

Керівні принципи щодо свободи об'єднань

Керівні принципи щодо свободи об'єднань

УДК 342.728
ББК 67.400.7
К36

ISBN 978-966-2310-46-7

Видання вперше опубліковано Бюро демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ та Європейською комісією за демократію через право (Венеціанська комісія) у 2015 році під назвою "Guidelines on Freedom of Association". Українська версія є неофіційним перекладом, що здійснено та опубліковано за сприяння Координатора проектів ОБСЄ в Україні та за фінансової підтримки Уряду Канади у рамках проекту «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя».

Координатор проектів ОБСЄ в Україні не несе відповідальності за зміст та погляди, висловлені у цій публікації.

Усі права захищені. Зміст цієї публікації дозволяється без обмежень використовувати та відтворювати для освітніх чи інших некомерційних цілей за умови, що будь-яке таке відтворення супроводжуватиметься посиланням на джерело.

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

Government
of Canada

Gouvernement
du Canada

Зміст

Передмова	7
Робота БДІПЛ ОБСЄ та Венеціанської комісії щодо сприяння законотворчій діяльності	9
Подяки	11
Вступ	13
РОЗДІЛ А Право на свободу об'єднання	15
Вступ	16
Визначення терміна «об'єднання»	17
Значення об'єднань	17
Основні права об'єднань	19
Значення якісного законодавства та сприятливого середовища	20
РОЗДІЛ Б Керівні принципи законодавства щодо права на свободу об'єднання	23
Керівні принципи	24
РОЗДІЛ В Пояснювальна записка	29
Вступ	30
<i>Визначення терміна «об'єднання»</i>	<i>30</i>
<i>Самоврядування та організований характер об'єднання</i>	<i>30</i>
<i>Незалежність</i>	<i>31</i>
<i>Некомерційний характер</i>	<i>31</i>
<i>Створення об'єднань та добровільність членства в них</i>	<i>31</i>
<i>Цілі та завдання</i>	<i>32</i>
<i>Правосуб'єктність</i>	<i>32</i>
Нормативно-правова база	33
Конкретні види об'єднань	33
<i>Релігійні організації</i>	<i>34</i>
<i>Політичні партії</i>	<i>34</i>
<i>Профспілки</i>	<i>35</i>
<i>Правозахисники</i>	<i>36</i>
<i>Неурядові організації</i>	<i>36</i>
<i>Інші об'єднання</i>	<i>36</i>
Інші права, що стосуються права на свободу об'єднання	37
Підрозділ 1. Керівні принципи	38
Підрозділ 2. Нормативно-правова база з питань, що стосуються об'єднань	51
А. Рівне ставлення та недискримінація	51
<i>Гендерна рівність і недискримінація за ознакою статі, сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності</i>	<i>55</i>

<i>Негромадяни</i>	57
<i>Меншини</i>	57
<i>Діти</i>	58
<i>Працівники правоохоронних органів та державні посадові особи</i>	59
Б. Створення, статус юридичної особи та реєстрація	60
<i>Створення</i>	60
<i>Набуття статусу юридичної особи</i>	61
<i>Нотаріальне засвідчення та реєстрація</i>	63
В. Членство, внутрішнє управління, цілі й предмет діяльності об'єднання	67
Г. Участь у процесах прийняття рішень, майні, доходах і активах.	70
Д. Державна підтримка і доступ до інших ресурсів	73
<i>Право вільно шукати, отримувати і використовувати ресурси</i>	73
<i>Державна підтримка</i>	74
Е. Підзвітність, нагляд і наглядові органи.	82
Є. Відповідальність та санкції	86
Ж. Припинення діяльності, заборона і розпуск, доступ до правосуддя	88
З. Об'єднання і нові технології	94
ДОДАТКИ	99
Додаток А Вибрані міжнародні та регіональні документи	100
Додаток Б.	117
Додаток В.	126
Додаток Г.	130
Примітки	135

Передмова

Свобода об'єднання є одним із основних прав людини, що має надзвичайно важливе значення для функціонування демократії та є неодмінною умовою для реалізації інших прав людини. Об'єднання відіграють важливу роль у досягненні цілей, що відповідають суспільним інтересам, та є незамінними в справі сприяння захисту прав людини та виконання зобов'язань ОБСЄ у сфері людського виміру.

Право на свободу об'єднання гарантується основними міжнародними договорами у сфері захисту прав людини, у тому числі Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Воно також чітко закріплюється в зобов'язаннях ОБСЄ у сфері людського виміру. В цих документах наголошується, що всі об'єднання, у тому числі групи, об'єднані спільними інтересами, профспілки та політичні партії, є важливими складовими демократичної держави.

Зважаючи на значущість об'єднань, надзвичайно важливо, щоб їх роль та діяльність, а також право на свободу об'єднання користувалися ефективною підтримкою та захищалися нормами, закріпленими у законах та інших нормативно-правових актах держав. Норми законодавства, що регулюють порядок реалізації цього важливого права, значно відрізняються в різних державах – учасницях ОБСЄ. При цьому рекомендацій для законотворців щодо відображення міжнародних стандартів у сфері прав людини в національному законодавстві майже немає. Ці Керівні принципи розроблені саме з метою надання таких рекомендацій.

Бюро демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ) ОБСЄ та Комісія Ради Європи «За демократію через право» (Венеціанська комісія) надають підтримку в розробці законодавства державам – учасницям ОБСЄ та державам – членам Венеціанської комісії, допомагаючи їм реалізувати свої зусилля з приведення національного законодавства, у тому числі щодо свободи об'єднання, у відповідність з міжнародними стандартами та зобов'язаннями ОБСЄ. В основу Керівних принципів щодо свободи об'єднання, спільно розроблених БДІПЛ та Венеціанською комісією, покладено багаторічний досвід цих двох організацій у наданні рекомендацій окремим державам з питань удосконалення їхнього національного законодавства. У зв'язку з цим Керівні принципи становлять собою додатковий комплексний інструмент для законодавців, що надає допомогу та рекомендації щодо реалізації права на свободу об'єднання.

Вони мають на меті забезпечити розробку законодавства з метою сприяння створенню та діяльності об'єднань, формуванню належних умов їхньої роботи та подальшої діяльності з метою досягненні ними своїх цілей. Попри відсутність універсального рішення, здатного впоратися з будь-якими завданнями, у цьому документі викладені чіткі мінімальні вимоги стосовно відповідності міжнародним стандартам, і тим самим встановлюється базовий рівень, якому мають відповідати дії національних органів влади.

Ці Керівні принципи насамперед (проте не виключно) призначені для законотворців, які опікуються розробкою законодавства, що безпосередньо регулює діяльність об'єднань або стосується її опосередковано. Видання також стане у нагоді працівникам державних органів, співробітникам судових органів, практикуючим юристам, ученим та іншим особам як таке, що розглядає порядок реалізації права на свободу об'єднання, у тому числі для власне об'єднань та їх членів, правозахисників та широкого загалу.

Сподіваємося, що Керівні принципи будуть корисним джерелом інформації та нададуть їхнім користувачам практичні, засновані на реальному досвіді рекомендації щодо того, яким чином приводити законодавство та практику з питань регулювання свободи об'єднання у відповідність з міжнародними стандартами у сфері прав людини та зобов'язаннями ОБСЄ. Вони задумувалися як «живий документ», який надалі змінюватиметься завдяки внескам його користувачів. Лише таким чином можливе продовження розвитку Керівних принципів та їх пристосування до мінливих обставин.

**Міхаель Георг Лінк
(Michael Georg Link)**

Директор Бюро демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ) ОБСЄ

**Джанні Букіккіо
(Gianni Buquicchio)**

Президент Венеціанської комісії Ради Європи

Робота БДІПЛ ОБСЄ та Венеціанської комісії щодо сприяння законотворчій діяльності

Основне завдання БДІПЛ у сфері сприяння законотворчій діяльності полягає в підтримці здійснення правових реформ у державах – учасницях ОБСЄ шляхом надання на запити оглядів законопроектів та чинного законодавства у сфері людського виміру з метою забезпечення їх відповідності міжнародним стандартам у сфері прав людини та зобов'язанням ОБСЄ. Крім того, БДІПЛ надає державам приклади належної практики і зразки законів, що були відібрані за роки роботи з різними країнами. Такі приклади, так само як і зразки законів, можуть стати джерелом натхнення для законодавців з інших країн регіону ОБСЄ. БДІПЛ також аналізує законотворчі процедури для того, щоб переконатися, що вони передбачають залучення всіх заінтересованих сторін та є прозорими, як про це йдеться в основних зобов'язаннях ОБСЄ, які передбачають, що «законодавство розроблятиметься і прийматиметься в результаті відкритого процесу, який відображає волю народу» (Московський документ 1991 року).

Прохання про надання допомоги в розробці законодавства надходить до БДІПЛ ОБСЄ у вигляді офіційного запиту від державних органів конкретної держави-учасниці або відповідної місії ОБСЄ. Допомога надається у формі оглядів законодавства (надання висновків та коментарів), що їх працівники БДІПЛ готують спільно з власними та зовнішніми експертами. Після підготовки та відправки відповідного висновку або коментаря документ завантажується в онлайн-базу законодавчих актів, зібраних БДІПЛ, на сайті [Legislationonline.org](http://legislationonline.org). Після цього, якщо органи влади відповідної держави-учасниці вважають це за необхідне, працівники та експерти БДІПЛ беруть участь у заходах та зустрічах на території відповідних держав, де обговорюються результати аналізу і рекомендації, надані у висновках чи коментарях, з метою їх урахування при розробці законопроектів.

Докладніше про допомогу, яку БДІПЛ надає у сфері законотворчої діяльності, див. в розділі «Підтримка законотворчої діяльності» на сайті БДІПЛ за адресою: <http://www.osce.org/odihr/108503>. Безкоштовна онлайн-база законодавчих

актів, зібраних БДІПЛ, знаходиться на сайті [Legislationline.org](http://www.legislationline.org) за адресою: www.legislationline.org.

Венеціанська комісія допомагає законотворцям у їх діяльності шляхом надання об'єктивних консультацій з питань законодавства конкретним країнам, що здійснюють розробку або перегляд своїх конституцій або законів, які мають важливе значення для демократичного функціонування інститутів. Зазвичай запит про підготовку висновку надходить від самої держави. Комітет міністрів, Парламентська Асамблея, Генеральний секретар та Конгрес місцевих і регіональних органів влади, так само як і будь-яка інша міжнародна організація або орган, що бере участь у роботі Венеціанської комісії, також можуть звернутися до неї з проханням про надання висновку. При складанні висновків Комісія призначає робочу групу доповідачів (переважно з-поміж своїх членів), яка консулює національні органи влади в процесі підготовки відповідного закону. Після обговорення з національними органами влади та іншими заінтересованими сторонами у відповідній країні робоча група готує проект висновку про те, чи відповідає текст закону демократичним стандартам у певній сфері, а також про те, як поліпшити цей закон, виходячи з наявного спільного досвіду. Проект висновку обговорюється і приймається Венеціанською комісією на пленарному засіданні, зазвичай у присутності представників відповідної країни. Після прийняття висновку оприлюднюється і направляється до органу, від якого надійшов запит про його надання. Попри те, що висновки Венеціанської комісії зазвичай дістають свого відображення у прийнятому законодавстві, Комісія не нав'язує своїх рішень, а навпаки – використовує недирижуваний підхід, заснований на діалозі. Через це робоча група, як правило, відвідує відповідну країну і зустрічається з різними учасниками політичного процесу стосовно питання, що розглядається, для того, щоб виробити максимально об'єктивну точку зору на ситуацію.

Докладнішу інформацію про надання допомоги Венеціанською комісією у розробці законодавства див. на сайті Комісії за адресою: http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation.

Подяки

БДІПЛ ОБСЄ та Венеціанська комісія висловлюють подяку членам спільної робочої групи експертів БДІПЛ ОБСЄ за підготовку Керівних принципів БДІПЛ ОБСЄ та Венеціанської комісії щодо свободи об'єднання, а саме: аспіранту Інституту європейського університету Марті Ахлер (Marta Achler) (Польща); члену Венеціанської комісії і викладачу факультету правознавства Карлова університету Вероніці Білковій (Veronika Bilkova) (Чеська Республіка); віце-президенту по Євразії Міжнародного центру некомерційного права (ICNL) Наталії Боржеллі (Natalia Bourjaily) (Сполучені Штати/Білорусь); президенту Центру розвитку демократії та прав людини Юрію Джибладзе (Yuri Dzhibladze) (Російська Федерація); адвокату і консультанту з прав людини адвокатської контори Monckton Chambers Джеремі МакБрайду (Jeremy McBride) (Сполучене Королівство); заступнику голови Венеціанської комісії Хердіс Торгейрсдоттір (Herdis Thorgeirsdottir) (Ісландія); експерту з прав людини і колишньому члену Венеціанської комісії Пітеру ван Дейку (Pieter van Dijk) (Нідерланди).

Особлива подяка висловлюється Спеціальному доповідачу ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань Майну Кіаї (Maina Kiai) та генеральному секретарю Співтовариства демократій Марії Лейсснер (Maria Leissner), а також їхнім працівникам за письмові коментарі та співпрацю при підготовці Керівних принципів БДІПЛ ОБСЄ та Венеціанської комісії щодо свободи об'єднання.

БДІПЛ ОБСЄ та Венеціанська комісія також вдячні переліченим нижче експертам за їхні письмові матеріали, використані у розробці Керівних принципів: експерту з гендерних питань і старшому науковому співробітнику дослідницької компанії Mathematica Policy Research Жаклін Берман (Jacqueline Berman) (Сполучені Штати); колишньому спеціалісту з питань трудової міграції та гідної роботи для національних працівників Міжнародної організації праці (МОП) Люку Демаре (Luc Demaret) (Бельгія); адвокату і професору права Квебекського університету в Монреалі Бернару Дюему (Bernard Duhaime) (Канада); члену дослідницького центру «Жінки в політиці» (Women in Politics Research Centre), члену Основної групи експертів БДІПЛ ОБСЄ з питань політичних партій Леніті Фрейденвалль (Lenita Freidenvall) (Швеція); професору Школи соціальних наук Мармарського університету і члену Основної групи експертів БДІПЛ ОБСЄ з питань політичних партій Омеру Генчкая (Ömer Gençkaaya) (Туреччина); професору права Університету штату Огайо, члену Експертної ради БДІПЛ ОБСЄ з питань свободи мирних зібрань Девіду Голдбергеру (David Goldberger) (Сполучені Штати); директору Інституту з дослідження конфліктів та голові

Експертної ради БДІПЛ ОБСЄ з питань свободи мирних зібрань Нілу Джерману (Neil Jarman) (Сполучене Королівство); професору Університету ім. Джона Хопкінса і голові Основної групи експертів БДІПЛ ОБСЄ з питань політичних партій Річарду Катцу (Richard Katz) (Сполучені Штати); професору міжнародного права та прав людини Європейського університету у Флоренції Мартіну Шайніну (Martin Scheinin) (Фінляндія); та старшому спеціалісту з міжнародних норм праці і правових питань Бюро з діяльності трудящих (МОП) Беатріс Вакотто (Beatriz Vacotto). Особливу подяку ми також висловлюємо всім експертам з питань свободи об'єднання, які брали участь у консультаційних «круглих столах» та семінарах, проведених в рамках підготовки цих Керівних принципів.

Вступ

Ці Керівні принципи були розроблені задля сприяння досягненню цілей реалізації права на свободу об'єднання. Практична цінність цього документа полягає в тому, що в ньому відображено багаторічний досвід Бюро демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ) ОБСЄ та Комісії Ради Європи «За демократію через право» (Венеціанської комісії) у сфері сприяння законотворчій діяльності в питаннях, що стосуються права на свободу об'єднання. Керівні принципи насамперед (проте не виключно) призначені для законотворців, які опікуються розробкою законодавства, що регулює діяльність об'єднань або стосується їх. Видання також стане у нагоді представникам державних органів, працівникам судових органів, практикуючим юристам, вченим та іншим особам як таке, що розглядає порядок реалізації права на свободу об'єднання, у тому числі власне об'єднанням та їх членам, правозахисникам тощо. БДІПЛ ОБСЄ та Венеціанська комісія також сподіваються, що Керівні принципи будуть корисним джерелом інформації для широкого загалу.

Керівні принципи розроблені, зокрема, з урахуванням широкої судової практики Європейського суду з прав людини. Для пояснення основних принципів у них наводяться приклади належної практики їх застосування у різних державах. Це видання доповнює інші інструменти БДІПЛ ОБСЄ, такі як базу даних на сайті Legislationline.org, що надає законодавцям та іншим заінтересованим особам доступ до міжнародних стандартів і законодавства держав – учасниць ОБСЄ у сфері людського виміру, у тому числі у сфері права на свободу об'єднання. Керівні принципи становлять собою комплексний документ, порівняно з раніше опублікованими довідниками керівних принципів БДІПЛ ОБСЄ та Венеціанської комісії з питань політичних партій та релігійних організацій. З-поміж зазначених довідників – «Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій»¹, «Рекомендації по аналізу законодавства про релігію та віросповідання»² та «Спільні рекомендації щодо правосуб'єктності релігійних громад та громад, які дотримуються певних переконань»³. Крім того, «Керівні принципи БДІПЛ ОБСЄ щодо захисту правозахисників»⁴ також стосуються цих Керівних принципів.

Керівні принципи складаються зі вступу та трьох розділів. У розділі А дається визначення терміна «об'єднання» і пояснюється значення об'єднань, основні права об'єднань та необхідність якісно розробленого законодавства у цій сфері. У розділі Б викладені керівні принципи, що стосуються права на свободу об'єднання, а в розділі В наводиться пояснювальна записка, якою уточнюються

ці принципи. Пояснювальна записка складається з двох частин: у першій частині (підрозділ 1) міститься більш докладне тлумачення керівних принципів, викладених в розділі Б, а в другій частині (підрозділ 2) розглядаються більш проблематичні аспекти практичного використання принципів при розробці нормативно-правової бази для регулювання діяльності об'єднань. Усі розділи слід розглядати в сукупності. Зокрема, розділи Б і В слід розглядати спільно, оскільки пояснювальна записка є невід'ємною частиною керівних принципів.

В основу Керівних принципів були покладені існуючі міжнародні стандарти та практику. При їх підготовці також використовувалися результати аналізу міжнародної і національної практики, проведеного експертами у процесі підготовки цього документа.

Керівні принципи розроблялися Робочою групою експертів БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанської комісії впродовж року і супроводжувалися залученням широкого кола експертів, у тому числі проведенням двох «круглих столів» та одного консультативного семінару⁵.

Ці Керівні принципи були прийняті Венеціанською комісією на 101-й пленарній сесії (Венеція, 13–14 грудня 2014 року).

РОЗДІЛ А
Право на свободу об'єднання

Вступ

1. Загальновідомо, що «життєздатна демократія залежить від існування широкого кола демократичних інститутів»⁶. До цих інститутів належать такі об'єднання, як політичні партії, неурядові організації, релігійні організації, профспілки тощо. Ключова роль об'єднань у формуванні демократичних засад давно визнається в міжнародних документах, якими закріплено та гарантовано право на свободу об'єднання⁷.
2. Радою Європи та Організацією з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) було розроблено всеосяжний звід стандартів і політичних зобов'язань, що стосуються права на свободу об'єднання. Це право закріплено як у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ)⁸, прийнятій Радою Європи, так і в Копенгагенському документі 1990 року⁹.
3. Право на свободу об'єднання підтверджено іншими міжнародними договорами, такими як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП)¹⁰, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП)¹¹, Американська конвенція про права людини (АКПЛ)¹², Хартія основних прав Європейського Союзу (ХОП ЄС)¹³ та Африканська хартія прав людини і народів (АФХПЛН)¹⁴. Арабською хартією прав людини¹⁵ також передбачено право на свободу об'єднання, але зазначено, що її дія поширюється лише на громадян. Аналогічним чином, інші міжнародні документи захищають це право у тій частині, в якій воно стосується профспілок та організацій роботодавців, у тому числі кілька конвенцій Міжнародної організації праці (МОП)¹⁶ та Європейська соціальна хартія (ЄСХ)¹⁷.
4. Іншими міжнародними і регіональними документами у сфері прав людини також прямо визнається право на свободу об'єднання окремих осіб або груп, наприклад біженців (Конвенція про статус біженців і Протокол до неї)¹⁸, жінок (Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок)¹⁹, дітей (Конвенція про права дитини)²⁰, трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей (Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей)²¹, осіб, що належать до національних меншин (Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин)²² та інвалідів (Конвенція про права інвалідів)²³.

5. Крім того, право на свободу об'єднання неодноразово підтверджувалося як міжнародною, так і національною судовою практикою. Отже, існує потужна нормативно-правова база, що регулює це право й надає істотні підстави для визнання права на об'єднання осіб як невід'ємної складової демократичного суспільства, яке зобов'язалося побудувати держави – учасниці ОБСЄ та держави – члени Ради Європи.
6. Крім того, міжнародними урядовими і неурядовими організаціями було складено й прийнято багато документів, якими визнано право на свободу об'єднання і наголошено на його значенні²⁴. До цих документів, зокрема, належать рекомендації, резолюції, пояснювальні рішення договірних органів та доповіді спеціальних доповідачів ООН. Вони є важливим джерелом «м'якого» права, що стосується змісту Керівних принципів (докладнішу інформацію див. в додатку Г).

Визначення терміна «об'єднання»

7. Для цілей Керівних принципів термін «об'єднання» означає організований незалежний некомерційний орган у формі добровільного об'єднання осіб, пов'язаних спільними інтересами, діяльністю чи метою. Об'єднання не обов'язково повинно бути юридичною особою, проте повинно мати певну інституційну форму чи структуру.

Значення об'єднань

8. Свобода об'єднання – це право людини, що є життєво необхідним для функціонування демократії та є важливою передумовою для реалізації інших основоположних свобод²⁵.
9. До того ж, об'єднання часто відіграють важливу позитивну роль у досягненні цілей, які відповідають інтересам суспільства, що визнавалося в міжнародній правовій практиці, у загальних коментарях та рекомендаціях, наданих договірними органами ООН, а також в резолюціях Ради з прав людини та інших міжнародних і регіональних документах. Об'єднання опікуються широким колом питань, у тому числі питаннями, пов'язаними з правами людини (а саме питаннями боротьби з дискримінацією²⁶ та мовою ненависті на ґрунті расизму²⁷, моніторингу²⁸, надання допомоги в діяльності національних інститутів з прав людини²⁹, сприяння, визнання і моніторингу реалізації прав дітей³⁰, запобігання та подолання насильства в сім'ї й насильства щодо жінок³¹, у тому числі викоренення практики проведення операцій на жіночих статевих органах, що призводять до каліцтва³², а також інших видів насильства на гендерній основі, а також запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за

неї³³); питаннями демократичних реформ (такими як сприяння належному державному управлінню та рівній участі у суспільно-політичному житті³⁴, а також забезпечення засобів правового захисту³⁶); питаннями безпеки та міжнародного співробітництва (такими як сприяння запобіганню конфліктів³⁷, заохочення до примирення та миру³⁸, досягнення цілей та реалізації принципів ООН³⁹ та участі у роботі міжнародних організацій⁴⁰); а також соціально-економічними питаннями та питаннями розвитку (такими як досягнення інклюзивності в освіті⁴¹, сприяння поліпшенню умов життя⁴², надання гуманітарної допомоги і допомоги у випадку стихійного лиха⁴³, сприяння зайнятості⁴⁴, охороні здоров'я та розвитку⁴⁵).

10. Крім того, об'єднанням часто відводиться активна роль у «розгляді та вирішенні проблем і питань, що є важливими для суспільства, таких як навколишнє середовище, сталий розвиток, запобігання злочинності, розширення прав і можливостей жінок, соціальна справедливість, захист споживачів та реалізація усіх прав людини»⁴⁶. Роль, яку можуть відігравати об'єднання в аспекті виконання зобов'язань у сфері прав людини, також підкреслюється тим значенням, що його договірні органи ООН надають участі об'єднань у підготовці та обговоренні доповідей, які подаються державами – учасницями договорів, а також подальшій роботі за результатами розгляду цих доповідей⁴⁷.
11. У низці документів ОБСЄ, особливо в Копенгагенському документі 1990 року, зазначається, що існування всіх видів об'єднань, груп, об'єднаних спільними інтересами, профспілок та політичних партій є надзвичайно важливим для життєздатної демократії⁴⁸. У Копенгагенському документі, наприклад, наголошується на важливості поважати «права кожного окремо або спільно з іншими вивчати та обговорювати питання дотримання прав людини та основоположних свобод і розвивати та обговорювати міркування стосовно поліпшення захисту прав людини і досконаліших засобів забезпечення дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини»⁴⁹.
12. На рівні Ради Європи Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово розтлумачував передбачені ЄКПЛ зобов'язання щодо права на свободу об'єднання. ЄСПЛ нерідко згадував про важливість поваги до свободи об'єднання у демократичному суспільстві, стверджуючи, що «рівень демократії в країні, що розглядається, можна виміряти тим, яким чином ця свобода закріплена в національному законодавстві, та тим, як влада дотримується цієї норми на практиці»⁵⁰. У свою чергу Венеціанська комісія зазначила, що «те, яким чином ця свобода закріплена в національному законодавстві і яким чином влада застосовує цю норму на практиці, свідчить про рівень демократії в країні, що розглядається»⁵¹.

13. Стосовно неурядових організацій держави – члени Ради Європи визнали «важливий внесок неурядових організацій (НУО) у розвиток і реалізацію демократії та прав людини, зокрема шляхом сприяння інформуванню громадськості, участі у суспільному житті та забезпеченні прозорості та підзвітності органів державної влади, і не менш важливий внесок НУО в культурне життя і соціальний добробут демократичних суспільств»⁵².
14. Стосовно профспілок у преамбулі до Статуту МОП йдеться про те, що визнання принципу свободи об'єднання є засобом поліпшення умов праці й установами миру⁵³. Дійсно, право об'єднуватися у профспілки, як свідчить історія, слугує каталізатором демократичних реформ і розвитку держав у більш широкому сенсі. Крім того, профспілки відігравали важливу роль у просуванні гендерної рівності⁵⁴.
15. Політичні партії також є об'єднаннями⁵⁵, їх визнано невід'ємними учасниками демократичного процесу і «ключовим елементом політичного життя плюралістичного суспільства»⁵⁶. Зокрема, законодавство про політичні партії може заохочувати і підтримувати повноцінну участь та представництво жінок і меншин у політичних процесах та в суспільному житті⁵⁷.

Основні права об'єднань

16. Право на свободу об'єднання визнано як таке, що ним можуть користуватися як окремі особи, так і власне об'єднання у процесі здійснення своєї діяльності та задоволення спільних інтересів його засновників та членів⁵⁸.
17. Право на свободу об'єднання нерозривно пов'язане з іншими правами та свободами людини, а саме правом на свободу переконань і на вільне їх вираження, правом на свободу зібрань та правом на свободу думки, совісті і релігії⁵⁹.
18. Дійсно, БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія наголошують, що «свобода об'єднання також повинна бути гарантована як інструмент, що забезпечує всім громадянам можливість повною мірою користуватися своїм правом на свободу переконань і на вільне їх виявлення незалежно від того, здійснюються ці права індивідуально чи колективно»⁶⁰.
19. До того ж, БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія зазначають, що «попри те, що у відповідних міжнародних, європейських і та інших регіональних договорах ці права представлені як такі, що стосуються приватних осіб, саме вільне здійснення права на об'єднання дозволяє поширити ці форми правового захисту на партії як на представницькі органи захищуваних

приватних осіб»⁶¹. Це означає, що об'єднання як такі повинні користуватися й іншими правами людини, у тому числі правом на свободу мирних зібрань, правом на ефективний засіб правового захисту, правом на справедливий суд, правом на захист майна, правом на повагу до приватного життя і таємницю кореспонденції та правом на захист від дискримінації⁶².

Значення якісного законодавства та сприятливого середовища

20. При розробці законодавства стосовно реалізації права на свободу об'єднання необхідно керуватися метою сприяння створенню об'єднань і забезпеченню умов для досягнення ними цілей своєї діяльності. Крім того, закони мають формулюватися достатньо ясно і точно для того, щоб вони давали можливість відповідним виконавчим органам належним чином їх застосовувати.
21. ЄСПЛ визнає, що держава має позитивне зобов'язання забезпечити реалізацію права на свободу об'єднання. Зокрема, Суд постановив, що «справжня і реальна повага до права на свободу об'єднання не може зводитися суто до обов'язку держави не втручатися [...]. При цьому органи державної влади зобов'язані гарантувати належне функціонування об'єднання або політичної партії, навіть якщо вони дратують або ображають осіб, що виступають проти законних ідей, що їх ці об'єднання прагнуть підтримувати»⁶³. Крім того, Комітет МОП зі свободи об'єднань наголошує на значенні проведення консультацій з організаціями роботодавців і працівників під час підготовки та застосування законодавства, що зачіпає їхні інтереси⁶⁴.
22. У зв'язку з цим норми законодавства, що стосуються об'єднань, мають бути належним чином сформульовані. Вони повинні бути чіткими, точними і безспірними. Крім того, для того, щоб можна було гарантувати, що всі заінтересовані сторони зроблять свій внесок у розробку відповідного закону, процес прийняття його положень повинен бути відкритим, доступним для всіх і заснованим на участі усіх сторін. До того ж, ці положення повинні підлягати регулярному перегляду, оскільки вони мають незмінно відповідати потребам об'єднань, і їх слід своєчасно змінювати для відображення постійно змінюваних умов, у яких працюють об'єднання, зокрема внаслідок поширення і використання нових технологій.
23. Положення законодавства, що стосуються об'єднань, слід тлумачити і застосовувати таким чином, щоб це сприяло ефективному здійсненню права на свободу об'єднання для забезпечення реальної та ефективної, а не теоретичної або уявної реалізації цього права⁶⁵.

24. До того ж, міжнародними стандартами визнається, що обмеження цього права допускаються лише в дуже обмеженій кількості випадків. У статті 22 МПГПП йдеться про те, що зазначені обмеження допустимі, лише якщо вони «передбачені законом і [...] необхідні в демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб». Аналогічним чином, в статті 11 ЄКПЛ зазначається, що допускаються лише обмеження, які «передбачені законом і [...] є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб». Ці стандарти також охоплюють принцип пропорційності, який означає, що при запровадженні обмежень перевагу необхідно надавати заходам, що передбачають найменший рівень втручання. До того ж, обмеження за жодних обставин не повинні повністю анулювати це право чи позбавляти його суті⁶⁶. Керівні принципи сприятимуть кращому розумінню тієї обмеженої кількості випадків, у яких допускається застосування обмежень.
25. Насамкінець, суд чи інший незалежний і безсторонній орган повинні мати повноваження перевіряти тлумачення і застосування положень законодавства, що стосуються об'єднань, у тому числі тих, що обмежують їх діяльність.

РОЗДІЛ Б
Керівні принципи
законодавства щодо права на
свободу об'єднання

Керівні принципи

Принцип 1. Презумпція на користь законності створення, цілей і діяльності об'єднань

26. Повинна існувати презумпція на користь законності створення, цілей і діяльності об'єднань, незалежно від будь-яких формальних вимог до їх створення.

Принцип 2. Обов'язок держави поважати, захищати і сприяти здійсненню права на свободу об'єднання

27. Держава не повинна втручатися в здійснення прав і свобод об'єднань та осіб, що здійснюють своє право на свободу об'єднання. Вона повинна захищати їх від втручання з боку недержавних суб'єктів. Крім того, держава повинна сприяти здійсненню права на свободу об'єднання шляхом створення сприятливих умов, в яких об'єднання можуть здійснювати свою діяльність. Це може включати спрощення регулятивних вимог, недопущення надмірно обтяжливого характеру цих вимог, сприяння доступу до ресурсів і життя позитивних заходів для подолання конкретних проблем, з якими стикаються малозабезпечені або уразливі особи чи групи осіб.

Принцип 3. Свобода створення об'єднань та членства в них

28. Усі особи, як фізичні, так і юридичні, громадяни і негромадяни, а також групи таких осіб мають право вільно створювати об'єднання, що мають чи не мають статусу юридичної особи. Кожен може вільно приймати рішення про вступ в об'єднання чи вихід з нього. Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання чи покараний за членство в будь-якому об'єднанні чи відмову від такого членства. Об'єднання можуть вільно визначати правила членства в них, за умови дотримання принципу недискримінації.

Принцип 4. Свобода визначати цілі й види діяльності, у тому числі зміст діяльності

29. Засновники та члени об'єднань можуть вільно визначати цілі й види діяльності свого об'єднання в межах, встановлених законодавством, що відповідає міжнародним стандартам. У процесі роботи над досягненням

своїх цілей і веденням своєї діяльності об'єднання не повинні зазнавати втручання в свої внутрішні справи, управління та організацію. Об'єднання мають право вільно визначати обсяг своєї діяльності, тобто можуть визначати, чи бажають вони працювати на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях. Об'єднання також можуть вільно вступати в інші об'єднання, федерації і конференції як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Принцип 5. Рівне ставлення та недискримінація

30. Закони і принципи, що стосуються об'єднань, повинні однаково застосовуватися і не допускати дискримінації щодо будь-якої особи чи групи осіб за будь-якою ознакою, наприклад за ознакою віку, народження, кольору шкіри, статі, гендерної ідентичності, стану здоров'я, статусу іммігранта чи резидента, мови, національного, етнічного чи соціального походження, обмежених фізичних чи розумових можливостей, політичних чи інших поглядів, майнового стану, раси, релігії чи переконань, сексуальної орієнтації чи іншого статусу. Жодна особа чи група осіб, яка бажає створити об'єднання, не повинна безпідставно ставитися у більш чи менш вигідне становище порівняно з іншою особою чи групою осіб. Членство в будь-якому об'єднанні чи відмова від такого членства не є підставою для дискримінаційного ставлення до будь-якої особи.

Принцип 6. Право на свободу вираження поглядів і переконань

31. Об'єднання мають право на свободу вираження поглядів і переконань через свої цілі та діяльність⁶⁷. Це право доповнює індивідуальне право членів об'єднань на свободу вираження поглядів і переконань. Об'єднання мають право брати участь у суспільних і політичних дискусіях, незалежно від того, узгоджується займана ними позиція з політикою уряду, чи така позиція потребує внесення змін до законодавства.

Принцип 7. Право на свободу пошуку, отримання і використання ресурсів

32. Для цілей здійснення своєї діяльності об'єднання мають право вільно шукати, отримувати і використовувати фінансові, матеріальні і людські ресурси, як національні, так і іноземні чи міжнародні. Зокрема, держави не можуть обмежувати чи блокувати доступ об'єднань до ресурсів на підставі національної приналежності чи країни походження їх джерела; крім того, вони не повинні ганьбити ті об'єднання, що отримують такі ресурси. Це право обмежується лише вимогами законодавства, які зазвичай застосовуються до митного контролю, валютних операцій, запобігання відмиванню грошей і тероризму, а також вимогами, що стосуються

прозорості і фінансування виборів та політичних партій, у тому обсязі, в якому ці вимоги відповідають міжнародним стандартам у сфері прав людини.

Принцип 8. Належне управління у сфері законодавства, політики і практичні заходи, що стосуються об'єднань

33. Реалізація законів, політики і практичних заходів, що стосуються об'єднань, здійснюється регулюючими державними органами, у тому числі адміністративними органами, які діють неупереджено і своєчасно та є вільними від політичного чи іншого впливу. Крім того, такі регулюючі органи повинні забезпечувати доступ громадськості до відповідної інформації про їхні процедури і функціонування; ця інформація має бути легкою для розуміння і використання. Обсяг повноважень регулюючих органів повинен бути чітко визначений, а весь найнятий ними персонал повинен мати належну кваліфікацію і компетентне керівництво. Повинна існувати можливість перевірки рішень та дій регулюючих органів незалежним органом. Працівники регулюючих органів повинні сумлінно виконувати свої обов'язки; будь-які помилки повинні виправлятися, а зловживання – каратися. Прийняття і реалізації будь-яких норм законодавства, політики і практичних заходів, що стосуються діяльності об'єднань, мають передувати конструктивні консультації з об'єднаннями. Законодавство, політики і практичні заходи слід постійно переглядати з метою сприяння здійсненню права на свободу об'єднання в тих постійно змінюваних умовах, у яких об'єднання здійснюють свою діяльність.

Принцип 9. Правомірність та законність обмежень

34. Будь-які обмеження права на свободу об'єднання і прав об'єднань, у тому числі застосування санкцій, повинні суворо відповідати міжнародним стандартам⁶⁸. Зокрема, будь-які обмеження повинні бути передбачені законодавством і мати законну мету. До того ж, відповідне законодавство повинно бути точним, безспірним і передбачуваним; зокрема це стосується положень, що визначають свободу розсуду органів державної влади⁶⁹. Також необхідно забезпечити, щоб прийняття відповідних норм законодавства здійснювалося в рамках демократичного процесу, що гарантує участь суспільства і можливість перегляду, і щоб прийняте законодавство було доступне широкому загалу. Єдиними законними цілями обмежень, що визнаються міжнародними стандартами, є забезпечення національної чи громадської безпеки, громадського порядку (*ordre public*), охорона здоров'я і моралі та захист прав і свобод інших осіб. Сфера застосування цих законних цілей підлягає вузькому тлумаченню.

Принцип 10. Пропорційність обмежень

35. Будь-які обмеження права на свободу об'єднання і прав об'єднань, у тому числі санкції, повинні бути необхідними в демократичному суспільстві, а отже – пропорційними своїй законній меті. Принцип необхідності в демократичному суспільстві вимагає дотримання справедливого балансу між інтересами осіб, що здійснюють право на свободу об'єднань, інтересами власне об'єднань та інтересами суспільства в цілому. Таким чином, необхідність обмежень повинна бути ретельно зважена і ґрунтуватися на беззаперечних доказах. У будь-якій ситуації слід обирати варіант дій, що передбачає найменший рівень втручання. Обмеження завжди повинні мати вузьке тлумачення і застосування⁷⁰ і за жодних обставин не повинні призводити до повного анулювання цього права чи посягання на його суть. Зокрема, будь-яка заборона чи розпуск об'єднання повинні завжди застосовуватися як крайній захід, наприклад у випадку здійснення об'єднанням діяльності, що створює неминучу загрозу насильства чи іншого тяжкого порушення закону. Такі заходи за жодних обставин не повинні використовуватися для покарання за незначні порушення. Усі обмеження повинні бути пов'язані з конкретними обставинами; виключається застосування всеосяжних обмежень.

Принцип 11. Право на ефективний засіб правового захисту у випадку порушення прав

36. Об'єднання, їх засновники та члени, а також усі особи, які прагнуть здійснити своє право на свободу об'єднання, повинні мати доступ до ефективних засобів правового захисту для того, щоб оскаржити чи домогтися перегляду рішень, що впливають на здійснення їхніх прав. Це означає, що об'єднанням і всім відповідним особам має надаватися право пред'являти позов чи оскаржувати будь-яку дію чи бездіяльність органів державної влади, що впливають на їхні права, і домагатися їх судового перегляду. До таких дій належать, наприклад, дії, що стосуються створення об'єднань, відповідності їхньої діяльності статуту чи іншим вимогам законодавства. Для забезпечення права на ефективний засіб правового захисту обов'язково необхідно, щоб судові процедури, у тому числі процедури оскарження та перегляду рішень, відповідали стандартам справедливого судового розгляду. До того ж, ці процедури мають бути чіткими і не повинні тягти великих витрат. Засоби правового захисту повинні бути своєчасними і включати належне відшкодування, у тому числі компенсацію моральної і матеріальної шкоди.

РОЗДІЛ В
Пояснювальна записка

Вступ

37. Ця пояснювальна записка призначена для забезпечення кращого розуміння Керівних принципів, і її необхідно читати спільно з ними. У пояснювальній записці не лише докладніше представлені Керівні принципи та інструменти для їх тлумачення, а й наведені приклади належної практики у сфері забезпечення ефективної дії законів і положень про об'єднання. Пояснювальна записка складається з двох частин: підрозділ 1, який містить докладніше тлумачення Керівних принципів, викладених в розділі А, та підрозділ 2, який присвячений складнішим аспектам практичного використання Керівних принципів при розробці нормативно-правової бази, що регулює діяльність об'єднань.

Визначення терміна «об'єднання»

38. Для цілей Керівних принципів термін «об'єднання» означає «організований незалежний некомерційний орган у формі добровільного об'єднання осіб, пов'язаних спільними інтересами, діяльністю чи метою. Об'єднання необов'язково повинно бути юридичною особою, проте повинно мати певну інституційну форму чи структуру».
39. Слід наголосити, що незалежно від того, як законодавство класифікує таке утворення, власне його суть визначає те, чи поширюється на нього захист, що надається правом на свободу об'єднання. Існування норм законодавства, спрямованих лише на позбавлення того чи іншого утворення статусу об'єднання чи на виключення його зі сфери дії права на свободу об'єднання та пов'язаних із ним прав, є недопустимим.

Самоврядування та організований характер об'єднання

40. Для того, щоб користуватися захистом, гарантованим правом на свободу об'єднання, об'єднання повинно працювати на засадах самоврядування. Хоча це і означає, що об'єднання повинні мати певну інституційну структуру, самокерований і організований характер об'єднань не слід сприймати як вимогу щодо набуття статусу юридичної особи як передумову для існування об'єднання.

Незалежність

41. Об'єднання повинно бути незалежним і вільним від неправомірного втручання з боку держави чи інших зовнішніх суб'єктів⁷¹. Об'єднання не є незалежним, якщо рішення, що стосуються його діяльності, приймаються кимось іншим, аніж членами об'єднання чи призначеним ними для цих цілей органом. Факт наявності одного або основного засновника не тягне автоматичну втрату об'єднанням своєї незалежності. Об'єднання, яке відкрито складається з комерційних організацій і захищає їхні інтереси, є легітимним об'єднанням і повинне користуватися захистом, гарантованим правом на свободу об'єднань.
42. Деякі види об'єднань, у зв'язку з відсутністю у них описаної вище незалежності, не підпадають під дію міжнародних гарантій, що надаються правом на свободу об'єднання. Проте для того щоб встановити, є таке об'єднання незалежним чи ні, слід оцінювати його фактичний статус, а не визначення, що може застосовуватися до нього в силу положень законодавства. Законодавчі та інші нормативно-правові акти можуть інакше класифікувати деякі утворення, якщо вони не демонструють описану незалежність. ЄСПЛ використовує певні критерії для оцінки незалежності того чи іншого утворення від держави. Вони включають відповіді на такі питання: (1) чи завдячує таке утворення своїм існуванням волі парламенту; (2) чи створене воно відповідно до законодавства про приватні об'єднання; (3) чи залишається воно інтегрованим у структури держави; (4) чи користується воно прерогативами поза межами звичайного права, а саме адміністративними, нормотворчими чи дисциплінарними; (5) чи діє таке утворення подібно до публічного органу, як, наприклад, деякі професійні об'єднання та органи⁷².

Некомерційний характер

43. Об'єднання повинно мати некомерційний характер, тобто отримання прибутку не повинно бути основною метою його діяльності. Крім того, об'єднання не повинно розподіляти прибуток, що може виникнути внаслідок його діяльності, між своїми членами чи засновниками, натомість воно повинно інвестувати його в діяльність об'єднання або використовувати для реалізації своїх завдань⁷³.

Створення об'єднань та добровільність членства в них

44. Право створювати об'єднання мають фізичні і юридичні особи, а також групи осіб.

45. Членство в об'єднанні є добровільним. Будь-яка особа повинна мати право вільно приймати рішення про те, хоче вона вступати до об'єднання чи ні⁷⁴. У деяких випадках примушування до членства в об'єднанні є несумісним з правом на свободу об'єднання (докладніше про ці випадки див. в підрозділі 2[B] розділу В Керівних принципів, пп. 80 та 81).
46. Добровільність членства⁷⁵ означає також, що особа, яка не бажає вступати в конкретне об'єднання, не може бути покарана або поставлена в не вигідне становище. Наприклад, вона не повинна зазнати негативних наслідків унаслідок відмови такої особи від вступу в об'єднання⁷⁶. Крім того, добровільність членства означає, що будь-яка особа повинна мати право вільно створювати, спільно з іншими особами, об'єднання на свій смак⁷⁷ або вступати в уже існуюче об'єднання, не зазнаючи, як наслідок цього кроку, негативних наслідків. Добровільність також означає, що особа повинна мати право вільно виходити з об'єднання чи анулювати своє членство в ньому. Залежно від характеру об'єднання, членство необов'язково повинно мати структуровану форму.

Цілі та завдання

47. Найважливішим аспектом визначення поняття «об'єднання» і, по суті, найважливішим аспектом права на свободу об'єднання є можливість осіб разом переслідувати спільні інтереси, під якими можуть розумітися інтереси власне членів об'єднання, широкої громадськості чи певних частин суспільства. Засновники і члени об'єднання повинні мати право вільно визначати свої цілі й завдання. Об'єднання повинні мати можливість вільно досягати поставлених цілей і вирішувати свої завдання без невинного втручання з боку держави чи третіх осіб. Однак такі цілі та завдання повинні відповідати вимогам демократичного суспільства⁷⁸.

Правосуб'єктність

48. Законодавство повинно визнавати як формальні, так і неформальні об'єднання⁷⁹ або, як мінімум, дозволяти останнім здійснювати свою діяльність і не вважати її незаконною⁸⁰. Цей принцип має особливе значення, оскільки ті особи чи групи осіб, які можуть стикатися з юридичними, практичними, соціальними, релігійними чи культурними перепонами при офіційному створенні об'єднань, повинні мати право вільно створювати, зокрема, неформальні об'єднання і вступати до них та здійснювати відповідну діяльність⁸¹. Законодавство не повинно примушувати об'єднання отримувати статус юридичної особи, натомість воно повинно надавати об'єднанням можливість зробити це⁸².

49. Зокрема, законодавство не повинно вимагати офіційної реєстрації об'єднань. Натомість, об'єднанням повинна надаватися можливість використовувати механізми правового захисту для обстоювання власних прав незалежно від того, проходили вони реєстрацію чи ні. Не слід забороняти об'єднання лише на тій підставі, що воно не має статусу юридичної особи. Якщо об'єднання бажає пройти реєстрацію, щоб отримати цей статус, для полегшення цього процесу відповідні процедури мають бути не обтяжливими, а простими і швидкими.
50. Набуваючи статусу юридичної особи, об'єднання отримує юридичні права та обов'язки, у тому числі право вчиняти правочини й виступати позивачем та відповідачем у судах. Неформальні об'єднання покладаються на правоздатність своїх членів у будь-яких подібних діях, що необхідні для виконання завдань своєї діяльності.

Нормативно-правова база

51. Держави – учасниці ОБСЄ і держави – члени Ради Європи мають досить різну нормативно-правову базу, що регулює діяльність об'єднань. Надзвичайно важливо, щоб роль та функціонування об'єднань, а також право на свободу об'єднання користувалися ефективною підтримкою та захистом, закріпленими в конституції та інших законах таких держав. Практика засвідчує, що в прийнятті спеціального закону про об'єднання немає нагальної потреби для належного здійснення та захисту права на свободу об'єднання. Натомість, достатньо запровадити низку правових положень, що сприятимуть створенню та функціонуванню об'єднань.
52. У тих країнах, де прийняті спеціальні закони та/або запроваджені положення, що стосуються об'єднань, такі закони та положення повинні відповідати договірним і недоговірним нормам, на яких засновані Керівні принципи.
53. Нормативно-правова база повинна спрямовуватися на забезпечення та реалізацію права на свободу об'єднання, а не на перешкоджання здійсненню цього права⁸³.

Конкретні види об'єднань

54. Деякі види об'єднань заслуговують на окрему згадку. Зважаючи на особливий характер цих об'єднань, для врегулювання їх статусу та діяльності можуть виявитися необхідними додаткові положення конституції, закони та інші нормативно-правові акти. До цих об'єднань належать, зокрема, релігійні організації, політичні партії, профспілки, правозахисні організації й велика кількість неурядових організацій.

Релігійні організації

55. Релігійні організації виступають як канал реалізації основного права на свободу релігії чи переконань. В «Рекомендаціях по аналізу законодавства про релігію та віросповідання», опублікованих БДІПЛ ОБСЄ та Венеціанською комісією в 2004 році, зазначено, що в спеціальному законодавстві, що регулює діяльність релігійних організацій, можливо, немає потреби⁸⁴, і що закони, що застосовуються до інших об'єднань, можуть також застосовуватися і до релігійних організацій. Керівні принципи 2004 року і «Рекомендації щодо правосуб'єктності релігійних громад та громад, що дотримуються певних переконань» (2014 рік), розроблені спільно БДІПЛ ОБСЄ та Венеціанською комісією, містять необхідні рекомендації для законотворців щодо того, яким чином питання, що стосуються релігії і переконань, повинні вирішуватися в законодавстві – загальному чи спеціальному. До цих публікацій слід звертатися за більш конкретними рекомендаціями у цій сфері.

Політичні партії

56. Політична партія – це «добровільне об'єднання осіб, однією з цілей якого є участь в управлінні державними справами, у тому числі шляхом висування кандидатур на вільних і демократичних виборах»⁸⁵. Крім того, «політичні партії є колективною платформою для реалізації основних прав фізичних осіб на об'єднання і на свободу вираження думки. В такій якості вони визнаються Європейським судом з прав людини повноправними суб'єктами демократичного процесу. До того ж, партії є найбільш широко використовуваним інструментом участі громадян у політичному житті та здійснення пов'язаних із цим прав. Будучи ключовим елементом політичного життя плюралістичного суспільства, партії відіграють активну роль у формуванні інформованого та активного електорату»⁸⁶.

57. З огляду на особливу роль політичних партій у демократичному суспільстві і конкретні завдання їхньої діяльності, питанням регулювання їхнього функціонування присвячена окрема збірка керівних принципів, складена БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанською комісією насамперед з метою сприяння роботі законодавців. У зв'язку з цим за більш конкретними рекомендаціями щодо регулювання діяльності політичних партій слід звертатися до «Керівних принципів правового регулювання діяльності політичних партій» (2010 рік)⁸⁷.

Профспілки

58. Профспілки – це організації, через які працівники намагаються просувати та захищати свої спільні інтереси⁸⁸. Як об'єднання вони заслуговують на окрему згадку у зв'язку з особливою роллю, яку вони відіграють у демократичному суспільстві. Конкретно про профспілки йдеться в статті 11 ЄКПЛ та статті 22 МПГПП.
59. Право створювати профспілки охоплює право профспілок встановлювати власні внутрішні правила, вільно обирати своїх представників, керувати своїми справами та вступати до федерацій і конфедерацій профспілок. До того ж, право на свободу об'єднання гарантує право працівника вступати в організацію за своїм власним вибором і створювати нові профспілки без попереднього дозволу. Попри те, що ці права можуть і не відрізнятися від прав інших об'єднань, ЄСПЛ визнає, що стаття 11 ЄКПЛ охоплює право профспілок вести колективні переговори з роботодавцями, чому зобов'язані сприяти державні органи⁸⁹. Право вести колективні переговори гарантоване статтею 4 Конвенції № 98 МОП⁹⁰, якою передбачено зобов'язання вживати заходів з метою заохочення та підтримки повного розвитку і використання процедури колективних переговорів. При цьому відповідно до статті 1 зазначеної Конвенції працівники користуються належним захистом від дискримінаційних дій при прийомі на роботу, спрямованих проти членів професійного об'єднання, в тому числі захистом від будь-якої шкоди, що може бути завдана працівнику на тій підставі, що він є членом профспілки чи бере участь у профспілковій діяльності.
60. До того ж, зі статті 11 ЄКПЛ випливає, що «захист інтересів» профспілок передбачає, що вимоги профспілок повинні розглядатися компетентними органами влади.
61. Насамкінець, велике значення для діяльності і функціонування профспілок має право на страйк⁹¹. ЄСПЛ постановив, що це право має велике значення для профспілок, і що без цього права всі інші права та свободи профспілок стануть уявними⁹². Хоча право на страйк не сформульоване в абсолютних виразах і може зазнавати обмежень, у численних рекомендаціях Комітету експертів МОП щодо застосування конвенцій і рекомендацій Комітету МОП зі свободи об'єднання, а також у рішеннях ЄСПЛ чітко зазначається, що заборона права на страйк є несумісною з гарантіями, наданими профспілкам Конвенцією № 87 МОП та статтею 11 ЄКПЛ⁹³.

Правозахисники

62. Правозахисники – це особи, які діють з метою «індивідуально чи спільно з іншими заохочувати та намагатися захищати і здійснювати права людини та основні свободи» на місцевому, національному і міжнародному рівнях⁹⁴. З огляду на характер своєї діяльності правозахисники потребують особливого захисту на місцевому, національному і міжнародному рівнях, оскільки вони часто зазнають особливого ризику і стають жертвами зловживань через свою правозахисну діяльність. Загальні права правозахисників викладені у розроблених БДІПЛ ОБСЄ «Керівних принципах щодо захисту правозахисників».

Неурядові організації

63. Неурядова організація може бути об'єднанням. Універсального визначення поняття «неурядова організація» не існує⁹⁵, проте в багатьох міжнародних і регіональних документах, що стосувалися неурядових організацій, робилися спроби описати форму, яку приймають такі організації. До таких документів належить Рекомендація Ради Європи «Про правовий статус неурядових організацій в Європі», в якій йдеться про те, що неурядові організації – це «добровільні саморегульвні структури чи організації, створені для виконання в основному некомерційних завдань їх засновників чи членів». До цих організацій не належать політичні партії⁹⁶. Далі в Рекомендації зазначається, що неурядові організації «включають структури чи організації, створені як приватними особами (фізичними чи юридичними), так і групами таких осіб»⁹⁷. Для цілей Керівних принципів під визначення «об'єднання» не підпадають неурядові організації, що не засновані на членстві або не мають кількох засновників.

Інші об'єднання

64. На деякі види об'єднань – фонди⁹⁸; організації, що займаються забезпеченням реалізації прав і рівних можливостей жінок; організації, що захищають права меншин та/або уразливих груп населення; молодіжні та дитячі організації; екологічні організації і житлові об'єднання тощо – також можуть поширюватися спеціальні положення законодавства. Так, спеціальні положення можуть визнавати відмінні потреби цих об'єднань, а отже – вони повинні мати на меті сприяння, а не перешкоджання їхній діяльності. Положення, що створюють сприятливі умови для певних видів об'єднань, повинні узгоджуватися з принципами рівного ставлення та недискримінації.
65. На об'єднання військовослужбовців також часто поширюються спеціальні положення, які, на відміну від положень, зазначених вище, призначені для

обмеження їхньої діяльності – зазвичай з міркувань національної безпеки. Проте право військовослужбовців на свободу об'єднання має поважатися, незважаючи на існування певних допустимих обмежень⁹⁹.

Інші права, що стосуються права на свободу об'єднання

66. Незважаючи на те, що право на свободу об'єднання є основною темою Керівних принципів, забезпечення інших прав, тісно пов'язаних із цим правом, також є важливим при розробці, прийнятті та виконанні законодавства, що стосується права на свободу об'єднання.
67. Зокрема, до таких пов'язаних прав належить, без обмеження, право на свободу переконань і на вільне їх виявлення, право на свободу мирних зібрань, право на свободу релігії чи переконань, право на свободу від дискримінації, право володіння майном, право на ефективний засіб правового захисту, право на справедливий суд, право на свободу пересування, право на повагу до приватного життя і захист даних, а також право членів профспілок на страйк. Ці права належать як фізичним особам, так і об'єднанням як окремим утворенням. Потреба гарантувати і захищати ці права також має враховуватися при розробці законодавства, що стосується права на свободу об'єднання.

Підрозділ 1. Керівні принципи

Принцип 1. Презумпція на користь законності створення, цілей і діяльності об'єднань

68. Повинна існувати презумпція на користь створення об'єднань, а також презумпція законності їх створення, статуту, цілей, завдань і діяльності об'єднань¹⁰⁰. Це означає, що доти, доки не доведено протилежне, держава повинна припускати, що об'єднання створене законним і належним чином, та що його діяльність є законною. Будь-які дії, спрямовані проти об'єднання та/або його членів, можуть здійснюватися лише в тому випадку, якщо положення його установчих документів (у тому числі статуту, регламенту та правил внутрішнього розпорядку) є однозначно незаконними, або якщо мали місце конкретні протизаконні дії.
69. Ця презумпція повинна існувати навіть тоді, коли в законодавстві передбачено, що для створення об'єднання повинні бути виконані певні вимоги, наприклад такі, як проходження процедури реєстрації. Проте важливо нагадати, що незареєстрованне об'єднання теж може користуватися захистом, передбаченим статтею 22 МПГПП та статтею 11 ЄКПЛ, а також іншими міжнародними і регіональними документами, що підтверджують цю свободу¹⁰¹.
70. Крім того, необхідно розробляти і дотримуватися положень законодавства таким чином, щоб запобігти автоматичному покладанню відповідальності на об'єднання в цілому за дії його окремих членів і не допускати, щоб подібні дії негативно позначалися на існуванні об'єднання або на законності його установчого документа, цілей чи діяльності¹⁰².

Принцип 2. Обов'язок держави поважати, захищати і сприяти здійсненню права на свободу об'єднання

71. Обов'язком держави є повага та захист права на свободу об'єднання, а також сприяння його здійсненню.
72. Держава не повинна втручатися в здійснення прав та свобод об'єднань і їх членів. Це означає, що на державу покладено обов'язок поважати ці основоположні права та свободи. Зважаючи на те, що основною метою права на свободу об'єднання є захист об'єднань та їх членів від втручання з боку держави, остання несе відповідальність за порушення цього права,

якщо такі порушення мають місце внаслідок її нездатності гарантувати це право в національному законодавстві і на практиці.

73. Крім того, держава має позитивне зобов'язання приймати норми законодавства та/або вживати практичних заходів, спрямованих на захист права на свободу об'єднання від втручання з боку неурядових суб'єктів, додатково до власної відмови від втручання в це право. Цей принцип поширюється на випадки, коли держава могла і повинна була запобігти порушенням, що вчиняються приватними особами.
74. Позитивне зобов'язання держави сприяти здійсненню права на свободу об'єднання охоплює створення сприятливих умов, в яких можуть створюватися та здійснювати свою діяльність формальні і неформальні об'єднання. Це може включати зобов'язання вживати активних заходів для подолання конкретних труднощів, з якими стикаються певні особи чи групи осіб – наприклад, корінні народи, меншини, люди з обмеженими можливостями, жінки і молодь – при спробах створити об'єднання¹⁰³, а також для врахування гендерного чинника у своїй роботі зі створення безпечних та сприятливих умов для діяльності об'єднань¹⁰⁴.
75. Це також означає, що законодавство повинно прагнути спрощення всіх умов та процедур, що стосуються різних видів діяльності об'єднань. Важливо зазначити, що для створення сприятливих умов також необхідно, щоб держава надавала об'єднанням доступ до ресурсів і дозволяла їм шукати, отримувати і використовувати їх.

Принцип 3. Свобода створення об'єднань та членства в них

76. Усі особи, як фізичні, так і юридичні, громадяни і негромадяни, а також групи таких осіб мають право вільно створювати об'єднання, що мають чи не мають статусу юридичної особи. Всі особи можуть створювати об'єднання чи вступати до них як члени. Об'єднання може переслідувати спільні інтереси його засновників та членів або інтереси широкої громадськості чи конкретної її частини. Законодавчі заходи, що стосуються членства в об'єднаннях, – там, де їх було вжито, – повинні чітко встановлювати, що всі особи мають право вільно створювати об'єднання, а також вступати до них чи виходити з них.
77. Допустимі обмеження можливості створювати об'єднання мають обмежену сферу дії. Вони можуть запроваджуватися щодо дітей, державних посадових осіб (у тому числі працівників поліції і військовослужбовців) та негромадян. Докладніше це питання розглядається нижче в підрозділі 2[B] розділу В Керівних принципів.

78. Статус юридичної особи не є необхідною передумовою для створення об'єднання, і прийняття рішення про отримання чи відмову від отримання статусу юридичної особи має залишатися на розсуд самого об'єднання. Проте законодавство може вимагати наявності договору про створення об'єднання між як мінімум двома особами, і якщо об'єднання прагне – на власний вибір – отримати статус юридичної особи, законодавством може передбачатися необхідність наявності у об'єднання певних установчих документів.
79. Об'єднання повинні мати право вільно встановлювати порядок членства в них за умови дотримання принципу недискримінації (розглянутого нижче), а також їхніх внутрішніх правил.
80. Будь-яка особа повинна мати право вільно приймати рішення про те, хоче вона вступити в об'єднання чи ні¹⁰⁵. Цей принцип також означає, що будь-яка особа має право вільно обирати, до якої організації вона бажає належати, а також право вільно створювати своє власне об'єднання¹⁰⁶.
81. З цього також випливає, що, як правило, нікого не має бути примушено до вступу в будь-яке об'єднання¹⁰⁷. Рада з прав людини ООН також підтверджує, що «ніхто не може бути примушений вступати в будь-яке об'єднання»¹⁰⁸. В окремих випадках, наприклад у деяких країнах, обов'язкова вимога про вступ у певні об'єднання – колегії адвокатів та інші професійні організації, торгові палати, житлові товариства та студентські профспілки – є несумісною з правом на свободу об'єднання. Це пов'язано з метою, що її переслідує вимога про обов'язкове членство, та з відсутністю будь-якої заборони для членів на створення власного об'єднання¹⁰⁹. Проте такі об'єднання не розглядаються в Керівних принципах, оскільки вони не відповідають вимогам про добровільність та незалежність від держави. У деяких країнах, наприклад, проблема обов'язкового членства знімається завдяки тому, що особам, які відмовляються вступати до профспілки, але користуються профспілковими пільгами, дозволяється платити ту частину внесків, яка спрямовується на вирішення питань, пов'язаних із виплатою заробітної плати та забезпеченням належних умов праці на робочому місці¹¹⁰. Ці платежі не належать до тієї частини внесків, що витрачаються на ідеологічну діяльність, наприклад на лобювання інтересів, підтримку виборів державних посадових осіб чи вирішення суспільних питань, що не стосуються безпосереднього місця роботи платника.
82. Крім вищезазначених поодиноких випадків, обов'язкове членство в об'єднанні може допускатися у випадку існування нагальної соціальної потреби. Ця вимога застосовується навіть тоді, коли цілі об'єднання кардинально суперечать переконанням тих, хто примушується до вступу

в нього, за умови що існує розумна можливість анулювати членство й відсутній менш обмежувальний альтернативний спосіб досягнення поставленої мети¹¹¹. Проте примушування до вступу в профспілку, скоріш за все, не розглядатиметься як необхідне для ефективного користування профспілковими свободами, навіть якщо відсутні філософські заперечення проти членства у цій профспілці¹¹². В цілому, будь-яке примушування до вступу в об'єднання, що є непрямим наслідком переваг, які випливають з членства чи законної діяльності профспілок, не розглядається як порушення ЄКПЛ¹¹³.

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ ІСЛАНДІЯ 1944 року

Стаття 74

[...]

Ніхто не може бути зобов'язаний вступати до будь-якого об'єднання. Проте законом може бути встановлено обов'язковість членства у будь-якому об'єднанні, якщо це необхідно для того, щоб об'єднання могло виконувати свої функції в інтересах суспільства чи на благо забезпечення прав інших осіб.

[...]

83. Законодавство не повинно містити положення, що можуть прямо чи опосередковано передбачати застосування санкцій до фізичних осіб за членство в будь-якому об'єднанні чи відмову від такого членства. Добровільність членства¹¹⁴ означає, що особа, яка не бажає вступати в конкретне об'єднання, не повинна наражатися на негативні наслідки внаслідок прийняття такого рішення¹¹⁵. Аналогічним чином, членство в об'єднанні не повинно тягнути негативні наслідки. Так, у справі «Фогт проти Німеччини» (*Vogt v. Germany*)¹¹⁶ ЄСПЛ постановив, що право на свободу об'єднання вважається порушеним, якщо фізична особа зазнає покарання, утисків або санкцій чи іншого роду негативного ставлення через її членство в будь-якому об'єднанні.
84. Фінансове заохочення, що надається державою чи третіми особами з метою підтримки існування чи процвітання будь-якого об'єднання, може бути корисним і виправданим. Водночас використання фінансового заохочення для стримування членства може вважатися посяганням на добровільний характер права на свободу об'єднання¹¹⁷, а також порушенням принципу рівного ставлення. У зв'язку з цим, при розробці чи реалізації будь-яких таких заходів фінансового заохочення необхідно враховувати практичні наслідки їх впровадження.
85. Право об'єднання вільно визначати умови членства в ньому також має бути захищене¹¹⁸. Об'єднання може встановлювати спеціальні вимоги

для своїх членів за умови, що ті особи, які не відповідають цим вимогам і через це не можуть бути членами такого об'єднання, матимуть право створювати об'єднання на свій смак.

Принцип 4. Свобода визначати цілі й види діяльності, у тому числі зміст діяльності

86. Засновники та члени об'єднання мають право вільно визначати цілі й види діяльності свого об'єднання. Це охоплює затвердження власного статуту та правил, що визначають внутрішню структуру управління і порядок обрання виконавчих органів і представників об'єднання.
87. За умови дотримання вищезазначеного обмеження щодо отримання прибутку, об'єднання повинні мати можливість переслідувати будь-які цілі та здійснювати будь-які види діяльності, доступні фізичним особам в індивідуальному порядку. До того ж, законодавство, що стосується об'єднань, не повинно встановлювати чи обмежувати цілі й види діяльності об'єднань, у тому числі шляхом складання списків, що обмежують допустимі цілі чи види діяльності, або шляхом вузького тлумачення законодавства, що стосується цілей і видів діяльності об'єднання.
88. Утім, зважаючи на те, що право на свободу об'єднання не є абсолютним правом, можуть допускатися деякі обмеження цього загального принципу за умови їх відповідності міжнародним стандартам у сфері прав людини. Таким чином, будь-яке подібне обмеження завжди повинно бути встановлене законом, мати законну мету і бути необхідним у демократичному суспільстві (див. принцип 9). Аналіз та оцінка того, що слід вважати «незаконною» метою чи діяльністю, повинні здійснюватися на основі міжнародних стандартів у сфері прав людини. Наприклад, організації, що займаються пропагандою війни чи розпалюванням національної, расової чи релігійної ненависті, можуть бути заборонені, якщо їхня діяльність становить собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі чи насилля¹¹⁹. З іншого боку, підвищення свідомості меншин не повинно розглядатися як неприпустима загроза територіальній цілісності держави¹²⁰. Таким чином, власне тільки той факт, що в національному законодавстві чи в постановах адміністративних органів певна мета, завдання чи вид діяльності віднесені до категорії «незаконних», не прирівнюється автоматично до правомірного обмеження права об'єднання переслідувати таку мету чи здійснювати таку діяльність.
89. Об'єднання мають право виступати за внесення змін до законодавства або до конституції за умови, що вони використовують для цього мирні засоби здійснення свого права на свободу вираження поглядів. ЄСПЛ зазначив, що «незважаючи на її самостійну роль та особливу сферу застосування,

статтю 11 (ЄКПЛ) також слід розглядати в контексті статті 10 (ЄКПЛ). Захист поглядів і свободи їх вираження є однією з цілей свободи зібрання і свободи об'єднання, закріплених у статті 11 (ЄКПЛ)¹²¹. Свобода вираження поглядів, закріплена в статті 10 ЄКПЛ, з урахуванням п. 2, застосовується не лише до тієї інформації чи ідей, які сприймаються прихильно чи вважаються необразливими або такими, що не мають великого значення, а й до тих ідей, які «ображають, шокують чи обурюють»¹²².

90. У зв'язку з цим, не можна забороняти, розпускати чи застосовувати інші санкції до об'єднання лише через те, що воно мирним способом домагається внесення змін до законодавства чи конституції¹²³. Проте обов'язково необхідно, щоб засоби, що використовуються для того, щоб домогтися внесення таких змін, а також фактичні результати досягнення відповідної мети самі по собі були сумісними з основними демократичними принципами¹²⁴.
91. Органи влади повинні завжди виходити з презумпції законності і не вдаватися до спекуляцій чи поспішних висновків при оцінці допустимості запропонованих цілей і видів діяльності об'єднання, а також при визначенні значення його назви і формулювань, використаних у його статуті чи регламенті¹²⁵. Загалом, об'єднання повинні мати право самостійно вирішувати, чи відповідають ті види діяльності, що їх вони здійснюють, цілям, закріпленим у їхньому статуті чи регламенті.
92. Насамкінець, право вільно визначати зміст своєї діяльності означає, що об'єднання повинно мати можливість вирішувати, чи бажає воно діяти на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях. Це право також означає, що об'єднання як організація повинно мати можливість вступу до іншого об'єднання, федерації чи конфедерації, як національної, так і міжнародної¹²⁶.

Принцип 5. Рівне ставлення та недискримінація

93. Всі люди повинні мати можливість рівною мірою користуватися свободою об'єднання. Приймаючи норми, що стосуються свободи об'єднання, органи влади не повинні допускати дискримінації щодо будь-якої особи чи групи осіб за будь-якою ознакою, наприклад за ознакою віку, народження, кольору шкіри, статі, гендерної ідентичності, стану здоров'я, статусу іммігранта чи резидента, мови, національного, етнічного чи соціального походження, політичних та інших поглядів, обмежених фізичних чи розумових можливостей, майнового статусу, раси, релігії чи переконань, сексуальної орієнтації чи іншого статусу.

94. Принцип недискримінації забороняє як пряму, так і непрямую дискримінацію і вимагає, щоб усі особи користувалися рівним захистом закону і не піддавалися дискримінації внаслідок практичного застосування будь-яких заходів чи постанов. Усі особи та групи осіб, які бажають створити об'єднання, повинні мати змогу зробити це на засадах рівності перед законом та органами державної влади. До того ж, принцип недискримінації також означає, що законодавство та органи державної влади повинні однаково поводитися з усіма об'єднаннями в тому, що стосується норм, які регулюють створення, реєстрацію (у відповідних випадках) та діяльність об'єднань. Різне ставлення до різних об'єднань вважається дискримінацією, якщо воно не має об'єктивного чи розумного обґрунтування, тобто якщо воно не переслідує законну мету, або якщо не існує розумної пропорційності між засобами, що використовуються, і метою, що переслідується¹²⁷.
95. Право на свободу об'єднання зазвичай дає особам, що створюють об'єднання або є його членами, можливість вільно вирішувати, з ким вони створюють це об'єднання або кого вони приймають в його члени. Проте на цей аспект права на свободу об'єднання поширюється заборона дискримінації. Таким чином, будь-яке нерівне ставлення до осіб в частині створення об'єднань або членства в них, засноване на перерахованих вище особистих ознаках чи статусі, повинно мати розумне обґрунтування¹²⁸. Якщо йдеться про такі ознаки, як раса, колір шкіри, стать та сексуальна орієнтація, лише «дуже істотні підстави» можуть виправдовувати нерівне ставлення¹²⁹.
96. Принцип рівного ставлення не виключає можливості нерівного ставлення на основі об'єктивних критеріїв, не пов'язаних із думками та переконаннями. За наявності обґрунтованої потреби в підтримці деяких об'єднань, щодо них можливе застосування певних видів особливого ставлення. Йдеться про спеціальні пільги для благодійних організацій або про державну підтримку тих об'єднань, які проводять політику, спрямовану на забезпечення рівності прав чоловіків і жінок або представників етнічних меншин і більшості населення.

Принцип 6. Право на свободу вираження поглядів і переконань

97. Право на свободу об'єднання нерозривно пов'язано з правом на свободу вираження поглядів і переконань і виступає як засіб, що дозволяє здійснювати таке право¹³⁰. Об'єднання повинні мати право користуватися правом на свободу вираження поглядів і переконань у тому, що стосується їхніх цілей і видів діяльності. Стосовно цього Венеціанська комісія зазначає, що:

«[...] свобода об'єднання без свободи вираження поглядів нічого чи майже нічого не значить. Здійснення в суспільстві права на свободу об'єднання працівниками, студентами і правозахисниками завжди було основою боротьби за демократію і права людини в усіх країнах світу і залишається в центрі суспільного життя після встановлення демократії»¹³¹.

98. Об'єднання можуть іноді забажати досягти цілей чи здійснювати діяльність, що не збігаються з уявленнями та ідеями більшості населення або навіть прямо суперечать їм. Однак, як уже наголошувалося вище, судова практика засвідчує, що свобода вираження поглядів в життєздатній демократії також передбачає вираження поглядів, які, можливо, «ображають, шокують або обурюють» представників держави чи якусь частину суспільства¹³².
99. Обмеження права на свободу вираження поглядів і переконань можуть застосовуватися в тому випадку, коли розглянуте висловлювання чи спосіб вираження думки рівнозначні пропаганді національної, расової чи релігійної ненависті, що є підбурюванням до дискримінації, ворожнечі чи насильства¹³³. Конкретні приклади мови ненависті «можуть бути настільки образливими для окремих осіб чи груп осіб, що вони вийдуть за рамки правового захисту, гарантованого статтею 10 [ЄКПЛ] стосовно інших форм самовираження. Така ситуація має місце, коли мова ненависті спрямована на підрич прав та свобод, закріплених у Конвенції, або на їх обмеження, перевищуючи межі, передбачені Конвенцією»¹³⁴.
100. Відповідно до п. 2 статті 19 МПГПП право на свободу вираження поглядів охоплює «свободу шукати, отримувати і поширювати різного роду інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження, або іншими способами на свій вибір». Законодавство не повинно обмежувати поширення інформації та доступ до неї, використовуючи як обґрунтування охорону здоров'я чи моралі, оскільки це може завадити об'єднанням проводити пропагандистську чи просвітницьку роботу чи надавати послуги (наприклад, у сфері освіти з питань охорони материнства і репродуктивного здоров'я)¹³⁵, або вживати заходів для боротьби з дискримінацією за гендерною ознакою чи дискримінацією меншин і маргінальних груп населення. Захист національної безпеки часто використовується для обґрунтування надмірного засекречування інформації, що обмежує доступ до інформації, яка становить інтерес для суспільства. Будь-які закони, які обмежують право на свободу пошуку і поширення інформації більше, ніж це допускається згідно з міжнародними стандартами у сфері прав людини, і не відповідають принципам законності, необхідності і пропорційності, повинні бути негайно скасовані або змінені.

101. На практиці здійснення права на свободу вираження поглядів і переконань також означає, що об'єднання повинні мати можливість вільно займатися дослідженнями, освітньою та інформаційно-пропагандистською діяльністю з питань, що є предметом суспільного обговорення, незалежно від того, чи збігається їхня позиція з політикою уряду, або чи містить вона вимоги про внесення змін до законодавства¹³⁶.

Принцип 7. Право на свободу пошуку, отримання і використання ресурсів

102. Захист, що надається статтею 22 МПГПП та статтею 11 ЄКПЛ, поширюється на всі види діяльності, що здійснюються об'єднанням¹³⁷. При цьому наголошується, що об'єднання повинні мати засоби для досягнення своїх цілей¹³⁸. Таким чином, діяльність із залучення коштів охороняється статтею 22 МПГПП і статтею 11 ЄКПЛ. Право на свободу об'єднання було б позбавлене сенсу, якби групи осіб, що бажають створити об'єднання, не мали доступу до різних видів ресурсів, у тому числі фінансових, матеріальних і людських, і не могли отримувати їх з різних джерел, у тому числі державних чи приватних, національних, іноземних чи міжнародних (докладнішу інформацію про ресурси див. у підрозділі 2[Д] розділу В Керівних принципів). Тому здатність шукати, отримувати і використовувати ресурси має величезне значення для існування і функціонування будь-якого об'єднання¹³⁹. Більш того, об'єднання повинні мати право вільно займатися будь-якою законною економічною чи комерційною діяльністю для забезпечення можливості здійснювати свою некомерційну діяльність.
103. У деяких випадках обмеження права вільного доступу до ресурсів, їх отримання і використання може бути виправданим. Проте будь-яке обмеження повинно бути передбачене законом, має бути необхідним у демократичному суспільстві та слугувати інтересам державної або громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я чи моралі або захисту прав та свобод інших осіб. Обмеження доступу до ресурсів, що знижує здатність об'єднань досягати своїх цілей і здійснювати свою діяльність, може вважатися втручанням у право на свободу об'єднання.
104. Стосовно ресурсів, що їх отримують об'єднання, можуть на законних підставах висуватися вимоги щодо складання звітності й забезпечення прозорості. Однак такі вимоги не повинні мати надто обтяжливий характер і мають бути пропорційними розміру об'єднання і масштабам його діяльності, з урахуванням обсягу його активів і доходів.

Принцип 8. Належне управління у сфері законодавства, політики і практичні заходи, що стосуються об'єднань

105. Реалізація законів і практичних заходів, що стосуються об'єднань, має здійснюватися регулюючими державними органами неупереджено і своєчасно і має спрямовуватися на забезпечення права на свободу об'єднання. Обсяг повноважень регулюючих органів повинен чітко визначатися законом. Крім того, з метою сприяння підзвітності ці органи повинні забезпечувати доступ громадськості до наявної інформації про свої процедури і роботу.
106. У процесі впровадження і реалізації будь-яких норм чи практичних заходів, що стосуються діяльності об'єднань, необхідно проводити консультації з об'єднаннями та їх членами. Об'єднання повинні мати доступ до інформації¹⁴⁰ й отримувати належне та своєчасне повідомлення про початок процесу консультацій. При цьому такі консультації повинні мати конструктивний характер і передбачати широке залучення учасників; в них мають брати участь заінтересовані сторони, що представляють різні, в тому числі протилежні точки зору, а також погляди, що містять критику у бік пропозицій, що вносяться. Необхідно зобов'язати органи влади, відповідальні за організацію консультацій, реагувати на пропозиції, що вносяться заінтересованими сторонами, особливо якщо позиції останніх відхиляються¹⁴¹.
107. Крім того, положення законодавства і практичні заходи, що стосуються діяльності об'єднань, підлягають постійному перегляду з метою сприяння здійсненню права на свободу об'єднання в тих постійно змінюваних умовах, у яких об'єднання здійснюють свою діяльність. Це може означати, наприклад, що об'єднання повинні мати можливість подавати необхідну документацію в електронному вигляді і здійснювати свою діяльність у формі та місці на їх власний вибір, у тому числі за допомогою інтернет-конференцій та електронного конференц-зв'язку. Однак регулярний перегляд норм законодавства і практичних заходів не повинен мати наслідком необхідність перереєстрації вже зареєстрованих об'єднань.

Принцип 9. Правомірність та законність обмежень

108. Як зазначено вище, право на свободу об'єднання не є абсолютним правом, а тому можуть допускатися його обмеження. При цьому встановлення будь-яких обмежень повинно відповідати суворим умовам, і жодне з таких обмежень не повинно повністю анулювати право на свободу об'єднання чи посягати на власне суть цього права.

109. По-перше, будь-які правові чи інші обмеження, що накладаються на об'єднання, повинні ґрунтуватися на конституції чи іншому законі. Обмеження повинні бути «передбачені законом» і запроваджуватися таким чином, щоб виключалося їх довільне застосування. Відповідне законодавство повинно бути доступним і достатньо чітким для того, щоб фізичні особи та об'єднання могли переконатися в тому, що їхня діяльність не порушує встановлені обмеження¹⁴².
110. По-друге, будь-які правові положення, що обмежують право на свободу об'єднання, повинні спрямовуватися на досягнення законної мети, тобто в їх основу мають покладатися виключно законні цілі, визнані міжнародними нормами: забезпечення національної чи громадської безпеки і громадського порядку (*ordre public*), охорона здоров'я чи моралі та захист прав і свобод інших осіб.
111. По-третє, обмеження мають бути необхідні в демократичному суспільстві. Це означає, що будь-які обмеження мають бути пропорційними переслідуваній законній меті, і що повинні існувати істотні та об'єктивні підстави для прийняття відповідного закону і його застосування. Загалом законодавство повинно відповідати міжнародним документам у сфері прав людини. Крім того, важливо, щоб будь-які обмеження мали точне тлумачення; допускаються лише переконливі і незаперечні доводи на користь запровадження обмежень. Інакше кажучи, тільки беззаперечна і нагальна потреба може бути підставою для втручання в здійснення права на свободу об'єднання¹⁴³. І, насамкінець, закон повинен бути чітким, особливо в тих положеннях, які визначають межі розсуду органів державної влади¹⁴⁴. Він також повинен бути точним і безспірним, а його прийняття має відбуватися в рамках демократичного процесу, що гарантує участь громадськості та нагляд¹⁴⁵.

Принцип 10. Пропорційність обмежень

112. Принцип пропорційності, передбачений як МПГПП, так і ЄКПЛ, має особливе значення у контексті обмеження прав. Комітет ООН з прав людини при оцінці законності обмежень, що запроваджуються стосовно прав, від яких допускаються відступи, теж керується принципом пропорційності¹⁴⁶. Для того, щоб втручання держави у здійснення основоположних свобод не виходило за межі необхідності в демократичному суспільстві, необхідно домогтися розумної рівноваги між усіма конфронтуючими інтересами й забезпечити використання таких, що найменш обмежують, заходів з метою врахування цих інтересів.

113. На стадії розробки законодавства це має здійснюватися шляхом оцінки обґрунтованості в демократичному суспільстві планованого втручання в здійснення права на свободу об'єднання, а також шляхом визначення того, чи є цей захід таким, що передбачає найменший рівень втручання порівняно з усіма іншими можливими заходами, які могли б бути вжиті¹⁴⁷. У зв'язку з цим на державу має покладатися тягар доказування того, що будь-які обмеження переслідують законну мету, якої неможливо досягнути за допомогою заходів, пов'язаних із меншим втручанням¹⁴⁸.
114. Зокрема, принцип пропорційності набуває особливо важливого значення в контексті аналізу можливості заборони або розпуску об'єднання. ЄСПЛ неодноразово зазначав, що будь-яка заборона або розпуск об'єднання завжди є крайнім заходом¹⁴⁹, як, наприклад, у ситуації, коли об'єднання здійснює діяльність, що створює неминучу загрозу вчинення насильства або іншого тяжкого порушення закону. Крім того, принцип пропорційності передбачає, що заборона або розпуск об'єднання в жодному разі не повинні використовуватися для покарання за незначні порушення.
115. На практиці всі обмеження повинні ґрунтуватися на конкретних обставинах справи; виключається застосування всеосяжних обмежень. Це, зокрема, означає, що законодавство не повинно містити положень, що передбачають беззастережну заборону або розпуск об'єднань за певні дії чи бездіяльність, незалежно від обставин справи.

Принцип 11. Право на ефективний засіб правового захисту у випадку порушення прав

116. Об'єднання, їх засновники та члени повинні мати право на ефективний засіб правового захисту стосовно всіх рішень, що зачіпають їх основні права (зокрема, права на свободу об'єднання, свободу вираження поглядів і свободу зібрань). Це означає надання їм права на оскарження або на перегляд незалежним і безстороннім судом рішень органів державної влади або бездіяльності з їхнього боку, а також на перегляд будь-яких інших закріплених у законодавстві вимог, що стосуються реєстрації об'єднань, їхнього статуту, діяльності, заборони і розпуску або накладення на них санкцій. Якщо встановлено, що мало місце порушення, має вчасно відбуватися належне та ефективне поновлення в правах¹⁵⁰. Процедура оскарження та перегляду повинна бути зрозумілою і необтяжливою з фінансової точки зору, а засоби правового захисту повинні включати компенсацію моральної і матеріальної шкоди¹⁵¹.
117. Всі об'єднання повинні бути рівні перед безстороннім судом, а у випадку стверджуваного порушення будь-якого з їхніх прав вони повинні

користуватися повним захистом, що надається правом на справедливий і відкритий судовий розгляд. Це є основоположним аспектом захисту об'єднань від необґрунтованого контролю з боку виконавчих чи адміністративних органів.

118. Засновники, члени і представники об'єднань також повинні користуватися правом на справедливий суд під час розгляду будь-яких позовів, пред'явлених ними або до них. У зв'язку з цим у справах, що стосуються обмежень, накладених на будь-яке об'єднання, право на справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, є найважливішою вимогою, що має бути закріплена в законодавстві.
119. Об'єднанням, що не мають статусу юридичної особи, повинно бути дозволено бути представленими особами, які були призначені ними та є компетентними представляти їхні інтереси.
120. Будь-яке оскарження або заперечення рішення про заборону або розпуск об'єднання або про призупинення його діяльності, як правило, повинно тимчасово зупиняти дію цього рішення. Це означає, що таке рішення не повинно вводитися в дію доти, доки не буде розглянута відповідна скарга або заперечення. Це дозволяє не допустити ситуації, коли об'єднання постає перед «фактом, що відбувся», оскільки заморожування рахунків і призупинення діяльності фактично ліквідують об'єднання ще до того, як буде розглянута відповідна скарга. Цей принцип не повинен застосовуватися в тих випадках, коли існують винятково істотні докази вчинення об'єднанням тяжкого злочину.
121. З метою обстоювання своїх прав об'єднання також повинні користуватися захистом, що надається несудовими установами (наприклад, управлінням уповноваженого та комісара з прав людини) шляхом процедури подання скарг¹⁵².

Підрозділ 2. Нормативно-правова база з питань, що стосуються об'єднань

А. Рівне ставлення та недискримінація

122. Принцип, відповідно до якого основоположні права людини в межах юрисдикції держави стосуються всіх осіб без жодної дискримінації, є надзвичайно важливим для забезпечення повної реалізації та захисту цих прав. Принцип недискримінації закріплений у ст.ст. 2 і 26 МПГПП, у статті 14 ЄКПЛ та Протоколі № 12 до ЄКПЛ, а також у низці інших універсальних та регіональних документів, у тому числі Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (КЛДЩЖ)¹⁵³ і в статті 1 Американської конвенції про права людини (АКПЛ)¹⁵⁴. Попри те, що в статті 14 ЄКПЛ дискримінація визнається незаконною лише в частині користування будь-яким правом, гарантованим Конвенцією, Протоколом № 12 до ЄКПЛ передбачена більш загальна заборона дискримінації щодо здійснення будь-якого права, встановленого законом.
123. Відмінність у ставленні є дискримінаційною, якщо її основою є особистісна ознака або статус, наприклад ознака віку, народження, кольору шкіри, статі, гендерної ідентичності, стану здоров'я, статусу іммігранта чи резидента, мови, національного, етнічного чи соціального походження, обмежених фізичних чи розумових можливостей, політичних чи інших поглядів, майнового стану, раси, релігії чи переконань, сексуальної орієнтації чи іншого статусу, і вона не має об'єктивного і розумного обґрунтування. Відмінність у ставленні також є дискримінаційною, якщо вона не переслідує легітимну мету, визнану міжнародними стандартами, або якщо відсутнє розумне співвідношення між застосовуваними засобами та переслідуваною метою¹⁵⁵. Принцип недискримінації забороняє як пряму, так і непряму дискримінацію. Під прямою дискримінацією мають на увазі закони та інші нормативно-правові акти, що породжують нерівність, а під непрямою дискримінацією – закони та інші нормативно-правові акти, які на перший погляд (*prima facie*) не є дискримінаційними, але при застосуванні їх на практиці призводять до нерівного ставлення.
124. Кожен повинен однаковою мірою користуватися правом на свободу об'єднання. Зокрема, всі особи і групи осіб, які бажають створити

об'єднання, повинні мати можливість зробити це на засадах рівності перед законом.

ЗАКОН РЕСПУБЛІКИ АЛБАНІЯ «ПРО НЕКОМЕРЦІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ» 2001 року

Стаття 4

Будь-яка місцева чи іноземна фізична або юридична особа має право створити некомерційну організацію, бути її членом або входити до складу її керівних органів або апарату управління.

125. Таким чином, приймаючи нормативно-правові акти, що стосуються цього права, органи державної влади не повинні по-іншому ставитися до будь-якої особи, групи осіб чи виду об'єднання, без переконливого обґрунтування. Тому будь-які обмеження на створення об'єднань, що запроваджуються стосовно певних осіб або груп осіб, повинні бути вузькоспрямованими¹⁵⁶.
126. Крім того, органи державної влади повинні однаково ставитися до об'єднань у тому, що стосується норм, які регулюють їх створення, реєстрацію (у відповідних випадках) та діяльність. Однак деякі відмінності у ставленні до об'єднань (наприклад, надання податкових пільг та інших форм підтримки) можуть бути виправдані стосовно тих об'єднань, які задовольняють певні соціальні потреби, – наприклад, пропагують рівність між чоловіками та жінками, надають послуги у сфері освіти або допомагають вирішити проблему бездомності. Так само ці положення можуть застосовуватися до об'єднань, які відіграють особливу роль у забезпеченні інших основних прав, – наприклад, права на свободу релігії або переконань (стосовно релігійних організацій) або права балотуватися на державний пост і конкурувати з іншими кандидатами на виборах (стосовно політичних партій). Також може передбачатися вжиття позитивних заходів для забезпечення потреб та подолання конкретних труднощів, з якими стикаються малозабезпечені або уразливі особи чи групи осіб¹⁵⁷, особливо ті, хто зазнає перекресної дискримінації¹⁵⁸.

ДОПОВІДЬ ОБСЕ «ПРАВОВАХИСНИКИ В РЕГІОНІ ОБСЕ: ВИКЛИКИ І ПРИКЛАДИ НАЛЕЖНОЇ ПРАКТИКИ» (2008 рік)¹⁵⁹

[...]

Об'єднання мігрантів [у Португалії] мають право на отримання державної допомоги відповідно до протоколів про співробітництво, підписаних з Управлінням Верховного комісара з питань імміграції і міжкультурного діалогу. Такі протоколи підписуються у разі надходження відповідного запиту і передбачають фінансування діяльності, що здійснюється об'єднанням – ініціатором запиту (до 70% від загальної суми). Підтримка також надається шляхом здійснення заходів (зокрема, навчальних курсів та заходів з підбиття підсумків реалізації проєктів), спрямованих на вдосконалення навичок членів таких об'єднань, у тому числі осіб, що приймають рішення, працівників та волонтерів). Крім того, об'єднанням може надаватися технічна підтримка, зокрема у вигляді юридичних або інших консультацій, а також у вигляді надання документації та інших матеріалів.

Аналогічна підтримка надається жіночим об'єднанням (Комісією з питань громадянства і гендерної рівності), молодіжним об'єднанням (Інститутом молоді Португалії) та об'єднанням інвалідів (Національним інститутом реабілітації).

[...]

127. Водночас рівне ставлення до об'єднань означає, що вони не повинні наражатися на нерівне ставлення до себе в частині реалізації ними своїх прав на свободу вираження поглядів і переконань, на свободу зібрань і свободу об'єднання у контексті їхніх цілей. Зокрема, об'єднання не повинні зазнавати нерівного ставлення через поширення ними інформації або ідей, що заперечують існуючий порядок або містять заклики до зміни конституції чи законодавства¹⁶⁰, або через захист ними прав людини або пропагування та захист прав осіб, які належать до національних, етнічних, релігійних, мовних та інших меншин або груп¹⁶¹.
128. Право на свободу об'єднання зазвичай дає особам, які створюють об'єднання або є його членами, можливість вільно вирішувати, з ким вони створюють це об'єднання або кого вони приймають у його члени. Проте на цей аспект права на свободу об'єднання також поширюється заборона дискримінації, що означає, що будь-яка відмінність у ставленні до осіб у зв'язку зі створенням об'єднань або членством в них, що ґрунтується на особистісних ознаках або статусі, повинна мати розумне та об'єктивне обґрунтування¹⁶². Отже, законодавство повинно гарантувати, щоб жодна особа не була необґрунтовано позбавлена права вступати до об'єднання чи залишатися його членом.
129. Проте право об'єднань вільно визначати умови членства в них також повинно бути захищене¹⁶³. Як зазначив ЄСПЛ, «об'єднання створюються

людьми, які, поділяючи певні цінності або ідеали, мають намір переслідувати спільні цілі, і відсутність у них контролю над умовами членства суперечила б справжньому значенню свободи, про яку йдеться».¹⁶⁴ У цьому сенсі об'єднання може встановлювати особливі вимоги для своїх членів за умови, що ці вимоги мають під собою об'єктивну і раціональну основу, і що ті особи, які не відповідають цим вимогам, а тому не можуть бути членами такого об'єднання, мають право створювати або вступати в інші об'єднання на свій смак. Загальна мета, для досягнення якої створюється об'єднання, може слугувати обґрунтуванням таких критеріїв членства, які в інших випадках могли б вважатися дискримінаційними, – за умови, що ці критерії мають розумне та об'єктивне обґрунтування.

130. Оцінюючи наявність такого обґрунтування, необхідно належним чином зіставити право об'єднання обирати своїх членів з правом особи вступати в таке об'єднання або бути його членом¹⁶⁵. Європейський суд з прав людини використовує певні критерії для проведення такого зіставлення щодо питання членства, зокрема стосовно профспілок. Серед цих критеріїв такі: 1) об'єктивна і загальна мета, для досягнення якої створюється об'єднання; 2) підстави для відмови в прийнятті або для винесення рішення про виключення члена об'єднання; 3) наявність помітних проблем, що можуть виникнути в особи внаслідок її неприналежності до об'єднання; 4) відповідність прийнятого об'єднанням рішення його внутрішнім правилам, а також наявність фактів образливої або нерозумної поведінки з боку об'єднання; 5) наявність у об'єднання певного суспільного обов'язку або ролі, покладеної на нього, та/або певних пільг, пов'язаних із державним фінансуванням, які можуть вимагати від об'єднання прийняття (або відмови від виключення) членів, з тим, щоб об'єднання мало можливість реалізувати деякі більш загальні цілі¹⁶⁶.

131. У зв'язку з цим вимога про приналежність членів релігійного об'єднання до певної релігії, безперечно, була б допустимою¹⁶⁷. З іншого боку, було б непросто виправдати приймання в члени будь-якого об'єднання працівників певного підприємства або галузі осіб тільки чоловічої або жіночої статі. Якщо розглянута відмінність ґрунтується на таких ознаках, як колір шкіри чи етнічне походження, або ж стосується інтимної сторони приватного життя особи (наприклад, відмінність у ставленні за ознакою статевої приналежності чи сексуальної орієнтації), тоді для виправдання такого заходу необхідно наводити особливо істотні підстави¹⁶⁸. Використання об'єднаннями обмежувальних критеріїв членства в деяких випадках може бути виправдано, якщо об'єднання має на меті боротьбу з дискримінацією, з якою стикаються його члени, або домагається виправлення конкретних випадків ізоляції, що склалася історично, та утисків меншин з боку більшості (наприклад, коли йдеться про корінні народи, що перебувають

на межі зникнення, або про маргінальні групи населення). Проте будь-яка дискримінація з підстав, не пов'язаних з цілями об'єднання, повинна заборонятися в усіх випадках.

ЗАКОН ФІНЛЯНДІЇ «ПРО ОБ'ЄДНАННЯ» 1989 року

Стаття 12

Особа, що бажає вступити в будь-яке об'єднання, повинна повідомити таке об'єднання про свій намір. Рішення про прийом нових членів приймаються виконавчим комітетом, якщо інше не встановлене правилами.

Стаття 13

Член об'єднання має право в будь-який час вийти з нього, повідомивши про це в письмовій формі виконавчий комітет або його голову. Член об'єднання також може вийти з нього, повідомивши про це на зборах об'єднання для занесення відповідної інформації до протоколу. Правила можуть містити положення про те, що припинення членства набуває чинності лише після закінчення конкретного строку з моменту подання повідомлення про вихід з об'єднання. Цей строк не повинен перевищувати один рік.

Стаття 14

Об'єднання має право виключити свого члена на підставах, зазначених у його правилах. Проте об'єднання у будь-якому випадку має право виключити члена, який:

1. не виконав зобов'язань, що їх він взяв на себе, вступаючи в об'єднання;
2. своїми діями в рамках об'єднання чи поза ним завдав значної шкоди об'єднанню; або
3. перестав відповідати умовам членства, встановленим законом або внутрішніми правилами об'єднання.

Гендерна рівність і недискримінація за ознакою статі, сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності

132. Крім загальних гарантій стосовно рівності і недискримінації низка міжнародних документів передбачають вжиття позитивних заходів, спрямованих на забезпечення рівного здійснення/реалізації всіх прав (у тому числі права на свободу об'єднання), незалежно від статі чи сексуальної орієнтації¹⁶⁹. Тому держави повинні не лише гарантувати будь-якій особі, незалежно від її статі чи сексуальної орієнтації, можливість бути засновником та/або членом об'єднання, а й сприяти здійсненню різними групами осіб права на свободу об'єднання шляхом створення для них сприятливих умов.

133. Крім того, у статті 4 КЛДЩЖ зазначено, що вжиття державами спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення фактичної рівності між жінками і

чоловіками, «не вважається... дискримінаційним, проте воно в жодному разі не повинно тягнути збереження нерівноправних або диференційованих стандартів». Тому рекомендується передбачати в законодавстві заходи заохочення (наприклад, фінансові пільги) для тих об'єднань, що проводять політику, спрямовану на пропагування рівності між чоловіками і жінками¹⁷⁰.

134. Слід також зазначити, що ЄСПЛ постановив: «Пропагування рівності статей є на сьогодні однією з головних цілей держав – членів Ради Європи. Це означає, що для того, щоб різне ставлення за ознакою статі могло розглядатися як сумісне з Конвенцією, необхідно навести дуже істотні доводи. [...] Крім того, Суд вважає, що в сучасному світі пропагування рівності статей у державах – членах Ради Європи не дозволяє державі, про яку йдеться, підтримувати погляди, відповідно до яких чоловіку надається головна роль, а жінці – другорядна»¹⁷¹.
135. Стосовно профспілок Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав наголосив на важливості забезпечення домашнім працівницям, сільським жінкам, жінкам, які працюють у галузях, де переважає жіноча праця, а також жінкам, які працюють вдома, право створювати профспілки і вступати до них¹⁷². Подібну думку висловлює і Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок з приводу працюючих жінок¹⁷³ і працюючих жінок-мігрантів¹⁷⁴.
136. Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації також визнана несумісною з положеннями МПГПП¹⁷⁵, АКПЛ¹⁷⁶ та ЄКПЛ¹⁷⁷. Крім того, дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації заборонена відповідно до п. 2 статті 21 Хартії основних прав Європейського Союзу¹⁷⁸.
137. У низці відповідних міжнародних документів зазначається, що держави також повинні забезпечувати реальне здійснення прав, у тому числі права на свободу об'єднання, без жодної дискримінації за ознакою гендерної ідентичності¹⁷⁹.
138. Зважаючи на те, що, як наголошується в зазначених документах, пропагування рівності є однією з головних цілей як на національному, так і на міжнародному рівнях, законодавство, що забороняє об'єднанням дискримінацію щодо потенційних членів об'єднання за ознакою їхньої статі, сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності, є законним обмеженням права на свободу об'єднання.

Негромадяни

139. Негромадяни, у тому числі особи без громадянства¹⁸⁰, біженці¹⁸¹ і мігранти, мають право на свободу об'єднання і при здійсненні цього права не повинні піддаватися дискримінації на підставі свого статусу.
140. Зі статті 16 ЄКПЛ випливає, що це право не перешкоджає запровадженню обмежень щодо політичної діяльності іноземців¹⁸². Проте ЄСПЛ вже визнавав, що це положення підлягає вузькому застосуванню в державах – членах Європейського Союзу, коли йдеться про громадян інших держав – членів Європейського Союзу¹⁸³. Попри те, що застосування статті 16 ЄКПЛ, скоріш за все, вважатиметься обґрунтованим в частині створення та діяльності політичної партії, слід зазначити, що обмеження за ознакою національної приналежності фізичних осіб є допустимими не завжди. Зокрема, «що стосується конкретно виборів, у 1997 році набула чинності Європейська конвенція про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні, і в багатьох європейських країнах спостерігається посилення тенденції до надання дозволу іноземним громадянам, які постійно проживають на їхній території, голосувати і балотуватися на місцевих виборах»¹⁸⁴. У будь-якому випадку обмеження політичної діяльності, не пов'язаної з будь-якою партією, найімовірніше, не вважатиметься виправданим на основі зазначеного положення.

Меншини

141. Додатково до гарантій права на свободу об'єднання, що поширюються на всіх осіб, це право також гарантується всім представникам меншин, що перебувають під юрисдикцією держави. Зазначені гарантії закріплені в низці міжнародних документів, спеціально присвячених цій групі осіб¹⁸⁵. Таким чином, такі особи повинні мати можливість вступати в об'єднання та/або створювати свої власні об'єднання без жодної дискримінації. При цьому може виявитися доцільним вжиття спеціальних законодавчих заходів, спрямованих на підтримку об'єднань, що сприятимуть просуванню ролі меншин у демократичному суспільстві¹⁸⁶.

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ СЕРБІЯ 2006 року

Стаття 80

Члени національних меншин можуть створювати освітні і культурні об'єднання, фінансовані за рахунок добровільних внесків.

Республіка Сербія визнає особливу роль освітніх і культурних об'єднань національних меншин у реалізації прав членів національних меншин.

Представники національних меншин мають право на вільні відносини і співробітництво зі своїми співвітчизниками поза межами Республіки Сербія. [...]

Діти

142. Статтею 15 Конвенції про права дитини (КПД) прямо визнаються основоположні права дітей на свободу об'єднання і свободу зібрань¹⁸⁷. Крім того, дітей включено у сферу дії більш загальних гарантій цього права, оскільки термін «кожен» поширюється і на них. До того ж, заборона дискримінації «за будь-якою ознакою», що міститься як у статті 26 МПГПП, так і в статті 14 ЄКПЛ, поширюється і на вік, а отже – є ще однією гарантією здійснення дітьми всіх прав, закріплених у цих документах.

143. Попри те, що деякі обмеження, що стосуються правоздатності дітей у частині створення об'єднань і вступу до них, можуть бути виправдані, будь-які подібні обмеження повинні ґрунтуватися на законі, слугувати законній меті, визнаній міжнародними нормами, і бути пропорційними цій меті, що вимагається також і стосовно інших обмежень права на свободу об'єднання¹⁸⁸. Зокрема, при запровадженні будь-яких обмежень стосовно створення дітьми об'єднань або їхнього членства в них необхідно повністю враховувати принцип пріоритету здібностей дитини, що розвиваються¹⁸⁹. При цьому, при прийнятті та виконанні будь-яких законодавчих актів, що обмежують права дітей у такий спосіб, необхідно виходити з того, що діти є суб'єктами прав, що їх держава зобов'язана заохочувати, поважати і захищати¹⁹⁰. Навряд чи знайдеться обґрунтування заборони на створення дітьми неформальних об'єднань або вступу до них, якщо в цих об'єднаннях беруть участь лише інші діти.

ДОПОВІДЬ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОПОВІДАЧА ООН З ПИТАНЬ ПРАВ НА МИРНІ ЗІБРАННЯ ТА ОБ'ЄДНАННЯ РАДІ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ («Загрози праву здійснення групами найбільшого ризику права на свободу мирних зібрань і права на свободу об'єднання»), док. ООН A/HRC/26/29, 14 квітня 2014 року, пп. 49–50

[...]

49. Іноді закони обмежують види об'єднань, до яких можуть вступати або які можуть створювати особи або групи осіб. Комітет з прав дитини із занепокоєнням відзначив, що в Коста-Ріці Кодекс законів про дітей і підлітків позбавляє підлітків права створювати політичні об'єднання чи вступати до них, хоча і дозволяє їм створювати об'єднання з розвитку громади, в яких вони можуть брати активну участь (CRC/C/CRI/CO/4, п. 37). У Туреччині діти віком старше 15 років можуть створювати об'єднання, а діти віком старше 12 років можуть вступати до таких об'єднань, однак для створення організаційного комітету з проведення вуличних мітингів їм має виповнитися 19 років (CRC/C/TUR/CO/2-3, п. 38). Підстави для прямої заборони цим групам осіб створювати об'єднання, що займаються певними видами діяльності, є неясними.

50. Прикладом належної практики є постанова Верховного суду Естонії, який визнав положення Закону «Про некомерційні об'єднання», які обмежують право осіб віком старше 18 років створювати об'єднання та очолювати їх, такими, що суперечать статті 15 Конвенції про права дитини.

[...]

Працівники правоохоронних органів та державні посадові особи

144. МПГПП, ЄКПЛ та АКПЛ прямо визнають можливість запровадження деяких обмежень на здійснення права на свободу об'єднання для деяких державних посадових осіб, у тому числі працівників поліції і військовослужбовців¹⁹¹. Такі обмеження можуть бути виправдані у випадках, коли створення об'єднання або вступ до нього суперечать державним обов'язкам та/або ставить під загрозу політичну нейтральність державних посадових осіб, про яких йдеться¹⁹².

145. Однак, на думку ЄСПЛ, коло осіб, стосовно яких можуть запроваджуватися зазначені обмеження, має бути обмеженим, а зайнятість у державному секторі чи фінансування посади з держбюджету, скоріш за все, не будуть достатньою підставою для запровадження таких обмежень¹⁹³.

146. При цьому кожне обмеження повинно відповідати принципу пропорційності. Наприклад, членство в політичній партії не може бути підставою для звільнення вчителя, який не пропагує партійну ідеологію в школі¹⁹⁴. Однак не може бути виправдана і повна заборона профспілок у

збройних силах¹⁹⁵. ЄСПЛ підтвердив законність повної заборони членства в політичних партіях для працівників поліції, але зробив це на тій підставі, що вони все-таки можуть брати участь у деяких формах політичної діяльності іншими способами¹⁹⁶. При цьому слід пам'ятати, що об'єднання державних службовців¹⁹⁷, працівників поліції чи військовослужбовців¹⁹⁸ у профспілки варто сприймати позитивно, оскільки це дозволяє їм захищати свої трудові права¹⁹⁹.

Б. Створення, статус юридичної особи та реєстрація

Створення

147. Кожен повинен мати право на створення об'єднання, стосовно якого діють лише обмеження, що узгоджуються з гарантіями рівності і недискримінації, розглянутими вище в розділі А.
148. Як правило, домовленість, досягнута між двома або більше особами або групами осіб, повинна бути достатньою підставою для створення об'єднання. Якщо відповідно до законодавства для створення об'єднання потрібна більша кількість осіб, ця кількість не повинна бути ані надмірно великою, ані несумісною з характером об'єднання²⁰⁰. Така вимога у будь-якому випадку не повинна поширюватися на неформальні об'єднання.

НОВА РЕДАКЦІЯ ЄДИНОГО ЗАКОНУ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ «ПРО НЕКОМЕРЦІЙНІ ОБ'ЄДНАННЯ БЕЗ СТАТУСУ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ» 2008 року

Термін «некомерційне об'єднання без статусу юридичної особи» означає організацію без статусу юридичної особи, що складається з [двох] або більше членів, об'єднаних спільною домовленістю, що може бути усною, письмовою або такою, що впливає з поведінки, для досягнення однієї чи більшої кількості спільних некомерційних цілей. Цей термін не включає: (А) траст; (В) шлюб, цивільне партнерство, цивільне партнерство за нормами загального права, цивільний шлюб або інші види спільного проживання; (С) організацію, створену відповідно до будь-якого іншого законодавчого акту, що регулює створення і функціонування об'єднань без статусу юридичної особи; (D) спільну сумісну власність, спільну часткову власність або спільну сумісну власність подружжя, навіть якщо співвласники спільно використовують відповідне майно для некомерційних цілей; або (Е) відносини за договором, складеним у письмовій формі, який прямо передбачає, що відносини між сторонами не створюють некомерційне об'єднання без статусу юридичної особи.

ЗАКОН ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ «ПРО УГОДИ ПРО СТВОРЕННЯ ОБ'ЄДНАННЯ» (1901 року, з останніми змінами і доповненнями, внесеними у 2005 році)

Стаття 1

Об'єднанням є угода, відповідно до якої дві або більше особи на постійній основі об'єднують свої знання або дії для досягнення іншої мети, аніж спільне отримання прибутку. Юридична дійсність такої угоди встановлюється загальними правовими нормами, що застосовуються до договорів та зобов'язань.

ЗАКОН ЕСТОНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ «ПРО НЕКОМЕРЦІЙНІ ОБ'ЄДНАННЯ» (1996 року, з останніми змінами і доповненнями, внесеними у 2012 році)

Стаття 5. Засновники

Некомерційне об'єднання може бути засноване не менше ніж двома особами. Засновниками можуть бути фізичні або юридичні особи.

149. Зважаючи на те, що створення об'єднання, що має статус юридичної особи, може вимагати дотримання певних формальних вимог, закон не повинен забороняти чи необґрунтовано запроваджувати обмеження на створення неформального об'єднання.
150. При цьому завдяки сучасним технологіям все більше об'єднань створюється в Інтернеті. Незважаючи на те, що може здатися, що такі об'єднання кидають виклик усталеним уявленням щодо порядку створення об'єднань і членства в них, їхньою головною відмінністю від «звичайних» об'єднань, по суті, є лише відсутність можливості фізичної присутності їхніх членів на зборах; проте вони мають спільні цілі, й існують нормативно-правові документи, що регулюють діяльність таких об'єднань. У зв'язку з цим законодавство повинне підтримувати таку форму створення об'єднань та можливість їх подальшої діяльності. Крім того, необхідно забезпечити доступ до Інтернету як до майданчика для вільного вираження поглядів²⁰¹.

Набуття статусу юридичної особи

151. Отримання об'єднанням статусу юридичної особи – необхідна умова для набуття правосуб'єктності, що дозволяє об'єднанню від власного імені вчиняти правочини, оплачувати товари та послуги, володіти активами і майном, а також звертатися до суду з метою захисту прав та інтересів об'єднання, у тому числі під час судових процесів, що можуть мати вирішальне значення для досягнення цілей об'єднання. Розумним заходом є пред'явлення вимог про реєстрацію або надання повідомлення до тих об'єднань, які бажають отримати статус юридичної особи, за умови що

цей процес пов'язаний з достатньо обґрунтованими вимогами, не має занадто обтяжливого характеру і не підриває можливість здійснення права на свободу об'єднання²⁰². Конкретні форми правосуб'єктності, що їх об'єднання набуває таким чином, можуть відрізнитися залежно від виду об'єднання, про яке йдеться.

ЗАКОН ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ «ПРО УГОДИ ПРО СТВОРЕННЯ ОБ'ЄДНАННЯ» (1901 року, з останніми змінами і доповненнями, внесеними у 2005 році)

Стаття 2

Об'єднання фізичних осіб створюються на добровільних засадах, без надання попереднього дозволу чи заяви, але наділяються статусом юридичної особи лише в тому випадку, якщо вони відповідають положенням статті 5.

[...]

НЕФОРМАЛЬНІ ОБ'ЄДНАННЯ В НІДЕРЛАНДАХ

У Нідерландах об'єднання набуває статусу юридичної особи *ex lege*, в силу дії закону. Жодних інших формальностей чи умов не існує. Закон розрізняє об'єднання, створені шляхом реєстрації у державного нотаріуса («формальні об'єднання»), і об'єднання, створені на підставі усної чи письмової угоди («неформальні об'єднання»). Об'єднання першого типу мають повну правосуб'єктність (п. 2 статті 2:26 Цивільного кодексу Нідерландів). Об'єднання другого типу мають обмежену правосуб'єктність (п. 1 статті 30 Цивільного кодексу Нідерландів); вони можуть у будь-який час зареєструвати свої установчі документи у державного нотаріуса для того, щоб набути повної правосуб'єктності (стаття 2:28 Цивільного кодексу Нідерландів).

Основні обмеження правосуб'єктності неформальних об'єднань є такими: (1) вони не можуть отримувати товари, внесені до державного реєстру, наприклад нерухомість, судна і літаки; (2) вони не мають права спадкування; (3) вони не можуть брати участь в операціях злиття чи виділення юридичної особи; (4) вони не можуть подавати колективні позови до суду для захисту інтересів третіх осіб, що збігаються з їх власними інтересами; (5) члени їхнього правління несуть окрему відповідальність за будь-якими борговими зобов'язаннями, взятими на себе об'єднанням (ст.ст. 2:30 і 3:305 Цивільного кодексу Нідерландів). Для того щоб усунути або пом'якшити наслідки, згадані в п. (5), правління може прийняти рішення про внесення неформального об'єднання, його установчих документів (якщо вони оформлені письмово), структури правління та правил, що стосуються представництва і розподілу повноважень, до Реєстру юридичних осіб (Handelsregister) – державного реєстру, що знаходиться у відкритому доступі. У цьому випадку члени правління несуть роздільну відповідальність, лише якщо кредитор зможе переконливо довести, що об'єднання як таке не здатне виконувати свої зобов'язання, і тільки в тій частині, в якій кредитор зможе це довести.

152. Набуття статусу юридичної особи, як правило, слід тлумачити як право, а не обов'язок чи обов'язкову вимогу. Проте держави можуть вимагати від об'єднань, які бажають отримати різні форми державної підтримки або бажають, щоб їм було надано особливого статусу (наприклад, визнано благодійною чи суспільно корисною організацією), насамперед набути статусу юридичної особи.

Нотаріальне засвідчення та реєстрація

153. Для набуття статусу юридичної особи від об'єднання може вимагатися надання інформації про своє створення до органів державної влади (іноді ця процедура називається «повідомленням») або проходження більш формальної процедури (що часто називається терміном «реєстрація»).

ЗАКОН «ПРО ОБ'ЄДНАННЯ» РЕСПУБЛІКИ ХОРВАТІЯ 2001 року

Стаття 14

(1) Внесення до реєстру є добровільним і здійснюється за заявою засновників об'єднання.

[...]

154. Для отримання статусу юридичної особи повинно бути достатньо повідомити органи державної влади про створення об'єднання. Якщо відповідно до законодавства для створення об'єднання, що має статус юридичної особи, необхідним є дотримання певних формальностей, належною практикою для держави буде забезпечення наявності «процедури повідомлення». В рамках такої процедури об'єднанню автоматично надається статус юридичної особи відразу після того, як засновники повідомлять органи державної влади про створення об'єднання. З іншого боку, «процедура попереднього погодження» вимагає отримання дозволу (офіційного підтвердження згоди) з боку органів державної влади на створення об'єднання зі статусом юридичної особи ²⁰³ Завдяки своїй простоті процедура повідомлення безперечно сприяє створенню об'єднань зі статусом юридичної особи, і їй варто віддавати перевагу. Якщо вибір все-таки зроблено на користь процедури реєстрації, законодавство повинно принаймні передбачати чіткий дозвільний механізм, у рамках якого дозвіл вважається наданим упродовж певної розумної кількості днів після подання заяви до органів державної влади. Якщо реєстраційні органи наділяються правом відхиляти заяви, тоді в законодавстві повинно міститися чітке правове обґрунтування, у тому числі повинна чітко зазначатися обмежена кількість допустимих підстав, що відповідають міжнародним стандартам у сфері прав людини.

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ ІСЛАНДІЯ 1944 року

Стаття 74

Об'єднання, у тому числі політичні об'єднання та профспілки, можуть створюватися без попереднього дозволу для переслідування будь-якої законної мети. Об'єднання не може бути розпущене за рішенням адміністративних органів. При цьому на діяльність об'єднання, щодо якої встановлено, що вона переслідує незаконні цілі, може бути накладена заборона; у такому випадку без зайвої затримки має бути порушена судова справа з метою винесення рішення про розпуск об'єднання. [...]

ЗАКОН ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ «ПРО УГОДИ ПРО СТВОРЕННЯ ОБ'ЄДНАННЯ» (1901 року, з останніми змінами і доповненнями, внесеними у 2005 році)

Стаття 5

Інформація про будь-яке об'єднання, яке бажає отримати статус юридичної особи відповідно до статті 6, має бути публічно повідомлена його засновниками. Відповідна попередня заява подається до префектури департаменту або супрефектури округу, де розташований головний офіс об'єднання.

У ній зазначаються назва та цілі об'єднання, адреса його реєстрації, а також імена, рід діяльності, адреси та громадянство осіб, які, незалежно від займаної посади, відповідають за управління об'єднанням. До заяви додається копія установчих документів. Підтвердження отримання заяви надається протягом п'яти днів.

155. У багатьох державах – учасницях ОБСЄ і державах – членах Ради Європи існують вимоги, відповідно до яких для отримання статусу юридичної особи об'єднання повинні пройти офіційну процедуру повідомлення, процедуру реєстрації тощо²⁰⁴. Проте в деяких державах ці процедури настільки обтяжливі, що вони фактично перешкоджають реєстрації об'єднань. До перешкод такого роду належать: недостатня ясність та чіткість реєстраційних процедур; занадто деталізовані і складні вимоги до документації; непомірно високі реєстраційні збори; надто широка свобода розсуду, надана реєстраційному органу, що здійснює реєстрацію об'єднань, проводить розслідування або здійснює оцінку намірів об'єднання в рамках процесу реєстрації; надмірно затягнута процедура реєстрації. Вимоги до реєстрації, які на перший погляд здаються нейтральними (наприклад, стосовно громадянства або статусу резидента), можуть мати непропорційні наслідки для певних осіб чи груп осіб, ускладнюючи для них процес створення об'єднань²⁰⁵. Така практика придушує і необґрунтовано обмежує право на свободу об'єднання.

156. Законодавство має забезпечувати, щоб процедура повідомлення або реєстрації була якомога простішою і, у будь-якому випадку, не більш

обтяжливою, ніж процедура, передбачена для інших утворень, наприклад господарських товариств. Наприклад, підхід, заснований на принципі «єдиного вікна», або можливість електронної реєстрації через Інтернет дозволяють господарським товариствам та іншим утворенням, у тому числі об'єднанням, пройти реєстрацію дуже швидко, ефективно та успішно. При стягненні будь-яких реєстраційних зборів необхідно враховувати бажаність сприяння створенню об'єднань та їх некомерційний характер. Тому збори не повинні встановлюватися в розмірах, які позбавлятимуть мотивації до реєстрації або робитимуть її практично недоцільною.

157. Перелік документів, необхідних для реєстрації, повинен чітко зазначатися у законодавстві і має бути якомога коротким і вичерпним. Загалом, повинно бути достатньо надати підтвердження факту проведення установчих зборів, статут або регламент і квитанцію про сплату реєстраційного збору (якщо такий стягується), а також необхідні подробиці про засновників об'єднання. Держава зазвичай не повинна вимагати надання непотрібних документів – наприклад, переліків членів, договорів оренди, податкових документів засновників та іншої документації, що в жодному разі не стосується реєстрації. Проте спеціальні вимоги до документації все ж можуть ставитися до деяких об'єднань (наприклад, політичних партій)²⁰⁶, які після реєстрації можуть претендувати на отримання державного фінансування. Аналогічним чином, нормативно-правові акти можуть містити обґрунтовані вимоги щодо необхідності виконання додаткових вимог суспільно корисними або благодійними організаціями для отримання спеціального статусу, яким користуються такі організації. Однак заходи, що вживаються з метою задоволення цих вимог, повинні бути відокремлені від процедури набуття статусу юридичної особи.
158. Крім того, за винятком цілей і назви об'єднання, що перевіряються в досить обмеженій кількості випадків, зміст документів, які подаються до органів державної влади з метою реєстрації об'єднання, не підлягає перевірці (докладнішу інформацію про цілі див. нижче, у підрозділі 2[B] розділу В Керівних принципів). Важливе значення для питання реєстрації має лише здатність об'єднання виконувати формальні вимоги.
159. Законодавство не повинно обмежувати використання об'єднаннями назв, за винятком випадків, якщо вони цим порушують права інших осіб²⁰⁷ або свідомо вводять в оману (наприклад, у випадку, коли назва створює враження, що об'єднання є офіційним органом або користується особливим статусом відповідно до законодавства або призводить до сплутування такого об'єднання з іншим)²⁰⁸. Крім того, законодавство не повинно запроваджувати територіальні обмеження щодо діяльності

об'єднань²⁰⁹ і має передбачати однакову процедуру реєстрації по всій країні.

160. Законодавство також не повинно встановлювати можливість відмови в реєстрації лише на підставі технічних недоліків (наприклад, через відсутній документ або підпис). Заявникам повинен надаватися конкретний розумний строк, упродовж якого вони можуть виправити будь-які недоліки; при цьому об'єднання має повідомлятися про всі необхідні зміни і виправлення²¹⁰. Строк, що надається для виправлення помилок, повинен бути розумним. При цьому об'єднання повинно мати можливість продовжувати свою діяльність як неформальне утворення.
161. Рішення щодо заявок на реєстрацію повинні прийматися без зайвого зволікання, а їх розгляд не повинен тривати довше кількох тижнів²¹¹.
162. Відповідний державний орган повинен бути зобов'язаний надати докладний письмовий виклад підстав ухвалення ним рішення про відмову в реєстрації об'єднання. Такі підстави не повинні виходити за межі підстав, передбачених чинним законодавством. Підстави, визначені в законодавстві, повинні бути сумісними з міжнародними стандартами у сфері прав людини; відмова в реєстрації повинна ґрунтуватися виключно на недотриманні встановлених формальностей або на виборі неприпустимих назв або цілей (у випадках, коли останні не відповідають міжнародним стандартам або законодавству, що узгоджується з цими стандартами).
163. Об'єднання повинні мати можливість оскаржити рішення про відмову в реєстрації або будь-яку нездатність розглянути їхню заявку в розумний термін, а також можливість зробити це, звернувшись до незалежного і безстороннього суду. Особам, заявки на реєстрацію яких не були задоволені у зв'язку з недотриманням відповідних формальностей, має бути надано право повторно подати заявку на реєстрацію їхнього об'єднання²¹².
164. Держава повинна вести загальнодоступну базу даних зареєстрованих об'єднань, з належним дотриманням принципів захисту даних і права на недоторканність приватного життя об'єднань. З метою забезпечення підзвітності суспільству доступною має бути також і статистична інформація про кількість прийнятих і відхилених заявок.
165. Насамкінець, внесення змін до законодавства про об'єднання не повинно автоматично призводити до необхідності перереєстрації об'єднань. Поновлення реєстрації може бути необхідним у виняткових випадках, коли планується внести докорінні зміни в роботу організації. У таких випадках компетентні органи влади спочатку повинні повідомити відповідне

об'єднання про необхідність пройти перереєстрацію і встановити для цього досить тривалий перехідний період, щоб об'єднання мало змогу виконати нові вимоги²¹³. У будь-якому випадку, навіть якщо об'єднання не перереєструється, воно повинно мати можливість продовжувати свою діяльність, не вважаючись при цьому незаконним.

166. Вищевикладені стандарти рівною мірою повинні дотримуватися стосовно створення відділень об'єднань, іноземних об'єднань або союзів і мережевих об'єднань, у тому числі тих, що працюють на міжнародному рівні²¹⁴.

V. Членство, внутрішнє управління, цілі й предмет діяльності об'єднання

167. На об'єднання не повинно покладатися загальне зобов'язання розкривати імена та адреси своїх членів, оскільки це було б несумісним не лише з їхнім правом на свободу об'єднання, а й з правом на недоторканність приватного життя²¹⁵. Проте до окремих членів об'єднання все ж може ставитися вимога про розкриття інформації про своє членство у тому випадку, якщо таке членство може суперечити обов'язкам, які вони виконують як працівники чи посадові особи²¹⁶. Крім того, може вважатися розумною вимога про розкриття списків членів політичних партій у випадках, коли останні намагаються отримати державне фінансування на основі певної кількості їхніх членів, і якщо при цьому існує вимога про мінімальну кількість членів партії²¹⁷. Також може вимагатися розкриття списків членів певних професійних об'єднань у випадках, коли ці об'єднання виконують певні регулюючі функції. Проте будь-яке розкриття такої інформації повинно відповідати принципам захисту даних, які можуть обмежувати коло осіб, які мають право на доступ до списку членів об'єднання, а також до інформації, що підлягає розкриттю (див. також підрозділ 2[E] розділу В Керівних принципів, присвячений праву на недоторканність приватного життя у контексті нагляду з боку державних органів).

168. Об'єднання повинні мати можливість змінювати кількість членів протягом строку їхнього існування. Скорочення числа членів об'єднання нижче необхідного мінімуму не повинно бути підставою для автоматичного розпуску об'єднання. Крім того, вимоги законодавства щодо підрахунку та обліку наявної кількості членів не повинні використовуватися владою як привід для отримання доступу до списків членів об'єднання або для проведення перевірки об'єднання.

169. Як правило, об'єднання повинні бути самоврядними утвореннями. Будь-які обмеження здатності об'єднань до самоврядування допускаються лише тоді, якщо вони мають правову підставу, переслідують законну мету,

визнану міжнародними стандартами, і не є непропорційними за своїм впливом.

170. Самоврядний характер об'єднань у випадку профспілок безпосередньо визнається статтею 3 Конвенції № 87 Міжнародної організації праці, якою передбачено, що профспілки мають право опрацювати свої адміністративні регламенти і статuti та управляти власними справами²¹⁸.
171. Таким чином, об'єднання, як правило, не повинні зазнавати втручання з боку держави у їх внутрішню діяльність. Дія цього основного принципу обмежується виключно вимогою про те, що об'єднання повинні бути некомерційними, дотримуватися принципу недискримінації і не брати участі у діяльності, що кваліфікується як незаконна відповідно до міжнародних стандартів у сфері прав людини.
172. Проте це не повинно позбавляти держави можливості заохочувати об'єднання до забезпечення збалансованого представництва та участі чоловіків і жінок в управлінні об'єднаннями та їхній діяльності²¹⁹.
173. Негромадяни не повинні позбавлятися можливості брати участь в управлінні об'єднаннями лише через їх громадянство²²⁰. Крім того, будь-які обмеження, відповідно до яких державним посадовим особам забороняється обіймати посади у вищому органі управління об'єднання, повинні узгоджуватися з загальними допустимими обмеженнями, що стосуються можливості їхнього вступу в члени такого об'єднання.
174. Органи державної влади не повинні втручатися в процес призначення об'єднанням своїх керівників чи представників. Винятки становлять випадки, коли особи, про які йдеться, позбавляються права обіймати такі посади відповідно до закону, який відповідає міжнародним стандартам. При цьому органи державної влади можуть вимагати чіткої ідентифікації осіб, відповідальних за прийняття рішень у неурядовій організації²²¹.
175. Об'єднання повинні мати право вільно визначати свою внутрішню структуру управління і створювати власні вищі органи управління. Крім того, вони повинні мати право вільно створювати свої відділення (у тому числі представництва, філії і дочірні організації) та делегувати певні управлінські функції таким відділенням і їхньому керівництву. При цьому до об'єднань не повинна ставитися вимога про отримання ними дозволу від органу державної влади для того, щоб змінити свою внутрішню структуру управління, періодичність проведення зборів, правила чи порядок ведення поточної діяльності або відкрити відділення, що не є самостійною юридичною особою²²².

176. Законодавство за жодних обставин не повинно пропонувати або дозволяти представникам держави брати участь у закритих зборах членів об'єднань²²³, за винятком випадків, коли вони запрошені власне об'єднанням.
177. Зовнішнє втручання в управління об'єднанням або в його поточну діяльність можливе лише за виняткових обставин. Втручання допускається лише в тому випадку, коли необхідно покласти край серйозному порушенню вимог законодавства (наприклад у випадках, коли об'єднання не змогло виправити таке порушення, або коли виникла необхідність запобігти неминучому порушенню зазначених вимог через серйозні наслідки, що можуть виникнути в результаті бездіяльності)²²⁴. Дотримання прав окремих членів об'єднання має у звичайному порядку забезпечуватися за допомогою судового процесу, який вони самі можуть ініціювати.
178. Інспектування, головною метою якого є перевірка дотримання внутрішніх процедур об'єднання, вважається недопустимим (додаткову інформацію про перевірку та нагляд див. у підрозділі 2[E] розділу В Керівних принципів). Крім того, на об'єднання за жодних обставин не повинні накладатися санкції лише на тій підставі, що їхня діяльність здійснюється з порушенням їхніх власних внутрішніх правил і процедур (за умови, що ця діяльність не є незаконною на інших підставах).
179. Законодавство стосовно об'єднань не повинно обмежувати або встановлювати цілі, що їх повинні або не повинні переслідувати об'єднання, а також сфери, в яких вони повинні або не повинні здійснювати свою діяльність, за винятком тих цілей і сфер діяльності, що не є сумісними з міжнародними стандартами у сфері прав людини. Такі обмеження або спроби вплинути на діяльність об'єднань можуть допускатися в деяких виняткових випадках. Йдеться про випадки, коли цілі чи діяльність об'єднання сприяють пропаганді війни, розпалюванню національної, расової чи релігійної ненависті, що становить собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, а також слугують досягненню цілей, що є несумісними з демократичними принципами²²⁵ або заборонені законами, якщо ці закони самі по собі не порушують такі принципи.
180. Це означає, що законодавство, яке обмежує, наприклад, територію, на якій можуть здійснювати свою діяльність певні об'єднання, і передбачає покарання за ведення діяльності поза межами цієї території, може порушувати право на свободу об'єднання.
181. Крім того, слід скасувати закони, які намагаються обмежити цілі й види діяльності, що можуть або не можуть вноситися до установчих документів об'єднань. Це не стосується цілей і видів діяльності, які суперечать

міжнародним стандартам у сфері прав людини або законодавству, що узгоджується з цими стандартами. На практиці це означає, що об'єднання не можуть і не повинні бути позбавлені права реєструватися та/або бути визнаними іншим способом, якщо їхні цілі й завдання прямо не суперечать міжнародним стандартам у сфері прав людини.

182. Законодавцю варто пам'ятати, що право на свободу вираження думки і право на свободу об'єднання дозволяють об'єднанням переслідувати цілі або здійснювати діяльність, що не завжди збігаються з думками і переконаннями більшості населення або навіть прямо суперечать їм. У своїй багаторічній судовій практиці ЄСПЛ дійшов висновку, що життєздатна демократія також передбачає вираження поглядів, які, можливо, «ображають, шокують або обурюють» представників держави або будь-яку частину суспільства²²⁶. Це включає поширення інформації або ідей, що заперечують існуючий порядок або містять заклик до зміни конституції²²⁷ чи законодавства мирним шляхом – наприклад, шляхом виступу за скасування кримінальної відповідальності за штучне переривання вагітності²²⁸, підвищення самосвідомості меншин²²⁹, захист прав ЛГБТ²³⁰, за заклики до визнання автономії регіонів або навіть висунення вимог про відокремлення частини території держави²³¹. У будь-якому випадку владі необхідно уникати поспішних і негативних висновків щодо запропонованих цілей будь-якого об'єднання²³².

ЗАКОН РЕСПУБЛІКИ ВІРМЕНІЯ «ПРО ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ» 2001 року

Стаття 4

[...]

2. Організація самостійно визначає свою організаційну структуру, завдання, цілі й способи ведення діяльності.

[...]

Г. Участь у процесах прийняття рішень, майні, доходах і активах

183. У представницькій демократії, в якій законотворчий процес характеризується відкритістю і прозорістю, об'єднання повинні мати можливість брати участь у розробці законів і політики на всіх рівнях: місцевому, національному, регіональному та міжнародному²³³.
184. З метою сприяння цій участі варто створювати механізми, що дадуть об'єднанням можливість вступати в діалог з владою на різних рівнях, а владі – проводити консультації з об'єднаннями.

185. Участь об'єднань повинна передбачати дійсно двосторонній процес; зокрема внесені об'єднаннями пропозиції щодо зміни політики чи законодавства не повинні розглядатися як неприйнятні чи незаконні²³⁴.
186. Крім того, об'єднанням повинна бути надана можливість прилюдно коментувати доповіді про виконання зобов'язань за міжнародним правом, що подаються державами до міжнародних наглядових органів, причому повинна існувати можливість зробити це ще до подання таких доповідей²³⁵. Також варто завжди проводити консультації з об'єднаннями з приводу пропозицій про внесення змін до законів та інших норм, що стосуються статусу, фінансування і діяльності об'єднань²³⁶.
187. Для того щоб консультації з об'єднаннями були конструктивними, вони повинні відображати погляди всіляких існуючих об'єднань, а також проводитися за участі тих об'єднань, які можуть критично ставитися до пропозицій уряду.
188. У ході всіх консультацій з об'єднаннями необхідно надавати об'єднанням доступ до всієї офіційної інформації стосовно питання, що розглядається, а також достатній період часу на підготовку відповіді з урахуванням потреби об'єднання спочатку дізнатися думку своїх членів і партнерів²³⁷.
189. Спосіб отримання відгуків від об'єднань (і громадськості в цілому) повинен відповідати сфері, в якій працюють такі об'єднання, а також умовам конкретної країни (наприклад, необхідно враховувати той факт, що деякі особи, групи осіб і об'єднання можуть мати обмежений або ускладнений доступ до інтернет-ресурсів). Крім того, органи державної влади повинні підтверджувати отримання таких відгуків і реагувати на них. Важливу роль у сприянні цьому процесу можуть відігравати національні правозахисні установи²³⁸.
190. Для того щоб об'єднання могли переслідувати свої цілі, вони повинні мати можливість отримувати не лише дохід від своєї діяльності, а й фінансування з державних та приватних джерел, як в межах, так і поза межами держави, в якій вони створені. При цьому важливо, щоб об'єднання могли звертатися до якнайширшого кола потенційних донорів. Дохід може існувати у вигляді наявних грошових коштів, інших фінансових інструментів, надходжень від продажу майна, товарів чи обладнання, що належать об'єднанню, а також у вигляді інших виплат, що належать об'єднанню (наприклад, дохід від інвестицій, орендна плата, авторські гонорари, доходи від економічної діяльності та операцій з нерухомістю).

191. Таким чином, об'єднання повинні мати право вільно, без будь-яких спеціальних дозволів займатися будь-якою законною економічною або комерційною діяльністю з метою фінансування своєї некомерційної діяльності; при цьому вони повинні виконувати всі нормативні вимоги та умови ліцензування, що зазвичай застосовуються до відповідного виду діяльності. Крім того, через некомерційний характер об'єднань будь-який прибуток, отриманий від такої діяльності, не розподіляється між членами чи засновниками об'єднання, а направляється на досягнення його цілей.
192. До того ж, здатність об'єднань отримувати дохід або знаходити фінансування повинна відповідати тим самим вимогам законодавства, дія яких зазвичай поширюється на митний режим, валютні операції, запобігання відмиванню грошей і тероризму, а також вимогам, що стосуються забезпечення прозорості і регулювання фінансування виборів і політичних партій, якщо власне ці вимоги узгоджуються з міжнародними стандартами у сфері прав людини.
193. Усі доходи, зароблені чи отримані об'єднанням, а також будь-яке майно, в яке вони перетворюються, повинні використовуватися виключно для досягнення цілей об'єднання, а не для розподілу між його членами.
194. При цьому об'єднання повинні мати можливість використовувати свої доходи і майно для оплати праці своїх працівників і будь-яких витрат, понесених ними під час роботи в інтересах об'єднання²³⁹. Багато об'єднань, скоріш за все, не зможуть досягти своїх цілей, якщо не наймуть певну кількість працівників та/або не залучать певну кількість волонтерів для роботи від імені об'єднання. Тому використання об'єднанням своїх доходів і майна для оплати праці своїх працівників і відшкодування витрат, понесених особами, які діють від імені об'єднання, є законним. Попри те, що рівень оплати праці працівників визначається ринковими умовами та/або законодавством, застосування критерію розумності відшкодування витрат може бути виправдане необхідністю забезпечити використання власності для досягнення цілей об'єднання.
195. Що стосується об'єднань, які мають статус юридичної особи, вони повинні мати можливість розпоряджатися своїми доходами і майном і користуватися ними через свої банківські рахунки. Доступ до банківських послуг є найважливішим чинником, що визначає здатність об'єднань отримувати пожертвування, розпоряджатися своїм майном і захищати його. Це не означає, що на банки слід покладати обов'язок надавати такі послуги будь-якому об'єднанню, що до них звертається, проте право банків вільно обирати собі клієнтів повинно здійснюватися з дотриманням принципу недискримінації. Попередньою умовою отримання об'єднанням

права від свого імені розпоряджатися банківськими рахунками може бути набуття об'єднанням статусу юридичної особи.

196. Об'єднання повинні мати можливість захищати всі свої майнові інтереси у судовому порядку. Це надзвичайно важливо, оскільки накладення арешту на їхнє майно, заподіяння шкоди їхньому майну або втрата контролю над ним можуть перешкодити досягненню об'єднанням своїх цілей²⁴⁰.
197. При цьому об'єднання, що отримують державну підтримку, можуть бути зобов'язані залучати незалежних консультантів при продажі або купівлі земельних ділянок чи іншого майна, що дорого коштує²⁴¹. Той факт, що майно деяких об'єднань було отримане від державних органів, а також що придбання цього майна підпадало під сприятливі податкові умови, є підставою для забезпечення ретельного управління цим майном і отримання найкращої ціни у разі його купівлі чи продажу. Тому було б доречно запровадити в таких випадках вимогу про те, щоб об'єднання користувалися послугами незалежних консультантів при проведенні деяких або ж усіх транзакцій такого роду.
198. Не допускається накладення арешту або конфіскація доходів або майна об'єднань з метою перешкодити досягненню ними своїх законних цілей²⁴².
199. Після припинення діяльності об'єднання всі його грошові кошти, майно та інші активи підлягають ліквідації. Це означає, що спочатку повинні бути погашені всі борги об'єднання, а потім списані з балансу грошові кошти, що залишилися, майно та інші активи. Списання грошових коштів, майна та інших активів здійснюється з дотриманням заборони розподілу прибутків між членами і засновниками некомерційних об'єднань. Попри те, що, в принципі, об'єднання має право вільно визначати умови такого списання, правила, що регулюють ці дії, також залежатимуть від того, було припинення діяльності об'єднання добровільним чи ні. Додаткову інформацію щодо списання коштів, майна та інших активів об'єднань у випадку припинення діяльності див. у підрозділі 2[3] розділу В Керівних принципів.

Д. Державна підтримка і доступ до інших ресурсів

Право вільно шукати, отримувати і використовувати ресурси

200. Як зазначено вище в принципі 7 Керівних принципів, об'єднання мають право вільно шукати, отримувати і використовувати ресурси. Діяльність із залучення фінансових ресурсів підлягає захисту за статтею 22 МПГПП. ЄСПЛ також визнає важливість того, щоб об'єднання мали кошти для

досягнення своїх цілей. Здатність шукати, отримувати і використовувати ресурси є надзвичайно важливою для існування і діяльності будь-якого об'єднання.

201. Термін «ресурси» – широке поняття, що охоплює фінансові виплати (наприклад, пожертвування, гранти, контракти, спонсорство, соціальні інвестиції); гарантії за позиками й інші форми фінансової допомоги від фізичних і юридичних осіб; пожертвування в натуральній формі (наприклад, товари, послуги, програмне забезпечення та інші види інтелектуальної власності, нерухомість); матеріальні ресурси (наприклад, канцелярське приладдя та обладнання для інформаційних технологій); людські ресурси (наприклад, оплачуваний персонал і волонтери); доступ до міжнародної допомоги і солідарності; можливість подорожувати і спілкуватися без невинуватого втручання, а також право користуватися захистом з боку держави²⁴³. До ресурсів також належить державне і приватне фінансування, податкові пільги (наприклад, заохочення пожертвувань шляхом зниження ставки податку на прибуток або надання податкових кредитів), негрошові пільги і надходження від продажу товарів, що належать об'єднанню, а також інші вигоди, що їх отримує об'єднання (наприклад, дохід від інвестицій, орендна плата, авторські гонорари, доходи від економічної діяльності та операцій з нерухомістю).
202. Крім того, об'єднання повинні мати право вільно, без будь-якого спеціального дозволу займатися будь-якою законною економічною або комерційною діяльністю з метою підтримки своєї некомерційної діяльності. Однак вони повинні виконувати всі нормативні вимоги та умови ліцензування, що зазвичай застосовуються до відповідного виду діяльності. При цьому об'єднання не розподіляють прибуток, що його вони можуть отримати від своєї діяльності, між своїми членами або засновниками, а направляють його на досягнення цілей об'єднання.

Державна підтримка

203. Некомерційний характер об'єднань та їх значення для суспільства зумовлюють той факт, що для їхнього створення і функціонування може бути необхідна державна підтримка²⁴⁴. Така підтримка, під якою також слід розуміти доступ до державних ресурсів, у тому числі до державного фінансування, у цьому випадку виправдана, оскільки певні об'єднання (наприклад, неурядові організації²⁴⁵ і політичні партії²⁴⁶) відіграють важливу роль в демократичному суспільстві й сприяють політичному плюралізму.

ЗАКОН ЧОРНОГОРІЇ «ПРО НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ» 2007 року

Стаття 26

Уряд Чорногорії надає фінансову допомогу неурядовим організаціям.

[...]

Стаття 27

Держава зобов'язана надавати податкові та інші пільги в інтересах діяльності і розвитку неурядових організацій у Республіці.

ЗАКОН РЕСПУБЛІКИ АЛБАНІЯ «ПРО НЕКОМЕРЦІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ» 2001 року

Стаття 39

Некомерційні організації мають право, подібно до будь-яких інших юридичних осіб, брати участь у реалізації проектів, конкурсах і поданні заявок на отримання грантів, укладенні контрактів, в операціях купівлі та продажу державними органами державних послуг, державної власності й товарів, а також у передачі державних послуг і відповідної власності державного сектору некомерційним організаціям.

Стаття 40

Пільги зі сплати податків і звільнення від сплати податків та митних зборів для некомерційних організацій встановлюються законом.

Незалежно від форми організації, переслідуваної нею мети і здійснюваної діяльності некомерційні організації звільняються від податку на доходи, отримані у вигляді пожертвувань і членських внесків.

Фізичні та юридичні особи, що підтримують некомерційні організації шляхом надання пожертвувань, мають право на звільнення від податку на дохід відповідно до закону.

204. Державне фінансування та доступ до державних ресурсів також можуть сприяти підвищенню ролі жінок і меншин у суспільно-політичному житті. Це може відбуватися, наприклад, шляхом надання фінансової підтримки тим об'єднанням, що вживають активних заходів для забезпечення рівного представництва та зміцнення позиції жінки в суспільстві з метою досягнення гендерної рівності або сприяють розширенню участі меншин у суспільно-політичному житті. Відповідно до міжнародних і регіональних стандартів держави повинні забезпечувати надання фінансової підтримки об'єднанням, що займаються певними питаннями. До цих об'єднань належать ті, що надають освітні послуги жінкам з метою підвищення їхньої обізнаності про свої права та надають жінкам допомогу у поновленні порушених прав²⁴⁷; працюють у сфері запобігання і припинення насильства щодо жінок і домашнього насильства (у тому числі шляхом надання притулків і допомоги в реабілітації)²⁴⁸; працюють з жінками – жертвами торгівлі людьми з метою забезпечення їхньої реабілітації і реінтеграції²⁴⁹; та сприяють доступу жінок до правосуддя, у тому числі шляхом надання

правової допомоги²⁵⁰. Крім того, держава може розглянути питання щодо законодавчих стимулів, спрямованих на надання підтримки об'єднанням, що займаються цими питаннями²⁵¹. Також варто розглянути можливість надання державної підтримки організаціям, які працюють з маргінальними групами або меншинами.

ДОПОВІДЬ ОБСЕ «ПРАВЗАХИСНИКИ В РЕГІОНІ ОБСЕ: ВИКЛИКИ І ПРИКЛАДИ НАЛЕЖНОЇ ПРАКТИКИ» (2008 рік):²⁵²

Надання прямої державної допомоги правозахисникам

[...]

Статус соціального партнера може надаватися [у Португалії] різним організаціям, що тим самим отримують доступ до державної підтримки, податкових та інших пільг. Визнання такого статусу організації передбачає повторну реєстрацію у відповідному державному органі (нерідко це означає автоматичне надання об'єднанню статусу «суспільно значущої юридичної особи»), однак реєстрація в жодному разі не є передумовою діяльності неурядових організацій.

Об'єднання мігрантів мають право на отримання державної допомоги відповідно до протоколів про співробітництво, підписаних з Управлінням Верховного комісара з питань імміграції і міжкультурного діалогу. Такі протоколи підписуються у разі надходження відповідного запиту і передбачають фінансування діяльності, що здійснюється об'єднанням – ініціатором запиту (до 70% від загальної суми). Підтримка також надається шляхом здійснення заходів (зокрема, проведення навчальних курсів і заходів з підбиття підсумків реалізації проектів), спрямованих на вдосконалення навичок членів таких об'єднань, у тому числі осіб, які приймають рішення, працівників і волонтерів. Крім того, об'єднанням може надаватися технічна підтримка, зокрема у вигляді юридичних або інших консультацій, а також у вигляді надання документації та інших матеріалів.

Аналогічна підтримка надається жіночим об'єднанням (Комісією з питань громадянства і гендерної рівності), молодіжним об'єднанням (Інститутом молоді Португалії) та об'єднанням інвалідів (Національним інститутом реабілітації).

205. Державна підтримка, що надається об'єднанням, незалежно від її форми, повинна відповідати чітким та об'єктивним критеріям. При прийнятті рішення про те, чи надавати конкретному об'єднанню державну підтримку в будь-якій її формі можуть враховуватися такі параметри, як характер діяльності об'єднання, а також особи, в інтересах яких ця діяльність здійснюється. Надання державної підтримки також може залежати від того, чи належить об'єднання до певної категорії та чи поширюється на нього певний режим, встановлений законом, або від того, чи має об'єднання певну організаційно-правову форму. Тому внесення істотних змін до статуту чи переліку видів діяльності об'єднання може мати наслідком коригування чи взагалі припинення будь-якої державної підтримки²⁵³.

206. Існують різні форми державної підтримки, що надається об'єднанням. Об'єднанням – наприклад, неурядовим організаціям – можуть надаватися безпосереднє фінансування з боку держави або пільги у формі звільнення від сплати податків, у тому числі заохочення для приватних осіб, які роблять пожертвування в обмін на податкові пільги, або у формі звільнення від оплати певних послуг, що надаються державою (наприклад, поштових послуг або послуг зв'язку). При цьому будь-яка система державної підтримки повинна бути насамперед прозорою.

ЗАКОН РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА «ПРО МІСЦЕВІ ПОДАТКИ ТА ПЛАТЕЖІ» 1991 року

Стаття 7.

1. Від податку на нерухомість звільняється:

[...]

8) Нерухомість або її частини, що використовуються організаціями та об'єднаннями для ведення в інтересах дітей і молоді своєї статутної діяльності, пов'язаної з освітою, вихованням, наукою та технікою, фізичною культурою та спортом, за винятком нерухомості або її частин, що використовуються для здійснення комерційної діяльності; а також земельні ділянки, які постійно використовуються як майданчики та місця для відпочинку і розваги дітей та молоді. [...]

207. Рівень доступного державного фінансування повинен чітко визначатися у відповідних законодавчих та інших нормативно-правових актах. Крім того, у законі мають бути чітко сформульовані права та обов'язки державного органу, уповноваженого встановлювати і переглядати рівень доступного державного фінансування. Державна підтримка може надаватися на національному, регіональному або місцевому рівнях. Об'єднання слід залучати до підготовки законопроектів і формування політики у сфері державного фінансування і підтримки об'єднань.

208. Критерії визначення рівня державного фінансування, що може бути виділене кожному об'єднанню, повинні бути об'єктивними і недискримінаційними; вони повинні чітко зазначатися в загальнодоступних законодавчих та/або інших нормативно-правових актах. Державне фінансування і підтримка можуть обмежуватися допомогою тим об'єднанням, що належать до певних категорій (наприклад, об'єднання, що захищають інтереси жінок і меншин). У такому випадку підстави для надання пільг певній групі об'єднань повинні бути чітко визначені.

209. Органи державної влади повинні інформувати громадськість про виділення коштів, надаючи відомості про одержувачів та обсяг фінансування, виділеного кожному з них, а також про цілі, на які використовуються зазначені кошти. Звітність повинна містити дані, згруповані за категоріями

відповідно до незмінних ознак, для надання прозорої інформації про види груп, яким виділяється фінансування, а також інформації про розмір фінансових коштів і матеріальних ресурсів, виділених кожній групі.

210. Держава може використовувати різноманітні механізми для надання фінансування об'єднанням. Ці механізми повинні включати закупівлю послуг (зазвичай застосовується у випадках, коли уряду точно відомі якість і кількість того, що він бажає придбати) і гранти (зазвичай застосовується, якщо уряд суто визначив питання, найбільш творче рішення якого він готовий профінансувати, не встановлюючи заздалегідь зміст та умови надання відповідних послуг об'єднанням). Держави також можуть створювати механізми, що дозволяють надавати довгострокове фінансування, покривати реальну вартість наданих послуг або виконаних проектів або надавати інституційну підтримку об'єднанням. Варто особливо заохочувати держави до надання підтримки тим об'єднанням, що спеціалізуються на наданні соціальних послуг, а також об'єднанням, що займаються захистом прав людини, формуванням політики, моніторингом та адвокаційною діяльністю у цій сфері. Неприпустима дискримінація об'єднань на підставі їхньої сфери діяльності, у тому числі дискримінація щодо об'єднань, які спеціалізуються на моніторингу або правах людини; слід відмовитися від будь-якої практики, що призводить до виключення певних об'єднань з усіх схем державного фінансування.
211. Як правило, процес надання державного фінансування повинен бути прозорим і супроводжуватися широкою інформаційною кампанією, що має охоплювати всі потенційно зацікавлені об'єднання. Якщо виділення фінансування здійснюється на конкурсній основі, розгляд заявок на отримання державного фінансування має здійснюватися об'єктивно і на підставі чітких та прозорих критеріїв, розроблених для цього конкурсу та опублікованих заздалегідь. Підсумки процесу розгляду заявок повинні бути опубліковані, так само як і інформація щодо заявок об'єднань, що не отримали фінансування, із зазначенням причин виділення коштів на одні проекти і невиділення на інші. При цьому необхідно забезпечувати дотримання права об'єднань на недоторканність приватного життя.
212. Вимоги до подання заявок на отримання державної підтримки повинні бути пропорційними сумі фінансування або вартості інших пільг, що надаються державою. Надання символічної підтримки не повинно передбачати надмірно обтяжливу процедуру подання заявок. Водночас у випадку надання більш істотної підтримки встановлення суворіших вимог може бути обґрунтованим.

213. Загалом, державам варто зробити все можливе для спрощення процедури подання заявок на отримання державного фінансування. Одним із способів вирішення цього завдання є створення бази всіх документів, що мають надаватися об'єднанням при поданні заявки на отримання державного фінансування, – зокрема статуту, свідоцтва про реєстрацію та ліцензій (у відповідних випадках), – для того, щоб на момент подання такої заявки об'єднанню потрібно було надати лише мінімальну кількість документів.
214. До всіх об'єднань, які отримують державну підтримку, повинні ставитися однакові вимоги щодо звітності. У виняткових випадках до об'єднань, що користуються прямою підтримкою держави без участі в прозорій конкурсній процедурі, можуть ставитися особливо суворі вимоги щодо звітності з метою забезпечення прозорості та гласності. Ці вимоги можуть бути ще суворішими порівняно з тими, що ставляться до об'єднань, які отримують фінансування на конкурсній основі в рамках прозорої процедури. При цьому в обох випадках вимоги до звітності, пов'язані з державною підтримкою, не повинні бути надмірно обтяжливими і, як мінімум, повинні бути пропорційними рівню отримуваної державної підтримки.
215. Крім того, органи державної влади, які надають фінансування будь-якому об'єднанню, не повинні позбавляти це об'єднання його самостійності. Держава має слідкувати за тим, щоб об'єднання, які отримують державне фінансування, не зазнавали втручання в свою діяльність з боку державних або інших суб'єктів. У будь-якій системі, що передбачає державну підтримку об'єднань, не повинно допускатися «захоплення з боку держави», й повинна охоронятися незалежність об'єднань. Об'єднання не є незалежним, якщо рішення про його діяльність і функціонування приймаються будь-ким, крім його членів або призначеного ними внутрішнього органу управління. Факт наявності одного або основного засновника не тягне автоматичну втрату об'єднанням своєї незалежності. Однак об'єднання не вважається незалежним, якщо уряд має широку свободу прямо або опосередковано впливати на процеси прийняття рішень членами об'єднання та його керівниками і в такий спосіб вирішує питання створення, діяльності і функціонування об'єднання, призначення його керівництва або внесення змін до його статуту.
216. Органи державної влади, відповідальні за виділення державного фінансування, повинні звітувати про свої рішення про надання або відмову в наданні фінансування, тоді як об'єднання повинні мати можливість оскаржити відмову у фінансуванні і звернутися до незалежного і безстороннього суду з метою перегляду такого рішення.

217. З метою підвищення прозорості також рекомендується покласти відповідальність за розподіл коштів або ресурсів на різні органи, які є, наскільки це можливо, вільними від державного впливу, а не зосереджувати таку відповідальність в одному міністерстві чи іншому державному органі.

Приватне фінансування та інші форми недержавного фінансування

218. Об'єднання також можуть отримувати фінансування для здійснення своєї діяльності з приватних та інших недержавних джерел, у тому числі іноземних та міжнародних. Державам слід визнати, що створення можливості отримання фінансування з різноманітних джерел надійніше забезпечуватиме незалежність об'єднань. Як зазначалося вище, такими джерелами можуть бути фізичні особи, приватні юридичні особи та державні органи – як вітчизняні, так і іноземні чи міжнародні, в тому числі міжнародні та міжурядові організації, а також уряди та урядові установи іноземних країн.

219. Зважаючи на те, що іноземне фінансування неурядових організацій може викликати певну обгрунтовану стурбованість, під час розробки нормативно-правових актів необхідно прагнути подолати таку стурбованість²⁵⁴ за допомогою засобів, що не включають повну заборону²⁵⁵ чи інші занадто обмежувальні заходи.

220. Як зазначалося вище, будь-які обмеження доступу до ресурсів, що надходять з-за кордону (або з іноземних чи міжнародних джерел), повинні бути передбачені законом, переслідувати законну мету відповідно до конкретних допустимих підстав для обмежень, викладених у відповідних міжнародних стандартах, а також бути необхідними у демократичному суспільстві та пропорційними меті, що переслідується. Боротьба з корупцією, фінансуванням тероризму, відмиванням грошей чи з іншими способами незаконного обігу коштів зазвичай розглядається як законна мета і може кваліфікуватися як діяльність в інтересах національної та громадської безпеки чи громадського порядку²⁵⁶. При цьому будь-які обмеження доступу до зазначених ресурсів повинні бути пропорційними цілям держави у сфері захисту відповідних інтересів і становити собою заходи, спрямовані на досягнення поставленої мети, що передбачають найменший рівень втручання²⁵⁷.

221. Будь-який контроль, запроваджуваний державою щодо об'єднання, яке отримує іноземні ресурси, повинен не виходити за межі розумного, не бути пов'язаним з надмірним втручанням і не перешкоджати законній діяльності²⁵⁸. Аналогічним чином, будь-які вимоги до звітності не повинні покладати на конкретну організацію надміру важкий чи витратний тягар²⁵⁹.

Спеціальний доповідач ООН вважає, що у випадку, коли до об'єднань застосовуються вимоги щодо звітності, такі вимоги щонайбільше повинні передбачати лише проведення процедури повідомлення про отримання коштів та надання звітів по рахунках та щодо діяльності об'єднання²⁶⁰. При цьому не повинно вимагатися отримання попереднього дозволу органів влади. Крім того, Венеціанська комісія, визнаючи, що «вимога щодо дотримання повної прозорості в питаннях стосовно іноземного фінансування є виправданою», зазначає: «Адміністративний орган може бути наділений повноваженнями оцінювати законність (проте не доцільність) іноземного фінансування за допомогою простої процедури повідомлення, а не процедури, що передбачає отримання попереднього дозволу. Процедура має бути простою та зрозумілою і включати механізм, що передбачає надання дозволу. Адміністративний орган не повинен мати повноважень приймати остаточне рішення з таких питань. Це повинно належати до компетенції судів»²⁶¹.

222. Види державної практики в цій сфері, що викликають найсерйознішу стурбованість, включають такі: прямі заборони доступу до іноземного фінансування; вимоги до об'єднань щодо отримання дозволу органів державної влади до отримання такого фінансування; невинуваті затримки у видачі дозволу на реалізацію проектів, що фінансуються за іноземні кошти; вимога про передачу коштів з іноземних джерел через централізований державний фонд; висування надмірних вимог до звітності; повна чи часткова заборона об'єднанням, що отримують іноземне фінансування, займатися діяльністю в сфері прав людини, інформаційно-пропагандистською чи іншою діяльністю; стигматизація чи делегітимізація діяльності об'єднань, які отримують іноземне фінансування, шляхом запровадження вимоги про те, що вони повинні мати принизливі «ярлики»²⁶²; ініціювання аудиторських чи інших перевірок з метою чинення тиску на об'єднання; призначення кримінальних покарань об'єднанням за недотримання будь-яких вищевикладених обмежень стосовно фінансування.

223. Як зазначалося вище та як наголошував Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, можливість доступу об'єднань до фінансових та інших ресурсів з національних, іноземних та міжнародних джерел є невід'ємною складовою права на свободу об'єднання. Отже, зазначені обмеження порушують статтю 22 МПГПП та інші договори про права людини, в тому числі МПЕСКП²⁶³. Натомість держави могли б розглянути питання щодо заохочення надання об'єднанням підтримки з іноземних джерел шляхом запровадження податкових чи інших стимулів для юридичних та фізичних осіб, щоб надання такої підтримки було для них вигідним. Серед інших можливих методів заохочення можна назвати

зниження вартості банківських переказів чи звільнення від оподаткування пожертвувань, отримуваних від міжнародних організацій.

ЗАКОН РЕСПУБЛІКИ СЕРБІЯ «ПРО ОБ'ЄДНАННЯ» 2009 року

Стаття 36

Об'єднання може формувати свої активи за рахунок членських внесків, добровільних внесків, пожертвувань та подарунків (у готівковій чи натуральній формі), фінансових субсидій, майна померлих осіб, відсотків за депозитами, орендної плати, дивідендів, а також іншими шляхами, дозволеними законом. Фізичні та юридичні особи, які роблять внески та подарунки на користь об'єднань, можуть звільнитися від окремих податкових зобов'язань відповідно до закону, що регулює відповідний вид доходу державного бюджету.

Е. Підзвітність, нагляд і наглядові органи

224. Міжнародними та регіональними договорами прямо не встановлюється вимога щодо прозорості внутрішнього функціонування об'єднань, оскільки об'єднання мають право на свободу від втручання держави в їхні внутрішні справи. Проте відкритість і прозорість мають фундаментальне значення для встановлення підзвітності²⁶⁴ та формування громадської довіри. Держава не повинна вимагати від об'єднань підзвітності та прозорості, однак повинна заохочувати і стимулювати їх до цього. Це питання також розглядається в рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи стосовно неурядових організацій²⁶⁵.

ЗАКОН РЕСПУБЛІКИ ХОРВАТІЯ «ПРО ОБ'ЄДНАННЯ» 2001 року

Стаття 9. Публічність діяльності об'єднань

- (1) Спосіб забезпечення публічності діяльності визначається статутом об'єднання.
- (2) Об'єднання інформує членів про свою діяльність відповідно до загального регламенту об'єднання.

225. Вимоги до звітності, якщо такі існують, не повинні бути обтяжливими і мають відповідати розмірам об'єднання та масштабам його діяльності. Виконання таких вимог, наскільки це можливо, слід полегшувати за допомогою інформаційних технологій (див. нижче розділ «Об'єднання і нові технології»). Від об'єднань не слід вимагати подання більшої кількості звітів та інформації, ніж це вимагається від інших юридичних осіб – таких як, наприклад, комерційні підприємства; крім того, потрібно дотримуватися принципу рівності між різними сферами діяльності. При цьому допускається встановлення особливих вимог до звітності в обмін на певні пільги, за умови, що об'єднанню надаватиметься можливість на власний розсуд вирішувати, дотримуватись таких вимог до звітності чи відмовитись

від їх дотримання, а отже – від відповідних особливих пільг (якщо такі застосовуються).

226. Наприклад, якщо об'єднання користуються державним фінансуванням для досягнення своїх цілей, законодавством можуть бути встановлені правила, що забезпечують доступ платників податків до інформації стосовно статуту, програм та фінансових звітів об'єднань. Публікація таких документів може вважатися необхідною для забезпечення відкритого суспільства та запобігання корупції. Однак будь-які такі вимоги до звітності не повинні бути невинуватим та витратним тягарем для об'єднань і повинні бути пропорційними обсягу отриманого фінансування. До окремих видів об'єднань (наприклад, до політичних партій) можуть застосовуватись особливі правила щодо звітності²⁶⁶.
227. Процес звітування слід полегшувати шляхом створення, наприклад, інтернет-порталів, на яких можна публікувати звіти, за умови, що це не створить надмірного навантаження на об'єднання. Вимоги до звітності повинні встановлюватися не більше ніж одним законодавчим актом, оскільки в іншому разі існує можливість виникнення розбіжностей та суперечностей у вимогах, що в свою чергу може призвести до притягнення до різного роду відповідальності за невиконання цих вимог. Нарешті, наскільки це можливо, не слід вимагати від об'єднань подання однієї й тієї самої інформації до різних державних органів; з метою полегшення звітування державним органам слід самим намагатися за необхідності надавати отриману звітність іншим державним відомствам.

ЗАКОН ЕСТОНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ «ПРО ФОНДИ» 1995 року

Стаття 14

[...]

(5) Річний звіт та супровідні документи вносяться до реєстру в електронному вигляді [...].

228. Усі нормативно-правові акти і практика, що стосуються нагляду за об'єднаннями і контролю за ними, повинні виходити з принципу мінімального втручання з боку держави в діяльність об'єднань. Як зазначалося вище, до об'єднань та їх членів застосовується право на недоторканність приватного життя; це означає, що нагляд і контроль повинні мати чітку правову основу та бути пропорційними законним цілям, що їх вони переслідують²⁶⁷. Нагляд і контроль над об'єднаннями не повинні бути пов'язані з втручанням і не мають бути суворішими за нагляд і контроль, здійснювані щодо приватних комерційних структур. Під час здійснення такого контролю слід завжди виходити з презумпції законності об'єднання та його діяльності. Крім того, в процесі контролю неприпустимим є втручання у внутрішнє управління

об'єднанням або змушування об'єднання узгоджувати свої цілі та діяльність з державною політикою та управлінням.

229. Органи, яким доручається проведення нагляду за об'єднаннями, визначаються законом. У законодавстві повинні бути чітко зазначені обсяг, мета і межі повноважень таких органів. У зв'язку з необхідністю використання експертного досвіду (якщо існують, наприклад, фінансові вимоги, для контролю за їх дотриманням можуть знадобитися бухгалтери) може виникнути потреба у призначенні більш ніж одного органу для здійснення нагляду за об'єднанням. Зведення до мінімуму кількості задіяних наглядових органів допоможе забезпечити прозорість, запобігти корупції та сприяти належному функціонуванню та забезпеченню простоти системи регулювання. Необхідно, щоб державні органи були достатньо доступними для об'єднань з точки зору комунікації; також слід забезпечити наявність в таких органах персоналу, який має кваліфікацію та знання, необхідні для роботи з об'єднаннями. Можна розглянути питання про те, щоб уповноважити різні урядові органи надавати об'єднанням статус юридичної особи та здійснювати нагляд і контроль за ними. Для підвищення прозорості та зміцнення незалежності регулюючих органів законодавством повинна бути визначена процедура призначення наглядових органів, а також підстави для проведення перевірки діяльності об'єднань, тривалість перевірок і документи, що їх потрібно надавати під час такої перевірки²⁶⁸.

ЗАКОН УГОРЩИНИ «ПРО НАЦІОНАЛЬНИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ФОНД» 2003 року

Цим законом встановлюється докладна процедура зібрання і розподілу коштів, призначених для підтримки громадського сектору, а також спостереження за використанням цих коштів. Спостережний орган представляє, з одного боку, уряд, а з іншого – сектор неурядових організацій на національному та регіональному рівнях. Крім того, законом передбачається низка вимог щодо забезпечення прозорості, які стосуються внутрішньої роботи органу, що здійснює управління Фондом.

230. Як правило, наглядові органи повинні наділятися в законодавчому порядку здатністю проводити розслідування і притягати до відповідальності у разі можливих правопорушень. За відсутності таких повноважень для проведення розслідування ці органи навряд чи зможуть ефективно виконувати покладені на них обов'язки. При цьому нормативно-правові акти стосовно перевірок повинні бути чіткими і ясними й не мають бути надто об'ємними, нечітко сформульованими чи надавати державним органам надто широку свободу розсуду. Все це може призводити до зловживань і застосування вибіркового підходу, а також неправомірного

використання нормативних положень, що потенційно може мати наслідком утиски об'єднань.

231. У законодавстві повинен чітко визначитися вичерпний перелік підстав для можливих перевірок. Перевірки повинні проводитися тільки в тих випадках, коли існує підозра у серйозному порушенні законодавства, і вони повинні мати на меті лише підтвердження чи спростування цієї підозри²⁶⁹. Крім того, положення про перевірки повинні містити чітке визначення повноважень осіб, які проводять перевірку, гарантувати дотримання права на недоторканність приватного життя клієнтів, членів і засновників об'єднань, а також передбачати засоби відшкодування у разі будь-яких порушень цих положень. У разі виникнення будь-якої виправданої необхідності у проведенні перевірки потрібно заздалегідь повідомляти об'єднання про заплановану перевірку та її максимальну тривалість. Крім того, в ситуаціях, коли від об'єднань вимагається надання документів до початку або в процесі перевірки, кількість таких документів повинна бути точно визначеною та обгрунтованою, й об'єднанням слід надавати достатньо часу на їхню підготовку²⁷⁰. Законодавством також повинні передбачатися гарантії дотримання права на недоторканність приватного життя клієнтів, членів і засновників об'єднань, а також засоби відшкодування у разі будь-яких порушень відповідних положень.

СПРАВА «НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ СПРИЯННЯ ПРОГРЕСУ КОЛЬОРОВОГО НАСЕЛЕННЯ (НАСПКН) ПРОТИ ПАТТЕРСОНА», 357 U.S. 449 (1958 рік)

Під час судового розгляду справи про оскарження обмежень на здійснення діяльності об'єднання, суд за клопотанням штату зобов'язав об'єднання надати велику кількість документів, у тому числі списки членів об'єднання. За невиконання цієї вимоги об'єднання було визнано винним у неповазі до суду і оштрафовано на суму в розмірі 100 000 доларів США. Верховний суд Алабами, який переглядав це рішення, зазначив, що «захищеність списків членів [об'єднання] від державної перевірки та контролю в цьому разі настільки пов'язана з правом членів [об'єднання] переслідувати свої законні особисті інтереси в приватному порядку і з цією метою вільно об'єднуватися з іншими, що вона підпадає під дію Чотирнадцятої поправки. Штат не зміг надати переконливе обгрунтування того стримуючого впливу на вільне здійснення права на об'єднання, який, скоріш за все, справлятиме надання списків членів [об'єднання]. [...] За обставинами цієї справи примусове надання списків членів [об'єднання] може призвести до фактичного обмеження свободи об'єднання стосовно його членів».

232. Нарешті, можливими є ситуації, в яких проведення аудиторських перевірок (під якими розуміється перевірка фінансової і бухгалтерської документації та інших документів об'єднання, яка проводиться незалежним експертом)

є вимогою донорів. Щонайменше у випадках, коли об'єднання отримують державне фінансування, може виникнути необхідність надання їм достатніх коштів для проведення таких аудиторських перевірок – незалежно від того, чи надходять ці кошти з державних чи з приватних джерел. Держави повинні забезпечувати підтримку шляхом надання коштів для проведення таких аудиторських перевірок у випадках, коли самим об'єднанням важко це зробити.

233. Якщо до повноважень наглядових органів належить також проведення аудиторських перевірок, вони не повинні, як це визначено в законодавстві, застосовувати більш обтяжливі процедури проведення аудиту щодо діяльності об'єднань, аніж ті, що застосовуються з метою проведення аудиторської перевірки інших утворень – наприклад, комерційних компаній. Аудиторська перевірка не повинна прирівнюватися до ревізійної перевірки чи звірення рахунків. За жодних обставин процес аудиту не повинен призводити до утиску об'єднання.

234. У разі невиконання вимог до звітності законодавство, політика і практика держави повинні передбачати надання об'єднанням розумного строку для усунення будь-яких недоглядів чи помилок. Санкції мають застосовуватися лише у тих випадках, коли об'єднання допускають серйозні порушення, і завжди повинні бути пропорційними цим порушенням. Заборона і розпуск об'єднань завжди повинні застосовуватися тільки як крайній захід.

Є. Відповідальність та санкції

235. Законодавство може передбачати застосування адміністративних, цивільно-правових та кримінальних санкцій²⁷¹ до об'єднань, як і до інших структур, у разі порушення ними відповідних положень. Санкції можуть діставати вияв у накладенні штрафів, позбавленні державних субсидій або, у виняткових випадках, призупиненні діяльності, скасуванні реєстрації чи розпуску об'єднань.

ЗАКОН ЛАТВІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ «ПРО ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОБ'ЄДНАННЯ» 1993 року

Розділ 7.2

Члени громадських організацій не несуть відповідальності за цивільно-правовими зобов'язаннями відповідної громадської організації.

236. Коли йдеться про об'єднання, що не мають статусу юридичної особи, законодавством може передбачатися, що відповідальність несуть індивідуальні члени²⁷² об'єднання²⁷³. Проте індивідуальні дії одного члена

об'єднання не повинні негативно позначатися на об'єднанні в цілому, і така особа повинна нести персональну відповідальність²⁷⁴.

237. Будь-які застосовувані санкції завжди повинні відповідати принципу пропорційності, тобто вони повинні становити заходи для досягнення поставленої мети, найменш пов'язані з втручанням. Санкції повинні завжди бути здійсненними і ефективними в аспекті досягнення конкретних цілей, для яких вони запроваджуються. Приймаючи рішення про накладення санкцій, органи влади повинні намагатися обирати відповідні заходи, що найменшою мірою порушують і підривають право на свободу об'єднання. Наприклад, якщо об'єднання порушує вимогу закону щодо надання фінансової звітності, перша реакція має полягати у вимозі виправити порушення; тільки в подальшому за необхідності може накладатися штраф чи інше невелике стягнення. У справі «Корнєєнко проти Білорусії» Комітет ООН з прав людини розглядав рішення про заборону незареєстрованого об'єднання, яке було розпущене через нецільове використання обладнання, отриманого цим об'єднанням за рахунок іноземного фінансування, для випуску агітаційних матеріалів, а також на підставі виявлених недоліків у супровідній документації. Комітет дійшов висновку, що розпуск об'єднання на підставі виявлених недоліків у документації є непропорційною реакцією²⁷⁵. У ширшому сенсі будь-які санкції за несвоєчасне чи неправильне подання звітності чи за інші дрібні порушення за жодних обставин не повинні бути більшими чи жорсткішими, ніж санкції, що застосовуються за подібні порушення до інших структур – наприклад, до комерційних компаній.
238. Якщо дозволяють обставини, санкціям повинно передувати винесення попередження, яке містило б інформацію про те, як можна виправити порушення. В такому разі об'єднанню слід надавати достатньо часу для виправлення порушення чи упущення²⁷⁶. Крім того, законом повинно чітко визначатися, хто саме має право подавати позов проти об'єднання.
239. Санкції, які доходять до рівня фактичного призупинення діяльності, заборони чи розпуску об'єднання, мають винятковий характер²⁷⁷. Їх слід застосовувати тільки в тих випадках, коли порушення призводить до серйозної загрози безпеці держави або певних груп чи підриває основоположні демократичні принципи. В будь-якому випадку остаточне рішення щодо запровадження чи перегляду жорстких санкцій такого характеру повинен приймати судовий орган.
240. До об'єднань не слід неодноразово застосовувати санкції за одне й те саме порушення чи дію. Оскарження санкцій повинне мати наслідком призупинення виконання рішення щодо їх застосування доти, доки не буде завершено процедуру оскарження. Це дозволяє уникнути ситуацій,

в яких тривала процедура розгляду апеляційної скарги призводить практично до зникнення об'єднання з причини заморожування його рахунків чи призначення високих штрафів, навіть якщо скаргу врешті-решт було задоволено. При цьому у випадках, пов'язаних з учиненням тяжких злочинів чи з питаннями національної безпеки, доцільно не призупиняти застосування санкцій під час процедури оскарження.

241. Тягар доведення існування порушень, що призводять до застосування санкцій, завжди повинен покладатися на органи влади. Йдеться про надання достатніх доказів для обґрунтування заяви про порушення, що обумовлює накладення санкцій. Процедура, в результаті якої застосовуються санкції, має бути прозорою і чіткою, проте вона не завжди повинна характеризуватися високим ступенем гласності. Це пов'язано з прагненням забезпечити належний баланс між правом громадськості на отримання інформації та можливою шкодою, що їй може бути завдано репутації відповідного об'єднання, перш ніж буде встановлено його відповідальність чи винуватість. Крім того, слід надавати можливість оскарження рішень наглядових органів у незалежному та безсторонньому суді чи в органі адміністративної юстиції. В рамках системи нагляду державні посадові особи повинні нести адміністративну та кримінальну відповідальність за відсутність можливості захистити права об'єднань чи за порушення цих прав.

Ж. Припинення діяльності, заборона і розпуск, доступ до правосуддя

242. Діяльність об'єднання може бути припинена за рішенням його членів чи за рішенням суду. Таким чином, припинення діяльності може бути добровільним чи примусовим.
243. Добровільне припинення діяльності об'єднання (саморозпуск) може мати місце в ситуації, коли об'єднання реалізувало свої цілі та завдання або, наприклад, якщо воно готується до злиття з іншим об'єднанням чи більше не має наміру здійснювати свою діяльність. Добровільний характер такого рішення означає, що його мають приймати члени об'єднання, дії яких можуть регулюватися будь-якими правилами, викладеними в статуті чи регламенті об'єднання (у відповідних випадках).
244. Примусове припинення діяльності об'єднання, що може діставати форм розпуску чи заборони, може мати місце тільки за рішенням незалежного та безстороннього суду.
245. Що стосується неурядових організацій, Рекомендацією Ради Європи щодо правового статусу неурядових організацій в Європі встановлено,

що об'єднання можуть бути розпущені тільки у випадку банкрутства, тривалої бездіяльності чи серйозних проступків²⁷⁸.

246. У міжнародній судовій практиці, що стосується примусового припинення діяльності об'єднань, відсутні випадки, пов'язані з банкрутством чи тривалою бездіяльністю. Однак щодо банкрутства, було б недоречним застосовувати до об'єднань правила, відмінні від тих, що застосовуються до інших утворень. Крім того, тривалу бездіяльність, скоріш за все, буде неможливо довести доти, доки, наприклад, з моменту проведення останніх зборів членів об'єднання не мине кілька років, і об'єднання кілька разів поспіль не виявиться неспроможним виконати можливу вимогу щодо подання річних звітів. До того ж, було б доцільним, щоб компетентні органи влади неодноразово перевірили, чи не є будь-яка очевидна тривала бездіяльність насправді результатом відсутності комунікації між відповідним об'єднанням і державою.
247. У своїй судовій практиці щодо примусового припинення діяльності об'єднань ЄСПЛ, в основному, розглядав справи політичних партій, що були розпущені чи заборонені у зв'язку з тим, що їхні цілі й діяльність були визнані неприпустимими.
248. ЄСПЛ надає державам-членам певну свободу розсуду під час оцінки необхідності заборони чи розпуску політичної партії. Однак при цьому в своїх численних постановках з цього питання ЄСПЛ продемонстрував суворий підхід під час розгляду наслідків таких дій держави для системи демократичного правління. Стандартна аргументація, що її використовує ЄСПЛ в таких справах, виглядає так: «Винятки, визначені в статті 11, повинні тлумачитися вузько, коли йдеться про політичні партії; тільки переконливі та істотні причини можуть виправдовувати обмеження свободи об'єднання для таких партій. Під час визначення того, чи існує необхідність у значенні п. 2 статті 11, держави-члени мають лише обмежену свободу розсуду [...]»²⁷⁹. Такий підхід повинен діставати відображення у зобов'язанні держав також застосовувати жорсткий підхід до використання зазначених санкцій, який полягатиме в обґрунтуванні необхідності їх запровадження²⁸⁰ і в подальшому їх застосуванні тільки як крайній захід.
249. Крім того, відповідно до раніше сформульованих рекомендацій БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанської комісії²⁸¹ можливість розпустити політичну партію (чи заборонити її створення) повинна використовуватися тільки у виключних випадках і повністю відповідати ситуації, що склалася. Політичні партії ніколи не слід розпускати з причини незначних порушень, таких як, наприклад, незначні адміністративні порушення чи недотримання правил

ведення діяльності. В подібних випадках слід застосовувати санкції, що передбачають менший рівень втручання.

250. Таким чином, примусове припинення діяльності політичних партій було визнане і підтвержене лише в тих справах, у яких було встановлено, що цілі або діяльність політичної партії становили реальну і безпосередню загрозу демократії²⁸².
251. Під час розгляду примусового припинення діяльності об'єднання у зв'язку з загрозою, що її становлять для демократії його цілі та діяльність, ЄСПЛ розмежовує політичні партії та звичайні об'єднання («громадські організації»). Стосовно останніх, Суд ухвалив, що будь-які подібні заходи, «як і у випадку розпуску політичної партії, повинні спиратися на істотні та переконливі причини, однак у випадку об'єднання, з урахуванням його більш обмежених можливостей справляти вплив у національному масштабі, обґрунтування запобіжних заходів може цілком виправдано бути менш серйозним, ніж у випадку політичної партії»²⁸³. Наявність таких причин була встановлена у справі, яка стосувалась організованого широкомасштабного залякування з боку об'єднання, пов'язаного з пропагандою расистської політики, через негативні наслідки, що має таке залякування для політичної волі народу²⁸⁴.
252. У цілому, будь-які покарання чи санкції на рівні фактичного розпуску чи заборони об'єднання повинні бути пропорційними порушенню, вчиненому об'єднанням, і в жодному разі не повинні використовуватися як інструмент для дискредитації об'єднання чи перешкоджання його створенню або діяльності.
253. Об'єднання не слід забороняти чи розпускати через незначні порушення – наприклад, у випадках, коли обрана об'єднанням назва не відповідає приписам законодавства, або у разі інших порушень, що їх можна легко виправити. Крім того, необхідно направляти об'єднанням відповідне попередження щодо підозри про вчинення порушення і надавати їм усі можливості для виправлення його та інших незначних недоліків, особливо якщо вони мають адміністративний характер.
254. Також слід зазначити, що проступки, вчинені засновниками або членами об'єднання, які діють від власного імені, а не від імені об'єднання, повинні мати наслідком лише персональну відповідальність цих осіб, а не заборону чи розпуск усього об'єднання.
255. Хоча призупинення діяльності об'єднання є санкцією, що передбачає менший рівень втручання, ніж повне припинення діяльності, все ж

застосування такої санкції може бути виправдане виключно загрозою, яку таке об'єднання становить для демократії²⁸⁵. Крім того, таке рішення повинно базуватися тільки на постанові суду, або ж йому повинна передувати перевірка в судовому порядку. Призупинення діяльності об'єднання завжди повинно використовуватися як тимчасовий захід, що не справляє тривалого і стійкого впливу. Тривале призупинення діяльності може призвести до фактичного заморожування всієї роботи об'єднання і в результаті перетворитися на санкцію, рівноцінну розпуску.

256. Також надзвичайно важливо своєчасно повідомляти про будь-яке рішення, що призводить до призупинення діяльності, заборони чи розпуску об'єднання, і забезпечити можливість перегляду такого рішення в незалежному і безсторонньому суді²⁸⁶.

257. У законодавстві повинно бути чітко зазначено, що відбуватиметься з активами та майном об'єднання у разі примусового припинення його діяльності. Якщо підставою для припинення діяльності є невідповідність цілей або діяльності об'єднання міжнародним стандартам або законодавчим нормам, що відповідають таким стандартам, законом може бути встановлено, що кошти чи майно такого об'єднання повинні бути передані державі. В інших випадках законодавча норма про автоматичну передачу майна може розглядатися як непропорційний захід²⁸⁷.

258. Добровільне припинення діяльності ініціюється власне об'єднанням – наприклад, відповідно до його установчого документа чи за рішенням його членів²⁸⁸. Право об'єднання вільно вирішувати, до кого повинно переходити його майно, може обмежуватися лише заборonoю на розподіл доходів, який воно могло б здійснити серед своїх засновників та членів. Що стосується майна, сформованого за допомогою звільнення від оподаткування чи інших державних пільг, може бути правомірною його передача об'єднанням, що переслідують схожі цілі²⁸⁹.

ЗАКОН ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ «ПРО УГОДИ ПРО СТВОРЕННЯ ОБ'ЄДНАННЯ» (1901 року, з останніми змінами та доповненнями, внесеними у 2005 році)

Стаття 9

У випадку добровільного розпуску чи розпуску, передбаченого статутом або за рішенням суду, передача майна об'єднання здійснюється відповідно до статуту або, якщо в статуті відсутні відповідні положення, згідно з правилами, встановленими загальними зборами.

ДЕКРЕТ ЩОДО ВИКОНАННЯ ЗАКОНУ ВІД 1 ЛИПНЯ 1901 РОКУ «ПРО УГОДИ ПРО СТВОРЕННЯ ОБ'ЄДНАННЯ» (1901 року, з останніми змінами та доповненнями, внесеними у 2012 році)

Стаття 14

Якщо в статуті будь-яким чином не передбачені умови ліквідації чи передачі майна об'єднання в разі його розпуску, або якщо на загальних зборах, на яких приймається рішення про саморозпуск, не було прийнято рішення щодо майна, суд за клопотанням прокуратури призначає розпорядника. У встановлені судом строки розпорядник скликає загальні збори, уповноважені тільки на прийняття рішення про передачу майна; розпорядник здійснює свої повноваження відповідно до статті 813 Цивільного кодексу, що містить положення щодо спадкового майна за відсутності спадкоємців.

Стаття 15

У разі, коли скликаються загальні збори з метою голосування з питання передачі майна (незалежно від способу такої передачі), згідно з положеннями статті 1 Закону від 1 липня 1901 року загальні збори не мають права передавати будь-яку частину майна об'єднання його членам, за винятком повернення їхніх внесків.

ЗАКОН ФІНЛЯНДІЇ «ПРО ОБ'ЄДНАННЯ» 1989 року

Розділ 40

Якщо об'єднанням прийнято рішення про саморозпуск, виконавчий комітет повинен забезпечити проведення пов'язаних із розпуском ліквідаційних заходів, якщо об'єднанням не призначено одного або кількох інших ліквідаторів для заміщення виконавчого комітету. Однак виконання ліквідаційних заходів не є потрібним, якщо об'єднання водночас із прийняттям рішення про саморозпуск затвердило складений виконавчим комітетом підсумковий фінансовий звіт, і згідно з цим звітом у об'єднання немає боргів.

ЗАКОН РЕСПУБЛІКИ АЛБАНІЯ «ПРО НЕКОМЕРЦІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ» 2001 року

Стаття 44. Розпуск за рішенням суду

Суд може прийняти рішення про розпуск некомерційної організації за клопотанням її членів, її керівних органів чи компетентного державного органу, якщо:

- а) діяльність некомерційної організації суперечить Конституції;
- б) некомерційна організація веде незаконну діяльність;
- в) некомерційну організацію створено з порушенням вимог законодавства;
- г) некомерційна організація збанкрутувала у значенні закону про банкрутство.

За винятком випадків, коли діяльність організації становить серйозну загрозу для суспільства, суд повинен у письмовій формі повідомити таку організацію про порушення закону і надати їй 30 днів для коригування її діяльності.

Стаття 45. Порядок розгляду клопотань

Розгляд клопотання про розпуск некомерційної організації здійснюється в присутності представників такої некомерційної організації і наглядового органу, а також (у відповідних випадках) членів, які подали клопотання. Якщо за клопотанням заінтересованих сторін, зазначеним у першому абзаці статті 44, суд встановлює, що викладені в клопотанні обставини дійсно мають місце, суд надає такій некомерційній організації попередні рекомендації щодо вжиття заходів, спрямованих на приведення її програми або діяльності у відповідність із Конституцією та цим законом, у межах встановленого терміну, і припиняє розгляд справи.

Якщо рекомендації виконуються належним чином, суд постановляє ухвалу про припинення розгляду справи. В іншому разі він продовжує розгляд справи після закінчення встановленого терміну.

Стаття 46. Ліквідація

Якщо рішення про розпуск приймає власне некомерційна організація, один або кілька ліквідаторів, призначених згідно із статутом, проводять ліквідаційну процедуру, завжди до скасування реєстрації судом.

Якщо рішення про розпуск приймає суд, він також призначає ліквідатора і наділяє його повноваженнями, необхідними для проведення ліквідаційної процедури. В усіх випадках ліквідатори мають повноваження та несуть відповідальність щодо активів, майна та представництва некомерційної організації, а також [відсутнє слово], починаючи з дати свого призначення і до завершення ліквідаційної процедури.

Стаття 47. Діяльність ліквідаторів

Ліквідатори проводять оцінку фінансового стану некомерційної організації та її майна на момент прийняття рішення про розпуск і виявляють всіх можливих кредиторів і дебіторів.

Після погашення зобов'язань організації перед державою та іншими кредиторами і стягнення боргових зобов'язань з третіх осіб ліквідатор проводить оцінку майна, що залишилось після цих дій, і забезпечує його спрямування на цілі, визначені статутом організації, її компетентним органом, судом або законом.

У жодному разі не допускається розподіл чи відчуження на користь членів чи інших осіб, згаданих у статуті чи в установчому документі організації, а також на користь їхніх родичів.

У випадках, коли некомерційну організацію було звільнено від податків, або вона отримувала податкові пільги, пожертви від громадськості чи державні гранти, все майно, що залишається після погашення зобов'язань, розподіляється між іншими некомерційними організаціями, які переслідують цілі, ідентичні або подібні до цілей організації, що ліквідується. Якщо некомерційна організація приймає рішення про саморозпуск, майно, що залишається, набувають організації, визначені у статуті або в рішенні вищого керівного органу. За відсутності такого визначення організації-набувачі встановлюються в судовому порядку.

3. Об'єднання і нові технології

259. У цілому, в усіх випадках, коли це відповідає обставинам, об'єднання повинні користуватися тими самими правами і свободами, що й фізичні особи. Щонайменше це має стосуватися об'єднань, які мають статус юридичної особи. Мається на увазі, зокрема, право на свободу вираження поглядів, що має основоположне значення для реалізації права на об'єднання. Законодавство повинно враховувати, що право об'єднань на свободу вираження поглядів охоплює право обирати, без втручання з боку держави, форму вираження своїх ідей, в тому числі за допомогою використання нових інформаційних та медіа-технологій²⁹⁰.

РАДА З ПРАВ ЛЮДИНИ ООН: «Заохочення, захист та здійснення прав людини в Інтернеті» (29 червня 2012 року)

1. Підтверджує, що ті самі права, що їх людина має в середовищі поза Інтернетом, повинні також захищатися в інтернет-середовищі, що включає, зокрема, право на свободу вираження переконань, яке застосовується незалежно від кордонів і в будь-яких засобах масової інформації на вибір кожного, згідно із статтями 19 Загальної декларації прав людини та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права;

[...]

5. Закликає всі держави вирішувати проблеми в сфері безпеки в Інтернеті відповідно до їхніх міжнародних зобов'язань стосовно прав людини для забезпечення захисту свободи вираження поглядів, свободи об'єднання, недоторканності приватного життя та інших прав людини в онлайн-середовищі, в тому числі за допомогою національних демократичних і прозорих інститутів, на основі верховенства права, у спосіб, що забезпечує свободу і безпеку в Інтернеті, щоб він міг і надалі залишатися динамічною силою, яка генерує економічний, соціальний і культурний розвиток.

260. За останнє десятиліття нові технології, особливо Інтернет, суттєво полегшили здійснення права на свободу об'єднання, а також інших основних прав. Зокрема, нові технології розширили можливості осіб та груп осіб у сфері створення будь-яких форм об'єднань, вступу до них та участі в їхній діяльності, в тому числі неурядових організацій і політичних партій. Серед прикладів належної практики можна назвати розширення доступу до Інтернету, що дозволяє людям, чий інтереси співпадають, об'єднуватись і реалізовувати спільні цілі в онлайн-середовищі. Багато традиційних видів діяльності, здійснюваних політичними партіями, неурядовими організаціями та іншими об'єднаннями, можна здійснювати в Інтернеті. Серед таких видів діяльності – реєстрація, збір підписів, залучення коштів і здійснення пожертвувань. Надання об'єднанням можливості проводити таку діяльність в Інтернеті можна розглядати як приклад належної практики; проте законодавство деяких країн і досі вимагає, наприклад, щоб об'єднання проводили збори з фізичною присутністю членів об'єднання. Використання нових технологій також дозволяє підвищити прозорість і доступність об'єднань.

261. У законодавстві повинна бути передбачена можливість існування об'єднань в інтернет-середовищі або, щонайменше, можливість здійснення ними великої частини своєї діяльності в Інтернеті. З іншого боку, держави можуть з деякою обережністю ставитися до того факту, що об'єднання осіб може відбуватися в інтернет-середовищі без прямої згоди чи дозволу таких осіб. Таке мимовільне об'єднання з іншими особами чи членство в об'єднаннях не повинно зумовлювати правові наслідки для тих осіб, кого це стосувалося.

262. Нормативні положення повинні залишатися гнучкими, щоб будь-які вимоги до реєстрації чи звітності можна було виконати через Інтернет, а державним органам управління слід забезпечити наявність необхідної для цього інфраструктури, що дозволить спростити процес створення об'єднань і ведення ними господарської та іншої діяльності.

263. Органам державної влади також необхідно пам'ятати, що будь-які обмеження свободи вираження поглядів або свободи об'єднання в інтернет-середовищі – наприклад, звуження інтернет-простору, в якому створюються і функціонують об'єднання, – можуть бути рівноцінними непропорційному втручання у здійснення зазначених прав. Стосовно будь-яких таких обмежень діяльності об'єднань в Інтернеті діють ті самі принципи пропорційності, законності та необхідності в демократичному суспільстві, які застосовуються і до будь-яких інших обмежень²⁹¹.

264. Враховуючи існування нових засобів електронної комунікації і, відповідно, нових способів об'єднання людей, держави повинні прагнути не перешкоджати здійсненню будь-якого із зазначених прав шляхом обмеження доступу до Інтернету або шляхом використання нових технологій чи медійних засобів для того, щоб ганьбити, обирати як мішень чи карати тих, хто реалізує свої права²⁹². Позитивне зобов'язання держав також охоплює недопущення втручання третіх осіб у здійснення прав фізичних осіб на об'єднання чи прав власне об'єднань.

265. Нові технології також включають технології спостереження і стеження, що викликають питання і стурбованість з точки зору здійснення не тільки права на свободу об'єднання, а й інших прав, які належать об'єднанням як утворенням, а також їх членам, у тому числі права на недоторканність приватного життя. Більшою чи меншою мірою спостереження і стеження здійснюються державою переважно з метою боротьби зі злочинністю та захисту національної безпеки. Хоча такі цілі є допустимими, заходи зі спостереження все ж можуть бути рівноцінними незаконному обмеженню права на об'єднання і права на недоторканність приватного життя об'єднань та їх членів, і тому таке втручання має бути пропорційним. Зокрема, заходи зі спостереження повинні відповідати мінімальним вимогам і гарантіям, закріпленим у судовій практиці Європейського суду з прав людини²⁹³.

266. Крім того, Комітет ООН з прав людини вважає, що будь-які обмеження на роботу систем поширення інформації, в тому числі на роботу інтернет-провайдерів, є законними тільки в тому випадку, якщо вони відповідають критеріям, встановленим для обмежень на свободу виявлення поглядів згідно з міжнародним правом²⁹⁴. Спеціальний доповідач ООН з питань права на свободу переконань і їх вільне вираження також відзначає важливість прозорості в діях держав щодо використання методів і повноважень у процесі стеження за системами зв'язку та обсягу такого стеження, особливо коли це стосується постачальників інтернет-послуг²⁹⁵.

267. Якщо немає розпорядження суду, підкріпленого об'єктивними доказами, слід вважати незаконним змушування інтернет-провайдерів до надання органам влади всієї інформації, обмін якою здійснюється в інтернет-просторі або за допомогою інших електронних технологій між фізичними особами, що належать до якогось об'єднання, або між власне об'єднаннями. Крім того, законодавство не повинно вимагати, щоб постачальники інтернет-послуг зберігали дані, пов'язані з таким обміном інформацією. З урахуванням того впливу, що його подібні заходи можуть чинити на право на повагу до приватного і сімейного життя та право на захист персональних даних, потрібно, щоб вони були передбачені законом і були необхідними в демократичному суспільстві. Зокрема, слід передбачити

обмеження матеріальної сфери дії цих заходів і охоплюваного ними кола осіб; також повинні існувати матеріально-правові та процесуальні гарантії, які б забезпечували доступ органів державної влади до даних і використання цих даних тільки тоді, коли це необхідно, – наприклад, під час проведення кримінального розслідування.

268. У доповіді за 2009 рік Спеціального доповідача ООН з питання заохочення і захисту прав людини та основоположних свобод в умовах боротьби з тероризмом зазначалося: «Застосування засобів спостереження також загрожує правам на свободу об'єднання та зібрань. Для здійснення цих свобод нерідко потрібно проводити закриті наради і закритий обмін повідомленнями. Розширені повноваження з проведення спостереження в деяких випадках призводили до «розмивання функцій», коли служби поліції або спеціальні служби навішували на окремі групи ярлик терористів з метою використання повноважень на проведення спостереження, які надаються тільки для боротьби з тероризмом».²⁹⁶ Такі повноваження потім використовуються, щоб перешкоджати організації здійснювати свою діяльність, – наприклад, шляхом заморожування банківських рахунків, що фактично робить існування організації неможливим.

269. Щодо зусиль із запобігання терористичній діяльності в Інтернеті (наприклад, шляхом регулювання, фільтрації або блокування змісту інтернет-сайтів, який розглядається як незаконний з точки зору міжнародного права), будь-які обмеження повинні відповідати міжнародним стандартам у сфері прав людини і застосовуватися відповідно до принципу верховенства права, щоб не допустити їх протизаконного впливу на вільне вираження поглядів і переконань та вільний обмін інформацією.

270. Блокування сайтів об'єднань, певних джерел інформації або засобів комунікації може справляти серйозний негативний вплив на об'єднання²⁹⁷. Заходи безпеки повинні бути тимчасовими за своїм характером, вузько визначеними для досягнення чітко поставлених законних цілей, а також встановленими законом. Ці заходи не повинні використовуватися для переслідування за інакомислення і критику²⁹⁸.

271. Отже, законодавці повинні чітко конкретизувати межі будь-яких положень, що допускають стеження за об'єднаннями, і забезпечувати, щоб вони завжди спиралися на розпорядження суду. Будь-які положення, що становлять собою втручання у використання Інтернету та інших засобів комунікації, у тому числі соціальних мереж, повинні бути пропорційними, а також пов'язаними з найменшим рівнем втручання порівняно з усіма іншими наявними варіантами. Повинна існувати можливість оскарження будь-яких заходів зі спостереження в судовому порядку.

272. Крім того, об'єднання та їх засновники і члени повинні мати право домагатися компенсації за будь-яке неправомірне втручання або порушення їхнього права на свободу об'єднання або права на недоторканність приватного життя, а також будь-яких інших пов'язаних з ними прав у результаті стеження з боку держави, навіть якщо таке стеження проводиться на основі законодавства, спрямованого на захист національної безпеки чи боротьбу зі злочинністю.

ДОДАТКИ

Додаток А

Вибрані міжнародні та регіональні документи

Цей додаток містить добірку витягів з відповідних міжнародних і регіональних документів, що мають важливе значення для регулювання права на свободу об'єднання та дії цього права в регіоні ОБСЄ, як про це йшлося вище. Такі договори, як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, покладають на держави, що ратифікували ці документи, правові зобов'язання. Інші документи, такі як Загальна декларація прав людини і Копенгагенський документ, хоча і не мають обов'язкової юридичної сили, проте становлять собою безумовні зобов'язання для держав, що підписали їх.

Організація Об'єднаних Націй

Конвенція Міжнародної організації праці про свободу об'єднання та захист права на організацію 1948 року

Стаття 2

Працівники та роботодавці, без якої б то не було різниці мають право створювати на свій вибір організації без попереднього на те дозволу, а також право вступати в такі організації з єдиною умовою підкорятися статутам останніх.

Стаття 3

1. Організації працівників і роботодавців мають право затверджувати свої статuti та адміністративні регламенти, вільно обирати своїх представників, організувати свій апарат і свою діяльність і формулювати свою програму дій.
2. Державна влада утримується від будь-якого втручання, здатного обмежити це право або перешкодити його законному здійсненню.

Стаття 4

Організації працівників і роботодавців не підлягають розпуску або тимчасовій забороні в адміністративному порядку.

Стаття 5

Організації працівників і роботодавців мають право створювати федерації та конфедерації, а також право приєднуватися до них, і кожна така організація, федерація чи конфедерація має право вступати до міжнародних організацій працівників і роботодавців.

[...]

Стаття 11

Кожний член Міжнародної організації праці, для якого ця Конвенція набула чинності, зобов'язується вжити всіх потрібних і відповідних заходів, щоб гарантувати працівникам і роботодавцям вільне здійснення права на організацію.

Конвенція про статус біженців 1951 року

Стаття 15

Щодо асоціацій неполітичного характеру, які не мають на меті отримувати вигоду, та щодо професійних спілок Договірні Держави надаватимуть біженцям, які законно проживають на їхній території, найсприятливіше становище, що відповідає становищу громадян іноземної держави за таких самих обставин.

Конвенція ООН про статус апатридів 1954 року

Стаття 15

Щодо асоціацій неполітичного характеру та професійних спілок, що не мають на меті отримувати вигоду, та щодо професійних спілок Договірні Держави надаватимуть апатридам, які законно проживають на їхній території, найсприятливіше становище, яке відповідає становищу іноземців за таких самих обставин.

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року

Стаття 4

Держави-учасниці засуджують будь-яку пропаганду і всі організації, які засновані на ідеях або теоріях переваги однієї раси чи групи осіб певного кольору шкіри або етнічного походження або намагаються виправдати або заохочують расову ненависть і дискримінацію в будь-якій формі, і зобов'язуються вжити негайних і позитивних заходів, спрямованих на викоренення всякого підбурювання до такої дискримінації чи актів дискримінації, і з цією метою вони відповідно до принципів, поданих у Загальній декларації прав людини, і прав, ясно викладених у статті 5 цієї Конвенції, зокрема:

[...]

(b) оголошують протизаконними і забороняють організації, а також організовану і будь-яку іншу пропагандистську діяльність, що заохочують расову дискримінацію та підбурюють до неї, і визнають участь у таких організаціях чи в такій діяльності злочином, що карається законом;

[...]

Стаття 5

Відповідно до основних зобов'язань, викладених у статті 2 цієї Конвенції, Держави-учасниці зобов'язуються заборонити і ліквідувати расову дискримінацію в усіх її формах і забезпечити рівноправність кожної людини перед законом, без розрізнення раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, особливо щодо здійснення таких прав:

- (a) права на рівність перед судом і всіма іншими органами, що здійснюють правосуддя;
- (b) права на особисту безпеку і захист з боку держави від насильства або тілесних ушкоджень, заподіяваних як урядовими посадовими особами, так і будь-якими окремими особами, групами чи установами;
- (c) політичних прав, зокрема права брати участь у виборах – голосувати і виставляти свою кандидатуру – на основі загального і рівного виборчого права, права брати участь в управлінні країною, так само як і в керівництві державними справами на будь-якому рівні, а також права рівного доступу до державної служби;
- (d) інших громадянських прав, зокрема:

[...]

- (viii) права на свободу переконань і на вільне вираження їх;
- (ix) права на свободу мирних зібрань і асоціацій;

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (16 грудня 1966 року)

Стаття 22

1. Кожен має право на свободу об'єднання з іншими особами, в тому числі право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів.
2. Користування цим правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування цим правом для осіб, що входять до складу збройних сил і поліції.
3. Ніщо в цій статті не дає права державам, які беруть участь у Конвенції Міжнародної організації праці 1948 року щодо свободи асоціацій і захисту права на організацію, приймати законодавчі акти на шкоду гарантіям, передбаченим у зазначеній Конвенції, або застосувати закон так, щоб завдавалося шкоди цим гарантіям.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (16 грудня 1966 року)

Стаття 8

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити:

(а) право кожної людини створювати для здійснення і захисту своїх економічних та соціальних інтересів професійні спілки і вступати до них на свій вибір за єдиної умови додержання правил відповідної організації; Користування зазначеним правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадського порядку або для захисту прав і свобод інших;

(b) право професійних спілок утворювати національні федерації чи конфедерації і право останніх засновувати міжнародні професійні організації або приєднуватися до них;

(с) право професійних спілок функціонувати безперешкодно без будь-яких обмежень, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадського порядку або для захисту прав і свобод інших;

(d) право на страйк за умови його здійснення відповідно до законів кожної країни.

2. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування цими правами для осіб, що належать до складу збройних сил, поліції або адміністрації держави.
3. Ніщо в цій статті не дає права державам, які беруть участь у Конвенції Міжнародної організації праці 1948 року щодо свободи асоціацій і захисту права на організацію, приймати законодавчі акти на шкоду гарантіям, передбаченим у зазначеній Конвенції, або застосовувати закон так, щоб завдавалося шкоди цим гарантіям.

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року

Стаття 7

Держави-учасниці вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечують жінкам нарівні з чоловіками право:

[...]

(с) брати участь у діяльності неурядових організацій і асоціацій, що займаються проблемами громадського та політичного життя країни.

Конвенція про права дитини 1989 року

Стаття 15

1. Держави-учасниці визнають право дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зібрань.
2. Щодо здійснення цього права не можуть застосовуватися будь-які обмеження, крім тих, які застосовуються відповідно до закону та необхідні в демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки,

громадського порядку (order public), охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб.

Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей 1990 року

Стаття 26

1. Держави-учасниці визнають право трудящих-мігрантів і членів їхніх родин:
 - (a) брати участь у зборах і заходах профспілок і будь-яких інших асоціацій, створених відповідно до закону з метою захисту їхніх економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, підкоряючись тільки правилам відповідної організації;
 - (b) вільно вступати в будь-які професійні спілки і будь-які такі вищезгадані асоціації, підкоряючись тільки правилам відповідної організації;
 - (c) звертатися за допомогою і підтримкою до будь-якої професійної спілки і будь-якої такої вищезгаданої асоціації.
2. Користування зазначеними правами не підлягає жодним обмеженням, крім обмежень, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, громадського порядку (ordre public) або для захисту прав і свобод інших осіб.

Конвенція про права інвалідів 2006 року

Стаття 29. Участь у політичному та суспільному житті

Держави-учасниці гарантують інвалідам політичні права та можливість користуватися ними нарівні з іншими та зобов'язуються: [...]

- b. активно сприяти створенню обстановки, в якій інваліди могли б ефективно і всебічно брати участь в управлінні державними справами без дискримінації та нарівні з іншими, і заохочувати їхню участь у державних справах, зокрема:
 - i. участь у неурядових організаціях та об'єднаннях, робота яких пов'язана з державним і політичним життям країни, зокрема в діяльності політичних партій і керівництві ними;
 - ii. створення організацій інвалідів і вступ до них для того, щоб представляти інвалідів на міжнародному, національному, регіональному та місцевому рівнях.

Загальна декларація прав людини 1948 року

Стаття 20

Кожна людина має право на свободу мирних зібрань і асоціацій. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

В. Рада Європи

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (зі змінами і доповненнями, внесеними Протоколами № 11 і № 14)

Стаття 11

1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.
2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.

Європейська соціальна хартія 1961 року (переглянута у 1996 році)

Частина 1

5. Усі працівники та роботодавці мають право на свободу об'єднання у національні або міжнародні організації для захисту своїх економічних і соціальних інтересів.

Європейська конвенція про визнання юридичними особами міжнародних неурядових організацій 1986 року

Стаття 1

Конвенція застосовується до асоціацій, фондів та інших приватних організацій (далі – «НУО»), які задовольняють таким умовам:

- a. мають некомерційну мету міжнародної суспільної користі;
- b. створені відповідно до документа, що регулюється внутрішнім законодавством Сторони;
- c. здійснюють діяльність, вплив якої поширюється не менше ніж на дві держави; та
- d. зареєстровані на території будь-якої Сторони і мають центральний орган управління і контролю на території цієї Сторони або іншої Сторони.

Стаття 2

1. Статус юридичної особи і правоздатність, якими НУО наділена на території Сторони, де знаходиться її зареєстрований офіс, повинні визнаватися іншими Сторонами.
2. До НУО, заснованих на території іншої Сторони, застосовуються необхідні з метою забезпечення істотних суспільних інтересів обмеження або спеціальні процедури, що визначають реалізацію прав, які впливають

з правоздатності і передбачаються законодавством Сторони, в якій відбувається визнання організації як юридичної особи.

Стаття 3

1. Доказ набуття правоздатності і статусу юридичної особи надається у вигляді установчого договору і статуту НУО або інших основних установчих документів. Ці документи повинні супроводжуватися документами, що підтверджують адміністративний дозвіл, реєстрацію або будь-яку іншу форму офіційного визнання на території Сторони, що гарантують правоздатність і статус юридичної особи. Якщо у Сторони офіційна процедура визнання відсутня, установчий документ НУО повинен бути належним чином засвідчений компетентним органом. На момент підписання або депонування ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, затвердження або приєднання відповідна держава повідомляє Генеральному секретарю Ради Європи найменування цього органу.
2. З метою сприяння застосуванню п. 1 Сторона може створити факультативну систему офіційного визнання, що звільняє НУО від надання доказу, передбаченого попереднім пунктом, стосовно кожної здійснюваної ним операції.

Стаття 4

Кожна Сторона може не застосовувати цю Конвенцію лише в тому випадку, якщо дії НУО, що посилається на цю Конвенцію, у зв'язку з предметом і метою своєї діяльності або фактичною роботою, що проводиться нею:

- a. суперечать інтересам національної безпеки, громадської безпеки або перешкоджають запобіганню заворушенням чи злочинам, охороні здоров'я або моралі або захисту прав і свобод інших осіб; або
- b. загрожують відносинам з іншою державою або збереженню міжнародного миру і безпеки.

Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 року

Стаття 7

Сторони забезпечують поважання прав кожної особи, яка належить до національної меншини, на свободу мирних зібрань, свободу асоціації, свободу виявлення поглядів і свободу думки, совісті та релігії.

Стаття 8

Сторони зобов'язуються визнати за кожною особою, яка належить до національної меншини, право сповідувати свою релігію або переконання і створювати релігійні установи, організації та асоціації.

Конвенція про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами 2011 року

Стаття 9

Сторони визнають, заохочують і підтримують на всіх рівнях роботу відповідних неурядових організацій та громадянського суспільства, які активно діють у боротьбі з насильством стосовно жінок, і встановлюють ефективне співробітництво із цими організаціями.

С. Інші регіональні документи

Американська конвенція про права людини 1969 року

Стаття 16. Свобода об'єднання

1. Кожна людина має право на свободу об'єднання в ідеологічних, релігійних, політичних, економічних, трудових, соціальних, культурних, спортивних або інших цілях.
2. Користування цим правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб.
3. Положення цієї статті не перешкоджають запровадженню законних обмежень, аж до позбавлення користування правом на об'єднання, для осіб, що входять до складу збройних сил і поліції.

Хартія основних прав Європейського Союзу

Стаття 12

Свобода зібрань та об'єднання

1. Кожна людина має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання на всіх рівнях, зокрема у політичній, профспілковій та громадській діяльності. Звідси випливає право кожної людини створювати професійні спілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.
2. Політичні партії, що діють на рівні Європейського Союзу, сприяють вираженню політичної волі громадян Союзу.

Африканська хартія прав людини і народів

Стаття 10

1. Кожна людина має право на свободу об'єднання за умови дотримання нею закону.
2. За умови дотримання зобов'язання щодо солідарності, передбаченого в статті 29, ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання.

[...]

Стаття 29

Людина також зобов'язана:

1. Підтримувати гармонічний розвиток родини і сприяти її зміцненню та повазі до неї, незмінно поважати своїх батьків, матеріально підтримувати їх у випадку потреби.
2. Служити своїй нації, надаючи в її розпорядження свої фізичні та інтелектуальні здібності;
3. Не підривати безпеку держави, громадянином або постійним мешканцем якої він є;
4. Зберігати та зміцнювати соціальну і національну солідарність;
5. Зберігати і зміцнювати національну незалежність і територіальну цілісність своєї країни, а також сприяти її обороні відповідно до закону;
6. Працювати з повною віддачею своїх можливостей і знань та сплачувати податки, передбачені законом, в інтересах суспільства;
7. Зберігати та зміцнювати позитивні африканські культурні цінності у своїх відносинах з іншими членами суспільства в дусі терпимості, діалогу і консультацій та в цілому сприяти зміцненню морального добробуту суспільства;
8. Максимально, постійно і на всіх рівнях сприяти досягненню і зміцненню африканської єдності.

Арабська хартія прав людини

Стаття 24

Кожний громадянин має право:

1. Вільно займатися політичною діяльністю.
2. Брати участь у веденні державних справ, як безпосередньо, так і за посередництва вільно обраних представників.
3. Бути обраним і обирати своїх представників під час вільних і безсторонніх виборів в умовах рівності між усіма громадянами, що гарантують вільне волевиявлення кожного громадянина.
4. Мати можливість отримувати нарівні з іншими доступ до державної служби у своїй країні відповідно до принципу рівності можливостей.
5. Вільно створювати об'єднання з іншими і вступати до них.
6. Користуватися свободою об'єднання і мирних зібрань.
7. На здійснення цих прав не можуть бути встановлені жодні обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, охорони здоров'я або моральності населення та захисту прав і свобод інших осіб.

D. Зобов'язання, прийняті в рамках ОБСЄ

Мадрид, 1983 рік («Питання, що стосуються безпеки в Європі: принципи»)

Держави-учасниці забезпечуватимуть право трудящих вільно створювати професійні спілки і вступати до них, право професійних спілок вільно здійснювати свою діяльність та інші права, зазначені у відповідних міжнародних документах. Вони відзначають, що ці права здійснюватимуться за дотримання законодавства держави та відповідно до зобов'язань держави за міжнародним правом. Вони заохочуватимуть належним чином прямі контакти і зв'язок між такими професійними спілками та їхніми представниками.

Софія, 1989 рік (преамбула)

Держави-учасниці знову заявляють про свою повагу до права окремих осіб, груп та організацій, що займаються проблемами навколишнього середовища, вільно виражати свої думки, об'єднуватися з іншими, проводити мирні зібрання, а також отримувати, публікувати і поширювати інформацію про ці проблеми без правових та адміністративних перешкод, не сумісних з положеннями НБСЄ. Ці окремі особи, групи та організації мають право брати участь у публічному обговоренні проблем навколишнього середовища, а також право встановлювати та підтримувати прямі і незалежні контакти на національному і міжнародному рівнях.

Відень, 1989 рік

(13) У цьому зв'язку [Держави-учасниці] будуть:

[...]

(13.5) – поважати право своїх громадян самостійно або спільно з іншими робити активний внесок у розвиток і захист прав людини та основоположних свобод.

Копенгаген, 1990 рік

(7) Для того, щоб воля народу була основою влади уряду, держави-учасниці:

[...]

(7.6) – поважають право окремих осіб чи груп осіб створювати в умовах повної свободи свої політичні партії або інші політичні організації та надають таким політичним партіям і організаціям необхідні юридичні гарантії, що дозволяють їм змагатися між собою на основі рівності перед законом та органами влади;

[...]

II.

(9) Держави-учасниці підтверджують, що:

[...]

(9.3) – право на об'єднання гарантується. Право створювати і, з дотриманням загального права профспілки визначати умови членства в них, право вільно вступати в профспілку гарантується. Ці права виключають будь-який попередній контроль. Свобода об'єднання працівників, у тому числі свобода страйків, гарантується з обмеженнями, встановленими законом та відповідними міжнародними стандартами;

[...]

(10) Підтверджуючи своє зобов'язання ефективно забезпечувати право окремої особи знати права людини та основоположні свободи і поводитися відповідно до них та самостійно або спільно з іншими робити активний внесок у їхній розвиток і захист, держави-учасниці заявляють про своє зобов'язання:

[...]

(10.3) – забезпечувати, щоб окремим особам було дозволено здійснювати право на об'єднання, в тому числі право створювати, приєднуватися та ефективно брати участь у діяльності неурядових організацій, які прагнуть заохочувати і захищати права людини та основоположні свободи, в тому числі профспілки і групи зі спостереження за дотриманням прав людини;

(10.4) – дозволяти членам таких груп та організацій мати безперешкодний доступ і зв'язок з подібними органами у своїй країні та поза її межами та з міжнародними організаціями, обмінюватися досвідом, підтримувати контакти та співпрацювати з такими групами і організаціями, а також звертатися з запитом про надання, отримувати і використовувати з метою заохочення і захисту прав людини та основоположних свобод добровільні фінансові внески з джерел, що знаходяться як в їхній країні, так і поза її межами, відповідно до чинного законодавства.

[...]

III.

(26) Держави-учасниці визнають, що життєздатна демократія залежить від існування як складової частини національного життя демократичних цінностей і практик, а також широкого кола демократичних інститутів. Тому вони заохочуватимуть, сприятимуть і, там де це доцільно, підтримуватимуть спільні практичні зусилля та обмін інформацією, ідеями і досвідом між ними, а також в рамках прямих контактів і співпраці між окремими особами, групами і організаціями у сферах, що включають такі:

[...]

- політичні партії, що формуються, та їх роль у плюралістичних суспільствах;
- вільні і незалежні профспілки;
- розвиток інших форм вільних об'єднань та груп, що переслідують суспільні інтереси.

[...]

(30) Держави-учасниці визнають, що питання, що зачіпають національні меншини, можуть бути задовільним чином вирішені лише в демократичних політичних рамках, заснованих на верховенстві закону, в умовах функціонування незалежної судової системи. Ці рамки гарантують повну повагу до прав людини і основоположних свобод, рівні права і становище всіх громадян, вільне вираження всіх їхніх законних інтересів і сподівань, політичний плюралізм, соціальну терпимість і виконання правових норм, що ставлять ефективні перешкоди на шляху зловживання державною владою. Вони також визнають важливу роль неурядових організацій, у тому числі політичних партій, профспілок, правозахисних організацій та релігійних груп, у заохоченні терпимості, культурного розмаїття та у вирішенні питань, що стосуються національних меншин.

[...]

Особи, що належать до національних меншин, мають право вільно виражати, зберігати і розвивати свою етнічну, культурну, мовну і релігійну самобутність, підтримувати і розвивати свою культуру в усіх її аспектах, не піддаючись будь-яким спробам асиміляції всупереч своїй волі. Зокрема, вони мають право:

[...]

(32.2) – створювати і підтримувати свої власні освітні, культурні та релігійні установи, організації або асоціації, які можуть шукати добровільну фінансову та іншу допомогу, а також державну підтримку відповідно до національного законодавства;

[...]

(32.6) – створювати і підтримувати організації або асоціації в межах своєї країни та брати участь у діяльності міжнародних неурядових організацій. [...]

Париж, 1990 рік

Права людини, демократія і верховенство закону

Ми підтверджуємо, що без будь-якої дискримінації кожна людина має право на [...] свободу асоціацій і мирних зібрань. [...]

Неурядові організації

Ми нагадуємо про важливу роль, яку неурядові організації, релігійні та інші групи і окремі особи відіграють в досягненні цілей НБСЄ, і далі сприятимемо їхній діяльності, спрямованій на виконання державами-учасницями зобов'язань в рамках НБСЄ. Для виконання своїх важливих завдань ці організації, групи та окремі особи повинні бути належним чином залучені до діяльності і нових структур НБСЄ. [...]

Бонн, 1990 рік (преамбула)

Визнаючи взаємозв'язок політичного плюралізму і ринкової економіки та будучи відданими принципам, що стосуються:

[...]

- економічної діяльності, що відповідним чином підтримує людську гідність і вільна від ... позбавлення трудящих права вільно створювати незалежні профспілки чи вступати до них.

[...]

Москва, 1991 рік

(43) Держави-учасниці визнаватимуть які НУО організації, що оголосили себе такими, згідно з відповідними національними процедурами, і сприятимуть створенню умов для вільної діяльності таких організацій на своїх територіях; у цих цілях вони:

- (43.1) – прагнутимуть вишукувати можливості для подальшого поліпшення умов для контактів та обмінів думками між НУО і відповідними національними органами та державними установами;
- (43.2) – прагнутимуть сприяти відвідуванню їхніх країн неурядовими організаціями будь-якої держави-учасниці з метою спостереження за умовами у сфері людського виміру;
- (43.3) – вітатимуть діяльність НУО, в тому числі, зокрема, перевірку виконання зобов'язань в рамках НБСЕ у сфері людського виміру;
- (43.4) – надаватимуть НУО можливість, з огляду на їх важливу роль в рамках людського виміру НБСЕ, доводити свої думки до відома їхніх власних урядів та урядів усіх інших держав-учасниць під час майбутньої діяльності НБСЕ у сфері людського виміру.
- (43.5) під час майбутньої діяльності НБСЕ у сфері людського виміру НУО буде надана можливість поширювати письмові внески з конкретних проблем людського виміру НБСЕ серед усіх делегацій.
- (43.6) Секретаріат НБСЕ в межах наявних у нього ресурсів задовольнятиме прохання НУО щодо надання їм документів НБСЕ загального поширення.
- (43.7) Керівні принципи, що визначають участь НУО в майбутній діяльності НБСЕ у сфері людського виміру, зокрема, можуть включати такі:
- (i) для потреб НУО в місцях проведення нарад або в безпосередній близькості від них слід виділяти загальні приміщення, а також забезпечувати в розумних межах і за їхній рахунок доступ до технічних засобів, в тому числі фотокопіювальної техніки, телефонів і телефаксів;
 - (ii) слід своєчасно інформувати та інструктувати НУО з питання про відкритість і процедури доступу;
 - (iii) слід і далі рекомендувати делегаціям на нарадах НБСЕ включати до свого складу або запрошувати членів НУО.

Держави-учасниці рекомендують Гельсінській нараді в рамках подальших кроків розглянути питання про встановлення таких керівних принципів. [...]

Гельсінкі, 1992 рік

Відносини з міжнародними організаціями, відносини з державами, які не є учасницями, роль неурядових організацій

- (14) Держави-учасниці створюватимуть можливості для більш активної участі неурядових організацій у діяльності НБСЕ.
- (15) Вони, відповідно:
- застосовуватимуть до всіх зустрічей НБСЕ раніше погоджені керівні принципи, що стосуються доступу НУО на певні зустрічі НБСЕ;
 - надаватимуть НУО доступ на всі пленарні засідання оглядових конференцій, семінари, практикуми та зустрічі БДІПЛ, засідання КСПО у тих випадках, коли він збирається як Економічний форум, а також на наради з розгляду виконання зобов'язань у сфері прав людини та інші наради експертів. Крім того, на кожній зустрічі може бути прийняте рішення про допуск НУО на деякі інші засідання;
 - даватимуть вказівки директорам інститутів НБСЕ та виконавчим секретарям зустрічей НБСЕ призначати з числа своїх співробітників «відповідального за зв'язок з НУО»;
 - призначатимуть у випадку необхідності одного зі співробітників своїх міністерств закордонних справ і одного з членів своїх делегацій на зустрічах НБСЕ відповідальними за зв'язок з НУО;
 - розвиватимуть контакти та обміни думками між НУО і відповідними національними органами та урядовими установами в період між зустрічами НБСЕ;
 - сприятимуть проведенню засідань для неофіційних обговорень між представниками держав-учасниць та НУО під час зустрічей НБСЕ;
 - заохочуватимуть направлення письмових подань НУО до інститутів і на зустрічі НБСЕ, назви яких можуть зберігатися і надаватися державам-учасницям за запитом;
 - надаватимуть підтримку НУО, що організують семінари з питань, пов'язаних з НБСЕ;
 - повідомлятимуть НУО через інститути НБСЕ про строки майбутніх зустрічей НБСЕ, зазначаючи, в тих випадках, коли це можливо, запропоновані для обговорення питання, і надаючи за запитом інформацію про випадки залучення механізмів НБСЕ, доведених до відома всіх держав-учасниць.
- (16) Наведені вище положення не застосовуватимуться до тих осіб або організацій, які застосовують насильство, а також відкрито заохочують тероризм або застосування насильства.

[...]

- (15) Неурядові організації, які володіють відповідним досвідом у сфері людського виміру, запрошуються вносити письмові подання, наприклад через БДІПЛ, до наради з розгляду виконання і, з урахуванням їхніх письмових подань, можуть бути запрошені нарадою зробити у відповідних випадках усні заяви з конкретних питань.

[...]

- (18) Ці семінари будуть організовані на принципах відкритості та гнучкості. Для участі в роботі і здійснення внесків на семінари можуть запрошуватися відповідні міжнародні організації та інститути, а також НУО, що мають відповідний досвід. Незалежні експерти, які беруть участь у роботі семінару як члени національних делегацій, також матимуть можливість виступити від власного імені.

Будапешт, 1994 рік

Рішення у сфері людського виміру

3. Участь неурядових організацій (НУО) стала корисним внеском під час огляду виконання відповідних рішень. У своїх виступах представники цих організацій поділилися своїми ідеями і винесли питання, які їх цікавлять, на розгляд держав-учасниць. Вони також інформували держави-учасниці про свою діяльність, у тому числі у сфері запобігання та врегулювання конфліктів. Досвід Будапештської оглядової конференції дає привід для подальшого розгляду питання про сприяння в рамках НБСЕ діалогу між урядами і НУО держав-учасниць додатково до міждержавного діалогу.

[...]

17. Держави-учасниці та інститути НБСЕ надаватимуть можливості для більш широкої участі НУО в діяльності НБСЕ, як це передбачено в главі IV Гельсінського документа 1992 року. Вони вестимуть пошук шляхів найкращого використання в інтересах НБСЕ роботи, проведеної НУО, та інформації, наданої ними.

Генеральному секретарю пропонується вивчити питання щодо можливих способів подальшого розширення участі НУО.

Стамбул, 1999 рік

27. Неурядові організації (НУО) можуть відігравати надзвичайно важливу роль у сприянні утвердженню прав людини, демократії і верховенства закону. Вони є невід'ємною складовою сильного громадянського суспільства. Ми зобов'язуємося розширювати наявні в НУО можливості робити свій повноцінний

внесок у подальший розвиток громадянського суспільства та забезпечення прав людини і основоположних свобод.

Маастріхт, 2003 рік

36. Грунтуючись на своїх зобов'язаннях у сфері людського виміру, ОБСЄ прагне заохочувати у регіоні своєї дії створення умов, що дозволяють усім повною мірою користуватися правами людини і основоположними свободами під захистом ефективних демократичних інститутів, належних судових процедур і верховенства права. Це включає забезпечення безпечної обстановки і відповідних інститутів для мирної дискусії і вираження своїх інтересів усіма особами та громадськими групами. Важливу роль в стосовно цього покликане відігравати громадянське суспільство, і ОБСЄ продовжуватиме підтримувати організації громадянського суспільства і сприяти їхньому зміцненню.

Заява Ради міністрів з нагоди 60-річчя прийняття Загальної декларації прав людини (Гельсінкі, 2008 рік)

Ми знову заявляємо, що кожна людина має право на свободу думки, совісті, релігії і віросповідання; свободу переконань і їх вільне вираження; свободу мирних зібрань і асоціацій. Реалізація цих прав може піддаватися лише тим обмеженням, що встановлені законом і відповідають нашим міжнародним зобов'язанням як юридичного, так і політичного характеру.

Астана, 2010 рік

6. Всеосяжний і заснований на співробітництві підхід ОБСЄ до питань безпеки, в рамках якого людський, економіко-екологічний та військово-політичний виміри безпеки розглядаються як єдине ціле, залишається незмінним. Будучи переконаними в тому, що гідність, властива людській особі, є одним із центральних елементів всеосяжної безпеки, ми знову заявляємо, що права людини та основоположні свободи є невід'ємними, й що їх захист і заохочення є нашим найпершим обов'язком. Ми категорично і остаточно підтверджуємо, що зобов'язання, взяті у сфері людського виміру, є питаннями, що становлять безпосередній і законний інтерес для всіх держав-учасниць і не належать виключно до внутрішніх справ відповідної держави. Ми цінуємо важливу роль, яку відіграють громадянське суспільство та вільні ЗМІ, допомагаючи нам у повному обсязі забезпечити повагу до прав людини, основоположних свобод, демократії, в тому числі вільні і чесні вибори, і верховенства права.

Додаток Б

Вибране прецедентне право міжнародних і регіональних органів

Об'єднання

- ЄСПЛ, «Ле Конт, Ван Левен і Де Мейер проти Бельгії» (Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium), заява № 6878/75, 23 червня 1981 року
- ЄСПЛ, «Сігурдур А. Сігурйоунссон проти Ісландії» (Sigurdur A. Sigurjónsson v. Iceland), заява № 16130/90, 30 червня 1993 року
- ЄСПЛ, «Шассаню та інші проти Франції» (Chassagnou and Others v. France) [ВП], заява № 25088/94, 29 квітня 1999 року
- ЄСПЛ, «Попов та інші, Вакарелова, Марков і Банків проти Болгарії» (Popov and Others, Vakarelova, Markov and Bankov v. Bulgaria) (ріш.), заява № 48047/99, 6 листопада 2003 року
- Комітет з прав людини ООН, «Вальман та інші проти Австрії» (Wallman et al. v. Austria), повідомлення № 1002/2001, 1 квітня 2004 року
- ЄСПЛ, «Слов'янський університет у Болгарії та інші проти Болгарії» (Slavic University in Bulgaria & Others v. Bulgaria) (ріш.), заява № 60781/00, 18 листопада 2004 року
- МАСПЛ, «Різанина в Ріо-Негро проти Гватемали» (Rio Negro Massacres v. Guatemala), серія С № 250, 4 вересня 2012 року
- ЄСПЛ, «Озбек та інші проти Туреччини» (Özbek and Others v. Turkey), заява № 35570/02, 6 жовтня 2009 року

Створення

Правоздатність

- ЄСПЛ, «Об'єднана комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини» (United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey) [ВП], заява № 19392/92, 30 січня 1998 року
- ЄСПЛ, «Московське відділення Армії спасіння проти Росії» (Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia), заява № 72881/01, 5 жовтня 2006 року
- ЄСПЛ, «Демір і Байкара проти Туреччини» (Demir and Baykara v. Turkey) [ВП], заява № 34503/97, 12 листопада 2008 року
- ЄСПЛ, «Мателлі проти Франції» (Matelly v. France), заява № 10609/10, 2 жовтня 2014 року

Кількість членів

- ЄСПЛ, «Жечев проти Болгарії» (Zhechev v. Bulgaria), заява № 57045/00, 21 червня 2007 року

Неформальні утворення

- Європейська комісія з прав людини, «Станков і Об'єднана македонська організація «Ілінден» проти Болгарії» (Stankov and United Macedonian Organisation «Ilinden» v. Bulgaria) (ріш.), заява № 29221/95, 29 червня 1998 року
- Комітет з прав людини ООН, «Звозсков та інші проти Білорусі» (Zvozskov et al. v. Belarus), повідомлення № 1039/2001, 17 жовтня 2006 року

Правосуб'єктність

- Європейська комісія з прав людини, «Х. проти Швейцарії» (X v. Switzerland) (ріш.), заява № 18874/91, 12 січня 1994 року
- Європейська комісія з прав людини, «Рух за монархічну демократію проти Болгарії» (Movement for Democratic Kingdom v. Bulgaria) (ріш.), заява № 27608/95, 29 листопада 1995 року
- Європейська комісія з прав людини, «Алех Улдозоттейнек Советсеге, Іваній, Рот і Сердахелій проти Угорщини» (Aleh Uldozotteinek Szovetsege, Ivanyi, Roth and Szerdahelyi v. Hungary) (ріш.), заява № 32367/96, 31 серпня 1999 року
- «Горзелік та інші проти Польщі» (Gorzelik and Others v. Poland) [ВП], заява № 44158/98, 17 лютого 2004 року
- ЄСПЛ, «Духовне управління мусульман у Республіці Молдова проти Молдови» (Cârnuirea Spirituală a Musulmanilor din Republica Moldova v. Moldova), заява № 12282/02, 14 червня 2005 року
- Комітет з прав людини ООН, «Малаховський і Пікуль проти Білорусі» (Malakhovsky and Pikul v. Belarus), повідомлення № 1207/2003, 26 липня 2005 року
- ЄСПЛ, «Цонев проти Болгарії» (Tsonev v. Bulgaria) заява № 45963/99, 13 квітня 2006 року
- ЄСПЛ, «Рамазанова та інші проти Азербайджану» (Ramazanova and Others v. Azerbaijan), заява № 44363/02, 1 лютого 2007 року
- ЄСПЛ, «Алієв та інші проти Азербайджану» (Aliyev and Others v. Azerbaijan), заява № 28736/05, 18 грудня 2008 року
- ЄСПЛ, «Озбек та інші проти Туреччини» (Özbek and Others v. Turkey), заява № 35570/02, 6 жовтня 2009 року
- Комітет з прав людини ООН, «Кацора, Судаленко і Немковіч проти Білорусі» (Katsora, Sudalenko and Nemkovich v. Belarus), повідомлення № 1383/2005, 25 жовтня 2010 року
- Комітет з прав людини ООН, «Кунгуров проти Узбекистану» (Kungurov v. Uzbekistan), повідомлення № 1478/2006, 17 березня 2011 року

- ЄСПЛ, «Об'єднана македонська організація «Ілнден» – ПІПІН та інші проти Болгарії» (United Macedonian Organisation «Ilinden» – PIRIN and Others v. Bulgaria) (№ 2), заява № 41561/07, 18 жовтня 2011 року
- ЄСПЛ, «Об'єднана македонська організація «Ілнден» та інші проти Болгарії» (United Macedonian Organisation «Ilinden» and Others v. Bulgaria) (№ 2), заява № 34960/04, 18 жовтня 2011 року

Членство в об'єднанні

Право бути членом об'єднання

- ЄСПЛ, «Рутковський проти Польщі» (Rutkowski v. Poland) (ріш.), заява № 30867/96, 16 квітня 2002 року
- Комітет з прав людини ООН, «Аренц проти Німеччини» (Arenz v. Germany), повідомлення № 1138/2002, 24 березня 2004 року
- ЄСПЛ, «Об'єднана профспілка машиністів і кочегарів (ASLEF) проти Сполученого Королівства» (Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) v. the United Kingdom), заява № 11002/05, 27 лютого 2007 року
- ЄСПЛ, «Державна реформатська партія проти Нідерландів» (Staatkundig Gereformeerde Partij v. Netherlands), заява № 58369/10, 10 липня 2012 року

Примус до членства в об'єднанні

- Європейська комісія з прав людини, «Х. проти Нідерландів» (X v. Netherlands) (ріш.), заява № 2290/64, 6 лютого 1967 року
- Європейська комісія з прав людини, «Х. проти Бельгії» (X v. Belgium) (ріш.), заява № 4072/69, 3 лютого 1970 року
- ЄСПЛ, «Ле Конт, Ван Левен і Де Мейер проти Бельгії» (Le Compte, Van Leuven and De Meeyere v. Belgium), заява № 6878/75, 23 червня 1981 року
- ЄСПЛ, «Янг, Джеймс і Уебстер проти Сполученого Королівства» (Young, James and Webster v. the United Kingdom), заява № 7601/76, 13 серпня 1981 року
- МАСПЛ, «Встановлена законом вимога про обов'язкове членство в об'єднанні для здійснення журналістської діяльності» (ст.ст. 13 і 29 Американської конвенції про права людини), серія А № 5, 13 листопада 1985 року
- ЄСПЛ, «Сігурдур А. Сігурйоунссон проти Ісландії» (Sigurdur A. Sigurjónsson v. Iceland) заява № 16130/90, 30 червня 1993 року
- ЄСПЛ, «Густафссон проти Швеції» (Gustafsson v. Sweden) заява № 15773/89, 25 квітня 1996 року
- Комітет з прав людини ООН, «Готьє проти Канади» (Gauthier v. Canada), повідомлення № 633/1995, 7 квітня 1997 року
- ЄСПЛ, «Шассаню та інші проти Франції» (Chassagnou and Others v. France) [ВП], заява № 25088/94, 29 квітня 1999 року

- ЄСПЛ, «Соренсен і Расмуссен проти Данії» (Sørensen and Rasmussen v. Denmark) [ВП], заява № 52562/99, 11 січня 2006 року
- МАСПЛ, «Кастанеда Гутман проти Мексики» (Castaneda Gutman v. Mexico), серія С № 184, 6 серпня 2008 року
- ЄСПЛ, «Асоціація захисту диких тварин і Лагреза проти Франції» (A.S.P.A.S. and Lasgrezas v. France), заява № 29953/08, 22 вересня 2011 року

Обмеження на вступ до об'єднання

- ЄСПЛ, «Реквенї проти Угорщини» (Rekvényi v. Hungary) [ВП], заява № 25390/94, 20 травня 1999 року
- ЄСПЛ, «Жданока проти Латвії» (Ždanoka v. Latvia) [ВП], заява № 58278/00, 16 березня 2006 року
- ЄСПЛ, «Ізмір Саваш Каршитлари Дернейї та інші проти Туреччини» (İzmir Savaş Karşıtları Derneği and Others v. Turkey), заява № 46257/99, 2 березня 2006 року
- ЄСПЛ, «Великий Схід Італії Палацу Джустиніані проти Італії» (Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani v. Italy) (№ 2), заява № 26740/02, 31 травня 2007 року
- ЄСПЛ, «Піроглу і Каракая проти Туреччини» (Piroğlu and Karakaya v. Turkey), заяви №№ 36370/02 і 37581/02, 18 березня 2008 року

Санкції

- ЄСПЛ, «Фогт проти Німеччини» (Vogt v. Germany) [ВП], заява № 17851/91, 26 вересня 1995 року
- МАСПВ, «Баена Рікардо та інші проти Панами» (Baena Ricardo et al. v. Panama), серія С № 72, 2 лютого 2001 року
- Комітет з прав людини ООН, «Чон-Ин Лі проти Республіки Корея» (Jeong-Eun Lee v. Republic of Korea), повідомлення № 1119/2002, 20 липня 2005 року
- ЄСПЛ, «Даниленков та інші проти Росії» (Danilenkov and Others v. Russia), заява № 67336/01, 30 липня 2009 року
- ЄСПЛ, «Редферн проти Сполученого Королівства» (Redfearn v. the United Kingdom), заява № 47335/06, 6 листопада 2012 року

Розкриття імен членів

- Європейська комісія з прав людини, «Національна асоціація викладачів професійних і вищих навчальних закладів проти Сполученого Королівства» (National Association of Teachers in Further and Higher Education v. the United Kingdom) (піш.), заява № 28910/95, 16 квітня 1998 року

Цілі об'єднання

- Комітет з прав людини ООН, «М. А. проти Італії» (M A v. Italy), повідомлення № 117/1981, 10 квітня 1984 року
- ЄСПЛ, «Сідіропулос та інші проти Греції» (Sidiropoulos and Others v. Greece), заява № 26695/95, 10 липня 1998 року
- Комітет з прав людини ООН, «Парк проти Республіки Корея» (Park v. Republic of Korea), повідомлення № 628/1995, 20 жовтня 1998 року
- ЄСПЛ, «Партія «Рефах» (Партія благоденства) та інші проти Туреччини» (Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey) [ВП], заяви №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 і 41344/98, 13 лютого 2003 року
- МАСПЛ, «Ятама проти Нікарагуа» (Yatama v. Nicaragua), серія С № 127, 23 червня 2005 року
- ЄСПЛ, «Профспілка «Тюм Хабер Сен» і Чинар проти Туреччини» (Tüm Haber Sen and Çinar v. Turkey), заява № 28602/95, 21 лютого 2006 року
- Комітет з прав людини ООН, «Звозсков та інші проти Білорусі» (Zvozkov et al. v. Belarus), повідомлення № 1039/2001, 17 жовтня 2006 року
- ЄСПЛ, «Жечев проти Болгарії» (Zhechev v. Bulgaria) заява № 57045/00, 21 червня 2007 року
- ЄСПЛ, «Корецький та інші проти України» (Koretskyu and Others v. Ukraine), заява № 40269/02, 3 квітня 2008 року
- ЄСПЛ, «Касимахунув і Сайбаталов проти Росії» (Kasymakhunov and Saubatalov v. Russia), заява № 26261/05, 14 березня 2013 року
- ЄСПЛ, «Об'єднання потерпілих від помилок румунських суддів та інші проти Румунії» (Association of Victims of Romanian Judges and Others v. Romania), заява № 47732/06, 14 січня 2014 року
- ЄСПЛ, «Об'єднання «Іслам-Іттіхад» та інші проти Азербайджану» (Islam-Ittihad Association and Others v. Azerbaijan), заява № 5548/05, 13 листопада 2014 року

Права/можливості об'єднань

- ЄСПЛ, «Національна профспілка працівників поліції проти Бельгії» (National Union of Belgian Police v. Belgium), заява № 4464/70, 27 жовтня 1975 року
- ЄСПЛ, «Шведська профспілка машиністів локомотивів проти Швеції» (Swedish Engine Drivers' Union v. Sweden), заява № 5614/72, 6 лютого 1976 року
- ЄСПЛ, «Святі монастирі проти Греції» (The Holy Monasteries v. Greece), заяви №№ 13092/87 та 13984/88, 9 грудня 1994 року
- Комітет з прав людини ООН, «Дж. Б. та інші проти Канади» (J B et al. v. Canada), повідомлення № 118/1982, 18 липня 1986 року

- ЄСПЛ, «Уїлсон, Національний союз журналістів та інші проти Сполученого Королівства» (Wilson, National Union of Journalists and Others v. the United Kingdom), заяви №№ 30668/96, 30671/96 та 30678/96, 2 липня 2002 року
- ЄСПЛ, «Горраїс Лісаррага та інші проти Іспанії» (Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain), заява № 62543/00, 10 листопада 2004 року
- ЄСПЛ, «Національна група інформації та протидії заводу «Мелокс» – Група «Ні Заводу «Мелокс» і змішаному оксидному паливу» проти Франції» (Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox et Mox v. France), заява № 75218/01, 12 червня 2007 року
- ЄСПЛ, «Корецький та інші проти України» (Koretskyy and Others v. Ukraine), заява № 40269/02, 3 квітня 2008 року
- ЄСПЛ, «Демір і Байкара проти Туреччини» (Demir and Baykara v. Turkey) [ВП], заява № 34503/97, 12 листопада 2008 року
- ЄСПЛ, «Організація «Жінки на хвилях» проти Португалії» (Women on Waves v. Portugal), заява № 31276/05, 3 лютого 2009 року
- ЄСПЛ, «Енержи Япі-Йол Сен проти Туреччини» (Enerji Yapi-Yol Sen v. Turkey), заява № 68959/01, 6 листопада 2009 року
- ЄСПЛ, «Кімля, Султанов і Саєнтологічна церква Нижньокамська проти Росії» (Kimlya, Sultanov and Church of Scientology of Nizhnekamsk v. Russia), заява № 76836/01 32782/03, 1 жовтня 2009 року
- ЄСПЛ, «Алексєєв проти Росії» (Alekseyev v. Russia), заява № 4916/07, 21 жовтня 2010 року
- ЄСПЛ, «Гендердок-М проти Молдови» (Genderdoc-M v. Moldova), заява № 9106/06, 12 червня 2012 року
- ЄСПЛ, «Швейцарський рух раелітів проти Швейцарії» (Mouvement Raelien Suisse v. Switzerland), заява № 16354/06, 13 липня 2012 року
- ЄСПЛ, «Національна профспілка працівників залізничного, морського та автомобільного транспорту проти Сполученого Королівства» (National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v. the United Kingdom), заява № 31045/10, 8 квітня 2014 року

Самоврядування об'єднань

- ЄСПЛ, «Хасан і Чауш проти Болгарії» (Hasan and Chaush v. Bulgaria) [ВП], заява № 30985/96, 26 жовтня 2000 року
- ЄСПЛ, «Корецький та інші проти України» (Koretskyy and Others v. Ukraine), заява № 40269/02, 3 квітня 2008 року
- ЄСПЛ, «Об'єднання «Тєбієті Мюхафізе Джемєті» та Ісрафілов проти Азербайджану» (Tebieti Muhafze Cemiyyeti and Israflov v. Azerbaijan), заява № 37083/03, 8 жовтня 2009 року
- ЄСПЛ, «Республіканська партія Росії проти Росії» (Republican Party of Russia v. Russia), заява № 12976/07, 12 квітня 2011 року

Сприятливі умови для об'єднань

Перешкоди

- ЄСПЛ, «Кіпр проти Туреччини» (Cyprus v. Turkey) [ВП], заява № 25781/94, 10 травня 2001 року
- ЄСПЛ, «Уілсон, Національний союз журналістів та інші проти Сполученого Королівства» (Wilson, National Union of Journalists and Others v. the United Kingdom), заява №№ 30668/96, 2 липня 2002 року
- ЄСПЛ, «Даниленков та інші проти Росії» (Danilenkov and Others v. Russia), заява № 67336/01, 30 липня 2009 року.
- МАСПЛ, «Різанина в Ріо-Негро проти Гватемали» (Rio Negro Massacres v. Guatemala), серія С № 250, 4 вересня 2012 року
- ЄСПЛ, «Мадьяр Керестень Менноніта Едьхаз та інші проти Угорщини» (Magyar Keresztény Mennonita Egyház and Others v. Hungary), заява № 70945/11, 8 квітня 2014 року

Фінансування

- Комітет з прав людини ООН, «Корнеєнко та інші проти Білорусі» (Korneenko et al. v. Belarus), повідомлення № 1274/2004, 31 жовтня 2006 року
- Комітет з прав людини ООН, «Корнеєнко проти Білорусі» (Korneenko et al. v. Belarus), повідомлення № 1226/2003, 20 липня 2012 року
- ЄСПЛ, «Баскська націоналістична партія – регіональна організація «Іпарральде» проти Франції» (Parti nationaliste basque – Organisation régionale d'Iparralde v. France), заява № 71251/01, 7 червня 2007 року

Захист

- ЄСПЛ, «Платформа «Лікарі за життя» проти Австрії» (Platform Arzte fur das Lieben v. Austria), заява № 10126/82, 21 червня 1988 року
- МАСПЛ, «Уілька-Тексе проти Перу» (Huilca-Tecse v. Peru), серія С № 121, 3 березня 2005 року
- ЄСПЛ, «Політична партія «Ураніо Токсо» та інші проти Греції» (Ouranio Toxo and Others v. Greece), заява № 74989/01, 20 жовтня 2005 року
- ЄСПЛ, «97 членів Гданської конгрегації Свідків Іегови та 4 інших проти Грузії» (97 members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and 4 Others v. Georgia), заява № 71156/01, 3 травня 2007 року
- МАСПЛ, «Кантораль-Уамані і Гарсія-Санта Круз проти Перу» (Cantoral-Huamaní and García-Santa Cruz v. Peru), серія С № 167, 10 липня 2007 року
- МАСПЛ, «Кавас-Фернандес проти Гондурасу» (Kawas-Fernandez v. Honduras), серія С № 196, 3 квітня 2009 року
- МАСПЛ, «Фльорі та інші проти Гаїті» (Fleury et al. v. Haiti), серія С № 236, 23 листопада 2011 року
- МАСПЛ, «Гарсія і родина проти Гватемали» (García and Family v. Guatemala), серія С № 258, 29 листопада 2012 року

Нагляд

- ЄСПЛ, «Сегерстедт-Віберг та інші проти Швеції» (Segerstedt-Wiberg and Others v. Sweden), заява № 62332/00, 6 червня 2006 року
- ЄСПЛ, «Асоціація за європейську інтеграцію і права людини та Екімджієв проти Болгарії» (Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiiev v. Bulgaria), заява № 62540/00, 28 червня 2007 року
- МАСПЛ, «Ешер та інші проти Бразилії» (Escher et al. v. Brazil), серія С № 200, 6 липня 2009 року
- ЄСПЛ, «Узун проти Німеччини» (Uzun v. Germany), заява № 35623/05, 2 вересня 2010 року

Регулювання

Призупинення діяльності

- ЄСПЛ, «Християнсько-демократична народна партія проти Молдови» (Christian Democratic People's Party v. Moldova), заява № 28793/02, 14 лютого 2006 року

Розпуск

- ЄСПЛ, «Об'єднана комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини» (United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey) [ВП], заява № 19392/92, 30 січня 1998 року
- ЄСПЛ, «Соціалістична партія проти Туреччини» (Socialist Party v. Turkey), заява № 21237/93, 25 травня 1998 року
- ЄСПЛ, «Партія свободи і демократії (ÖZDEP) проти Туреччини» (Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) v. Turkey) [ВП], заява № 23885/94, 8 грудня 1999 року
- ЄСПЛ, «Діджле від імені DEP (Демократичної партії) проти Туреччини» (Dicle on behalf of the DEP (Democratic Party) v. Turkey), заява № 25141/94, 10 грудня 2002 року
- ЄСПЛ, «Партія «Рефах» (Партія благоденства) та інші проти Туреччини» (Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey) [ВП], заяви №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 та 41344/98, 13 лютого 2003 року
- ЄСПЛ, «Бота проти Румунії» (Bota v. Romania) (піш.), заява № 24057/03, 12 жовтня 2004 року
- ЄСПЛ, «Профспілка «Тюм Хабер Сен» і Чинар проти Туреччини» (Tüm Haber Sen and Çınar v. Turkey), заява № 28602/95, 21 лютого 2006 року
- Комітет з прав людини ООН, «Корнеєнко та інші проти Білорусі» (Korneenko et al. v. Belarus), повідомлення № 1274/2004, 31 жовтня 2006 року
- Комітет з прав людини ООН, «Беяцький та інші проти Білорусі» (Belyatsky et al. v. Belarus), повідомлення № 1296/2004, 24 липня 2007 року
- ЄСПЛ, «Об'єднання громадян «Радко» і Паунковський проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (Association of Citizens Radko &

Paunkovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia), заява № 74651/01, 15 січня 2009 року

- ЄСПЛ, «Партії «Еррі Батасуна» і «Батасуна» проти Іспанії» (Herri Batasuna and Batasuna v. Spain), заяви №№ 25803/04 та 25817/04, 30 червня 2009 року
- ЄСПЛ, «Об'єднання «Тєбієті Мюхафізе Джемєті» та Ісрафілов проти Азербайджану» (Tebieti Muhafze Cemiyyeti and Israflou v. Azerbaijan), заява № 37083/03, 8 жовтня 2009 року
- ЄСПЛ, «Асоціація «Ріно» та інші проти Швейцарії» (Association Rhino and Others v. Switzerland), заява № 48848/07, 11 жовтня 2011 року
- ЄСПЛ, «Вона проти Угорщини» (Vona v. Hungary), заява № 35943/10, 9 липня 2013 року

Додаток В

Вибрані довідкові документи

А. Міжнародні документи

- МОП, Керівні принципи щодо дотримання працівниками поліції і збройних сил права на свободу об'єднання та права на ведення колективних переговорів (Guidelines for the Police and Military to apply Freedom of Association and Right to Collective Bargaining) (2013 рік)
- КЛРД ООН, Загальна рекомендація № 31 «Запобігання расовій дискримінації в процесі відправлення і функціонування системи кримінального правосуддя» (General Recommendation № 31: Prevention of Racial Discrimination in the Administration and Functioning of the Criminal Justice System) (67 сесія, 2005 рік), A/60/18 (SUPP)
- КЛРД ООН, Загальна рекомендація № 35 «Боротьба з мовою ненависті на ґрунті расизму» (General Recommendation № 35: Combating racist hate speech), 26 вересня 2013 року, CERD/C/GC/35
- Комітет ООН проти катувань, Заключні зауваження щодо четвертої періодичної доповіді Білорусі (Concluding observation of the fourth periodic report of Belarus), 7 грудня 2011 року, CAT/C/BLR/CO/4
- КПД ООН, Загальне зауваження № 2 «Роль незалежних національних правозахисних установ у справі заохочення та захисту прав дитини» (General Comment № 2: The Role of Independent National Human Rights Institutions in the Promotion and Protection of the Rights of the Child), 15 листопада 2002 року, CRC/GC/2002/2
- КПД ООН, Загальне зауваження № 5 (2003) «Загальні заходи щодо реалізації Конвенції про права дитини», 27 листопада 2003 року, CRC/GC/2002/5
- Генеральна Асамблея ООН, Декларація про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загальновизнані права людини та основні свободи, рез. Г.А. 53/144, додаток, 53 U.N. GAOR Supp., док. ООН A/ RES/53/144 (1999 рік)
- Генеральна Асамблея ООН, Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, рез. Г.А. 47/135, додаток, 47 U.N. GAOR Supp. (№ 49), с. 210, док. ООН A/47/49 (1993 рік)
- Генеральна Асамблея ООН, Декларація про права людини щодо осіб, які не є громадянами країни, в якій вони проживають, рез. Г.А. 40/144, додаток, 40 U.N. GAOR Supp. (№ 53) с. 252, док. ООН A/40/53 (1985 рік)
- Комітет ООН про права людини, Загальний коментар № 34 «Свобода думок та їх вираження», 12 вересня 2011 року, CCPR/C/GC/34

- Комітет ООН з прав людини, Загальний коментар № 25 «Стаття 25 «Право брати участь у веденні державних справ, голосувати і бути обраним», 12 липня 1996 року, CCPR/C/21/ Rev.1/Add.7
- Рада ООН з прав людини, Простір для діяльності громадянського суспільства: створення і підтримка безпечних і сприятливих умов де-юре і де-факто, 9 жовтня 2013 року, A/HRC/RES/24/21
- Рада з прав людини ООН, Резолюція «Право на свободу мирних зібрань та право на свободу об'єднання», 8 жовтня 2013 року, A/HRC/RES/24/5
- Рада з прав людини ООН, Резолюція «Право на свободу мирних зібрань та право на свободу об'єднання», 11 жовтня 2012 року, A/HRC/RES/21/16
- Рада з прав людини ООН, Резолюція «Право на свободу мирних зібрань та право на свободу об'єднання», 17 червня 2011 року, A/HRC/RES/15/21
- Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді ООН з прав людини «Загрози здійснення групами права на свободу мирних зібрань і права на свободу об'єднання», док. ООН A/HRC/26/29, 14 квітня 2014 року
- Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Фінансування об'єднань та проведення мирних зібрань», док. ООН A/HRC/23/39, 24 квітня 2013 року
- Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Належна практика просування та захисту права на свободу мирних зібрань та права на свободу об'єднання», док. ООН A/HRC/20/27, 21 травня 2012 року
- Спеціальний доповідач ООН з питання заохочення і захисту прав людини та основоположних свобод в умовах боротьби з тероризмом, U.N. A/HRC/13/37, 28 грудня 2009 року
- Підкомітет з недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, Керівні принципи щодо національних превентивних механізмів, 9 грудня 2010 року, CAT/ OP/12/5
- Віденська декларація і Програма дій, прийняті на Всесвітній конференції з прав людини 25 червня 1993 року

В. Документи Ради Європи

- Конференція Міжнародних неурядових організацій (МНУО) Ради Європи, Доповідь Експертної ради з права НУО «Санкції та відповідальність щодо НУО» (січень 2011 року) // http://www.coe.int/t/ngo/Source/Expert_Council_NGO_Law_report_2010_en.pdf
- Конференція МНУО Ради Європи, Доповідь Експертної ради з права НУО «Внутрішнє управління НУО» (січень 2010 року) // http://www.coe.int/t/ngo/Source/Expert_Council_NGO_Law_report_2009_en.pdf

- Конференція МНУО Ради Європи, Доповідь Експертної ради щодо Закону про НУО «Умови створення НУО» (січень 2009 року) // http://www.coe.int/t/ngo/Source/Expert_Council_NGO_Law_report_2008_en.pdf
- Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, Страсбург, 10 жовтня 2007 року
- Рада Європи, Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі і пояснювальний меморандум до них, Страсбург, 13 листопада 2002 року
- Рада Європи, Керівні принципи сприяння розвитку та зміцненню НУО в Європі, Багатостороння зустріч, організована Радою Європи за співпраці з Японським фондом, м. Страсбург, 23–25 березня 1998 року

С. БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія

Керівні принципи

- БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи щодо правосуб'єктності релігійних громад і громад, які дотримуються певних переконань (2014 рік)
- БДІПЛ ОБСЄ, Керівні принципи щодо захисту правозахисників (2014 рік)
- БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (2011 рік)
- БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи щодо свободи мирних зібрань (2-е видання, 2010 рік)
- БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи щодо перегляду законодавства, що стосується питань релігії або вірувань (2004 рік)

Юридичні висновки

- Венеціанська комісія, Висновок щодо Закону про неурядові організації (громадські об'єднання та фонди), зі змінами та доповненнями, Республіки Азербайджан, CDL-AD(2014)043 (15 грудня 2014 року)
- Венеціанська комісія, Складання висновків Венеціанської комісії щодо свободи об'єднання, CDL-PI(2014)004 (3 липня 2014 року)
- БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Спільний проміжний висновок щодо проекту Закону «Про некомерційні організації» та інших законодавчих актів Киргизької Республіки, CDL-AD(2013)030 (16 жовтня 2013 року)
- Венеціанська комісія, Проміжний висновок щодо проекту Закону Єгипту «Про громадські організації», CDL-AD(2013)023 (18 червня 2013 року)
- Венеціанська комісія, Висновок щодо Федерального закону Російської Федерації «Про протидію екстремістській діяльності», CDL-AD(2012)016 (20 червня 2012 року)
- Венеціанська комісія, Висновок про відповідність стандартам прав людини Закону Республіки Азербайджан «Про неурядові організації», CDL-AD(2011)035 (19 жовтня 2011 року)

- Венеціанська комісія, Висновок про відповідність загальним стандартам прав людини статті 193-1 Кримінального кодексу Республіки Білорусь про права незареєстрованих об'єднань, CDL-AD(2011)036 (18 жовтня 2011 року)
- БДІПЛ ОБСЄ, Коментарі щодо Закону Туркменістану «Про громадські об'єднання» (22 червня 2010 року)

D. Книги та статті

- Браун Ієн, Доповідь про свободу вираження поглядів в режимі онлайн, свободу зібрань та об'єднання та ЗМІ в Європі (Brown Ian, Report on Online Freedom Expression, Assembly and Association and the Media in Europe), MCM(2013)007
- Конте А., Берчілл Р., Визначення громадянських та політичних прав: судова практика Комітету з прав людини ООН (Conte A., Burchill R., Defining Civil and Political Rights: The Jurisprudence of the United Nations Human Rights Committee), друге видання (Ashgate, 2009)
- Джекобс Уайт та Ові, Європейська конвенція з прав людини (Jacobs White and Ovey, The European Convention on Human Rights), п'яте видання (Oxford University Press, 2010)
- Новак Манфред, Пакт ООН про громадянські та політичні права: Коментар щодо ПГПП (Nowak Manfred, U.N. Convention on Civil and Political Rights: CSCR Commentary), друге переглянуте видання (Publisher N.P. Engel, 2005)
- Рутцен Дуглас, Зенн Джекоб, Об'єднання та зібрання в цифрову еру (Rutzen Douglas, Zenn Jacob, Association and Assembly in the Digital Age), Міжнародний журнал некомерційного права (International Journal of Not-for-Profit Law) (том 13, № 4, грудень 2011 року, с. 53)
- Ван Дейк, Ван Хуф, Ван Рійн та інші (ред.), Теорія і практика Європейської конвенції з прав людини (Van Dijk, Van Hoof, Van Rijn et. al. (eds), Theory and Practice of the European Convention on Human Rights), четверте видання (Intersentia, 2006)
- Ван Дер Шифф, Обмеження прав: аналіз Європейської конвенції та Конституції Південно-африканської республіки (Van Der Schyff, Limitation of Rights: A Study of the European Convention and the South African Bill of Rights) (Wolf Legal Publications, 2005)

Додаток Г

Англо-український глосарій основних термінів

English term Термін англійською мовою	English definition Визначення англійською мовою	Ukrainian term Термін українською мовою	Ukrainian definition Визначення українською мовою
Accountability	An obligation to explain one's actions to another person or organisation and, where appropriate, to be subjected to liability for them	Підзвітність	Обов'язок пояснити свої дії іншій особі або організації і, у відповідних випадках, нести за них відповідальність
Association	An organized, independent, not-for-profit body based on the voluntary grouping of persons with a common interest, activity or purpose	Об'єднання	Організоване, незалежне, некомерційне утворення, засноване на добровільному об'єднанні осіб, пов'язаних спільними інтересами, діяльністю або метою
Authorization	The act of approving or permitting some activity (expressly provided in writing)	Дозвіл, санкціонування	Акт санкціонування; дозвіл на ведення діяльності (ясно виражений у письмовій формі)
Blanket (e.g. ban, restriction)	Effective or applicable in all instances	Всеохоплюючий, автоматичний (наприклад, заборона, обмеження)	Такий, що діє або застосовується у всіх випадках
Content-based restriction	A restriction that limits expression because of the message it conveys	Обмеження, що впливає зі змісту	Обмеження на вираження думки, що впливає з її змісту
Human rights defender	One or more individuals, groups or other organs of society who work or act to promote and protect universally recognized human rights and fundamental freedoms	Правозахисник	Фізична особа або особи, групи чи інші суспільні інститути, які працюють або діють з метою пропагування та захисту загальноновизнаних прав людини та основоположних свобод

Independence	Freedom from undue interference by state entities or other external actors	Незалежність	Свобода від неправомірного втручання з боку державних або інших зовнішніх суб'єктів
Informal association	An association which does not have legal personality	Неформальне (незарєєстроване) об'єднання	Об'єднання, що не має статусу юридичної особи
Legal personality	The holding in one's own name, of rights and obligations under a particular legal order	Статус юридичної особи	Володіння від власного імені правами та обов'язками в рамках конкретного правового режиму
Liability	Any responsibility arising according to the law	Правова відповідальність	Будь-яка відповідальність, що виникає відповідно до вимог закону
National security	The capability of society to resist and be protected against hostile or destructive acts from within or outside a state	Національна безпека	Здатність суспільства протистояти ворожим або деструктивним діям, що походять зсередини країни або ззовні, та захистити себе від таких дій
Non-governmental organization	Voluntary self-governing bodies or organisations, either membership or non-membership based, established to pursue the essentially not-for-profit objectives of their founders or members	Неурядова організація	Добровільний самоврядний орган або організація, заснована або не заснована на членстві та створена для досягнення переважно некомерційних цілей своїх засновників або членів
Non-nationals	Those, who are not citizens of the state concerned	Негромадяни	Особи, що не є громадянами відповідної держави
Not-for-profit	Not having the generation of income as a primary objective and using any profits arising from the activities undertaken solely for the pursuit of one's objectives	Некомерційний	Такий, що не має основною метою отримання доходу та використовує будь-який прибуток від здійснюваної діяльності виключно для досягнення своїх цілей

Notification procedure	Procedure whereby a mere declaration to the authorities, as opposed to a request for permission or prior authorization, is enough for associations to obtain legal personality or to carry out activities	Процедура повідомлення	Процедура, відповідно до якої для отримання статусу юридичної особи або для ведення своєї діяльності об'єднанню достатньо направити владі просте повідомлення, а не прохання про дозвіл або попередню згоду
Political party	A free association of persons, one of the aims of which is to participate in the management of public affairs, including through the presentation of candidates to free and democratic elections	Політична партія	Добровільне об'єднання осіб, одним із завдань якого є участь в управлінні державними справами, у тому числі шляхом висування кандидатур на вільних і демократичних виборах
Presumption in favour of the lawful formation, objectives and activities of associations	Presumption that a given association has been established in a lawful and adequate manner, and that its objectives and activities are lawful	Презумпція на користь законності створення, цілей та діяльності об'єднання	Визнане вірним доти, доки не буде доведено протилежне, припущення про те, що об'єднання створене законним і належним чином, і що його цілі та діяльність є законними
Proportionality (principle of)	The requirement always to use the least intrusive means of achieving the legitimate objective pursued by the authorities	Принцип пропорційності	Принцип, відповідно до якого в процесі досягнення владою законних цілей завжди повинні використовуватися заходи, що передбачають найменший рівень втручання
Protection of health and morals	The capability to prevent disease, promote health and maintain ethical standards	Охорона здоров'я та моральності	Здатність запобігати захворюванням, охороняти здоров'я та підтримувати етичні норми
Protection of rights and freedoms of others	The capability to prevent unjustified interferences with competing rights and freedoms of others	Захист прав і свобод інших осіб	Здатність запобігати необґрунтованому втручанням в здійснення прав та свобод інших осіб
Public order	The capability to maintain security and effective functioning of society	Громадський порядок	Здатність забезпечувати безпеку та ефективне функціонування суспільства

Public safety	A broad notion involving the protection of the population at large from varied kinds of significant damage, harm, or danger, including emergencies	Суспільна безпека	Широке поняття, що охоплює захист населення в цілому від різних видів істотних збитків, шкоди або небезпеки, у тому числі в надзвичайних ситуаціях
Regulatory authority	The authority responsible for taking decisions about associations	Регулюючий орган	Орган, відповідальний за прийняття рішень, що стосуються об'єднань
Religious organization	An entity, with or without legal personality, existing to support the pursuit of religious activities	Релігійна організація	Утворення, зареєстроване або не зареєстроване як юридична особа, метою існування якого є підтримка здійснення релігійної діяльності
Resources	Financial and non-financial or in-kind means to pursue activities, provided by natural or legal persons, whether domestic, foreign or international and whether public or private	Ресурси	Фінансові, нефінансові або натуральні ресурси для ведення діяльності, що надаються фізичними або юридичними особами – національними, іноземними або міжнародними / державними або приватними
Sanction	A coercive measure, including penalties or other comparable measures, intended to ensure compliance with the law	Санкція	Примусовий захід (наприклад, штраф або інший подібний захід), спрямований на забезпечення дотримання закону
Trade unions	Organizations of workers established with the aim to promote and defend their common interests	Профспілки	Об'єднання працівників, створені з метою пропагування та захисту спільних інтересів
Voluntary membership	The freedom to choose whether or not to belong to an association	Добровільне членство	Право вільно приймати рішення щодо вступу або не вступу в об'єднання

Примітки

1. БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011) // <http://www.osce.org/odihr/77812>
2. БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Рекомендації по аналізу законодавства про релігію та віросповідання (Варшава: БДІПЛ, 2004) // <http://www.osce.org/odihr/13993>
3. БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Спільні рекомендації щодо правосуб'єктності релігійних громад і громад, які дотримуються певних переконань (Варшава: БДІПЛ, 2014) // [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)023-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)023-e)
4. БДІПЛ ОБСЄ, Керівні принципи щодо захисту правозахисників (Варшава: БДІПЛ, 2014) // <http://www.osce.org/odihr/119633?download=true>
5. Консультаційний семінар на тему: «Свобода об'єднання і нові технології» відбувся 11 березня 2014 року в Європейському університеті у Флоренції (Італія); «круглий стіл» на тему: «Фінансування, незалежність і підзвітність об'єднань» було проведено 6–7 травня 2014 року у Варшаві (Польща); «круглий стіл» на тему: «Правова база, що сприяє свободі об'єднань: створення об'єднань, їхні цілі та діяльність, відповідальність та санкції» відбувся 8–9 вересня 2014 року у Варшаві (Польща).
6. Див.: Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ, 1990 рік («Копенгагенський документ 1990 року»), п. 26: «Держави-учасниці визнають, що життєздатна демократія залежить від існування як складової частини національного життя демократичних цінностей і практики, а також широкого кола демократичних інститутів. Тому вони заохочуватимуть, сприятимуть і там, де це доцільно, підтримуватимуть спільні практичні зусилля та обмін інформацією, ідеями і досвідом між ними, а також в рамках прямих контактів і співпраці між окремими особами, групами та організаціями у сферах, що включають такі:
 - конституційне право, реформи і розвиток;
 - законодавство про вибори, проведення виборів та спостереження за ними;
 - створення судів і правових систем та управління ними;
 - розвиток безсторонньої та ефективної державної служби, в рамках якої прийом на роботу і просування по службі здійснюються на основі системи врахування особистих заслуг працівників;
 - проведення законів в життя;
 - місцеве самоврядування і децентралізація;
 - доступ до інформації та захист конфіденційності;
 - політичні партії, що формуються, та їхня роль в плюралістичних суспільствах;
 - вільні та незалежні профспілки;
 - кооперативні рухи;
 - розвиток інших форм вільних об'єднань та груп, що переслідують суспільні інтереси;
 - журналістика, незалежні засоби масової інформації, інтелектуальне та культурне життя;
 - викладання знань про демократичні цінності, інститути та практику в навчальних закладах, а також забезпечення атмосфери вільного пізнання.

Такі зусилля можуть охоплювати широкий спектр співробітництва в рамках людського виміру НБСЕ, в тому числі навчання, обмін інформацією, книгами та навчальними матеріалами, спільні програми та проекти, наукові та професійні обміни та конференції, стипендії, субсидії на наукові дослідження, надання експертних знань і консультативних послуг, ділові та наукові контакти і програми.

7. Див., наприклад: Рада Європи, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, зі змінами і доповненнями, внесеними Протоколами № 11 та 14, 4 листопада 1950 року («ЕКПЛ»), стаття 11 // <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=005&CL=ENG>; Генеральна Асамблея ООН, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 16 грудня 1966 року, Збірник міжнародних договорів ООН (Treaty Series), том 999, с. 171 («МПГПП»), стаття 22 // <http://www.ohchr.org/en/professionalinter-est/pages/ccpr.aspx>; Генеральна Асамблея ООН, Загальна декларація прав людини, 10 грудня 1948 року, 217 А (III) («ЗДПЛ»), стаття 20 // <http://www.un.org/en/docu-ments/udhr/index.shtml>; Копенгагенський документ 1990 року, пп. 9, 10 і 26 // <http://legislationline.org/topics/organisation/3/topic/1>
8. ЕКПЛ, стаття 11.
9. Копенгагенський документ 1990 року, пп. 9.3, 10.3, 26 та 32.6.
10. МПГПП, стаття 22.
11. Генеральна Асамблея ООН, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, 16 грудня 1966 року, Збірник міжнародних договорів ООН (Treaty Series), том 993, с. 3, стаття 8 // <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cescr.pdf>
12. Організація американських держав (ОАД), Американська конвенція про права людини («Пакт Сан-Хосе», Коста-Ріка), 22 листопада 1969 року («Американська конвенція про права людини») // http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm. Див. також: Організація американських держав (ОАД), Додатковий протокол до Американської конвенції про права людини у сфері економічних, соціальних і культурних прав, Збірник міжнародних договорів ОАД (OAS Treaty Series), № 69, 1988; та Міжамериканська комісія з прав людини (МАКПЛ), Американська декларація прав та обов'язків людини, резолюція XXX, Остаточний акт, Дев'ята міжнародна конференція ОАД, 1948, OR OAS/Ser.L/VII.23/Doc 21 ред. 6, 1979.
13. Європейський Союз, Хартія основних прав Європейського Союзу, 26 жовтня 2012 року, 2012/C 326/02, стаття 12 // <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ:C:2012:326:TOC>
14. Організація африканської єдності (ОАЄ), Африканська хартія прав людини і народів («Банжувська хартія»), 27 червня 1981 року, CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982 рік), стаття 10 // http://www.achpr.org/fles/instruments/achpr/banjul_charter.pdf
15. У статті 24 Арабської хартії прав людини, прийнятої Радою Ліги арабських держав 22 травня 2004 року, йдеться про те, що «кожен громадянин має право: [...] 6. Користуватися свободою об'єднання і мирних зібрань». Див.: Ліга арабських держав, Арабська хартія прав людини, 15 вересня 1994 року // <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=3ae6b38540>
16. Див. відповідні витяги з конвенцій Міжнародної організації праці в додатку А.
17. Рада Європи, Європейська соціальна хартія, 18 жовтня 1961 року, ETS 35 («ЄСХ»). Європейський комітет з соціальних прав ухвалює постанови щодо відповідності ситуації в державах положенням Європейської соціальної хартії, Додаткового протоколу 1988 року та Європейської соціальної хартії (переглянутої). У п. 5 частини 1 Хартії зазначається, що «усі працівники і роботодавці мають право на свободу

об'єднання в національні або міжнародні організації для захисту своїх економічних та соціальних інтересів».

18. Генеральна Асамблея ООН, Конвенція про статус біженців та Протокол до неї, 28 липня 1951 року, Збірник міжнародних договорів ООН (Treaty Series), том 189, с. 137, стаття 15 // <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>
19. Генеральна Асамблея ООН, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, 18 грудня 1979 року, Збірник міжнародних договорів ООН (Treaty Series), том 1249, с. 13 («КЛДЦЖ ООН»), стаття 7 // <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CEDAW.aspx>, в якій йдеться про те, що «Держави-учасниці вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечують жінкам нарівні з чоловіками право [...] (с) брати участь у діяльності неурядових організацій та об'єднань, що займаються проблемами суспільного та політичного життя країни».
20. Генеральна Асамблея ООН, Конвенція про права дитини («КПД ООН»), 20 листопада 1989 року, Збірник міжнародних договорів ООН (Treaty Series), том 1577, с. 3, стаття 15 // <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>; Генеральна Асамблея ООН, Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей», 18 грудня 1990 року, Збірник міжнародних договорів ООН (Treaty Series), том 2220, с. 3, стаття 29 // <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CMW.aspx>
21. Там само, стаття 26.
22. Рада Європи, Рамкова конвенція про захист національних меншин, 1 лютого 1995 року, ETS № 157, ст.ст. 7 та 8 // <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/157.htm>
23. Генеральна Асамблея ООН, Конвенція про права інвалідів, 13 грудня 2006 року, Збірник міжнародних договорів ООН (Treaty Series), том 2515, с. 3, стаття 29 // <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/ConventionRightsPersonsWithDisabilities.aspx>
24. Див.: Додаток С «Вибрані довідкові документи».
25. Див.: Венеціанська комісія, Збірка висновків Венеціанської комісії з питань свободи об'єднання (3 липня 2014 року) CDL-PI(2014)004, п. 2.2, який містить посилання на такі документи: Венеціанська комісія, Висновок щодо сумісності зі стандартами у сфері прав людини Закону Республіки Азербайджан «Про неурядові організації» (14–15 жовтня 2011 року) CDL-AD(2011)035, п. 45; та Венеціанська комісія, Висновок щодо Закону Російської Федерації «Про протидію екстремістській діяльності» (15–16 червня 2012 року) CDL-AD(2012)016, п. 64.
26. Див.: Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації («КЛРД ООН»), Загальна рекомендація № 31 про запобігання расовій дискримінації у відправленні і функціонуванні системи кримінального правосуддя, (67 сесія, 2005 рік), A/60/18 (SUPP), пп. 9 та 17; Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок («Комітет КЛДЦЖ ООН»), Загальна рекомендація № 25 за п. 1 статті 4 КЛДЦЖ про тимчасові спеціальні заходи, 2004 рік, п. 2.
27. Див.: КЛРД ООН, Загальна рекомендація № 35 щодо боротьби з мовою ненависті на ґрунті расизму, 26 вересня 2013 року, CERD/C/GC/35, пп. 36 та 43.
28. Див., наприклад: Підкомітет проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання, Керівні принципи щодо національних превентивних механізмів, 9 грудня 2010 року, CAT/OP/12/5, п. 16; Комітет ООН проти катувань, Заключне зауваження щодо четвертої періодичної доповіді Білорусі, 7 грудня 2011 року, CAT/C/BLR/CO/4, п. 14.

29. Див.: Комітет ООН з прав дитини («КПД ООН»), Загальний коментар № 2 «Роль незалежних правозахисних установ у справі заохочення та захисту прав дитини», 15 листопада 2002 року, CRC/GC/2002/2; КПД ООН, Доповідь Комітету ООН з прав дитини, 23 липня 2004 року, A/59/41, п. 82.
30. Див.: КПД ООН, Загальний коментар № 5 (2003 рік) «Загальні заходи щодо реалізації Конвенції про права дитини» (ст.ст. 4, 42 та п. 6 статті 4), 27 листопада 2003 року, CRC/GC/2002/5, пп. 46 та 59; пп. 56 та 58; КПД ООН, Загальний коментар № 8 (2006 рік) «Право дитини на захист від тілесних покарань та інших жорстоких або таких, що принижують гідність, видів покарання» (стаття 19; п. 2 статті 28; стаття 37), 2 березня 2007 року, CRC/C/GC/8, п. 52; КПД ООН, Загальний коментар № 9 (2006 рік) «Права дітей-інвалідів», 27 лютого 2007 року, CRC/C/GC/9, п. 25; КПД ООН, Загальний коментар № 13 (2011 рік) «Право дитини на свободу від усіх форм насильства», 18 квітня 2011 року, CRC/C/GC/13, п. 75; КПД ООН, Загальний коментар № 16 (2013 рік) щодо зобов'язань держав, що стосуються впливу підприємницької діяльності на права дітей, 17 квітня 2013 року, CRC/C/GC/16, пп. 77 та 84.
31. Рада Європи, Конвенція про запобігання та подолання насильства щодо жінок і насильства в сім'ї, 12 квітня 2011 року, ETS № 210, стаття 9 // <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%202010%20English.pdf>
32. Комітет КЛДЩЖ ООН, Загальна рекомендація № 14 (1990 рік) – жіноче обрізання, A/45/38 (SUPP).
33. Генеральна Асамблея ООН, Протокол про запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 15 листопада 2000 року, ООН, ст.ст. 6, 9 та 10 // <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ProtocolTrafckingInPersons.aspx>
34. Див.: Рада з прав людини ООН, Право на свободу мирних зібрань і право на свободу об'єднання, 8 жовтня 2013 року, A/HRC/RES/24/5 (далі – «Резолюція Ради з прав людини ООН № 24/5»): «Визнаючи важливе значення свободи мирних зібрань і свободи об'єднання, а також важливе значення громадянського суспільства для належного державного управління, у тому числі шляхом забезпечення прозорості та підзвітності, що є необхідною умовою для побудови мирного, процвітаючого і демократичного суспільства, усвідомлюючи виключно важливе значення активного залучення громадянського суспільства в процеси управління, що впливають на життя людей...». Див. також преамбулу до Резолюції Ради з прав людини ООН «Простір для діяльності громадянського суспільства: створення і підтримання безпечних і сприятливих умов де-юре і де-факто», 9 жовтня 2013 року, A/HRC/RES/24/21 («Резолюція Ради з прав людини ООН про простір для діяльності громадянського суспільства»): «Визнаючи вирішальне значення активного залучення громадянського суспільства у процеси державного управління і заохочуючи до належного державного управління, у тому числі на основі прозорості і підзвітності на всіх рівнях, що є необхідною умовою для побудови мирного, процвітаючого і демократичного суспільства»...
35. КЛРД ООН, Загальна рекомендація № 27 щодо дискримінації ромів (2000 рік), 16 серпня 2000 року, док. ООН A/55/18 («Загальна рекомендація КЛРД ООН щодо дискримінації ромів»), пп. 42 та 43. Див. також: Рада з прав людини ООН, Доповідь Робочої групи з питання дискримінації жінок в законодавстві і на практиці, 19 квітня 2013 року, док. ООН, A/HRC/23/50, пп. 34 та 46 // http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A.HRC.23.50_EN.pdf: «Для того, щоб жінки мали можливість брати участь у політичному і суспільному житті нарівні з чоловіками, у тому числі створювати незалежні рухи для розширення власних прав і можливостей, вони повинні мати змогу користуватися своїми правами на свободу думки, совісті, релігії, вираження поглядів, пересування і об'єднання. Для ефективної участі жінок

у суспільно-політичному житті обов'язково необхідно визнати і забезпечити ці права». Див. також: Верховний комісар ООН з прав людини, Доповідь про фактори, що перешкоджають рівній участі у політичному житті, та кроки в напрямі подолання цих перешкод, 30 червня 2014 року, A/HRC/27/29, пп. 22–25 // http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session27/Documents/A_HRC_27_29_FRE.doc

36. Див.: Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав, Загальний коментар № 14 «Право на найвищий досяжний рівень життя» (стаття 12 Конвенції), 11 серпня 2000 року, E/C.12/2000/4, п. 59; КПД ООН, Загальний коментар № 15 (2013 рік) про право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я (стаття 24 Конвенції), 17 квітня 2013 року, CRC/C/GC/15, п. 120; КПД ООН, Загальний коментар № 17 (2013 рік) про право дитини на відпочинок, дозвілля, участь в іграх, розважальних заходах, культурному житті та право займатися мистецтвом (стаття 31 Конвенції), 17 квітня 2013 року, CRC/C/GC/17, п. 58.
37. Див.: Загальна рекомендація КЛРД ООН щодо дискримінації ромів, п. 14.
38. Див.: Комітет КЛДЩЖ ООН, Заключне зауваження щодо об'єднаних шостої та сьомої періодичних доповідей Кіпру, прийняте Комітетом на його п'ятдесят четвертій сесії (11 лютого – 1 березня 2013 року), 1 березня 2013 року, CEDAW/C/CYP/CO/6-7, п. 24.
39. Див.: Рада з прав людини ООН, Право на свободу мирних зібрань і право на свободу об'єднання, 11 жовтня 2012 року, A/HRC/RES/21/16, стаття 3; Резолюція 24/5 Ради з прав людини ООН, стаття 4; преамбула до Резолюції Ради з прав людини ООН про простір для діяльності громадянського суспільства.
40. Див.: Резолюція Ради з прав людини ООН про простір для діяльності громадянського суспільства, п. 5.
41. Див.: Загальна рекомендація КЛРД ООН щодо дискримінації ромів, п. 17.
42. Там само, пп. 30 та 34.
43. Див.: Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав (далі – «КЕСКП ООН»), Загальний коментар № 14 «Право на найвищий досяжний рівень здоров'я» (стаття 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права), 11 серпня 2000 року, E/C.12/2000/4, п. 65; КЕСКП ООН, Загальний коментар № 15 «Право на воду» (ст.ст. 11 та 12 Пакту), 20 січня 2003 року, E/C.12/2002/11, п. 60; КЕСКП ООН, Загальний коментар № 17 «Право кожного на користування захистом моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з будь-якими науковими, літературними чи художніми працями, автором яких він є» (п. 1 (с) статті 15 Пакту), 12 січня 2006 року, E/C.12/GC/17, п. 54.
44. Див.: КЕСКП ООН, Загальний коментар № 18 «Право на працю» (стаття 6 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права), 6 лютого 2006 року, E/C.12/GC/18, п. 42.
45. Див.: КПД ООН, Загальний коментар № 4 «Здоров'я і розвиток підлітків у контексті Конвенції про права дитини», 1 липня 2003 року, CRC/GC/2003/4, пп. 38–39.
46. Див.: Резолюція 21/16 Ради з прав людини ООН, п. 4; Резолюція 24/5 Ради з прав людини ООН, стаття 5. Див. також: Рада з прав людини ООН, Захист правозахисників (12 квітня 2013 року), A/HRC/RES/22/6, зокрема пп. 5 та 13–20. Див. також: Африканська комісія з прав людини і народів, Заключне зауваження Африканської комісії з прав людини і народів стосовно Єгипту, 3-я періодична доповідь, 27 квітня – 11 травня 2005 року, п. 29.
47. Див., наприклад: Комітет КЛДЩЖ ООН, Заключні зауваження Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок стосовно Коморських островів, 8 листопада 2012 року, CEDAW/C/COM/CO/1-4, пп. 17–18; Комітет КЛДЩЖ ООН, Заключні зауваження

Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок стосовно Панами, 5 лютого 2010 року, CEDAW/C/PAN/CO/7, пп. 20–21.

48. Копенгагенський документ 1990 року, п. 26.
49. Там само, п. 10.2.
50. Європейський суд з прав людини («ЄСПЛ»), «Горзелік та інші проти Польщі» (Gorzelik and Others v. Poland) [ВП], заява № 44158/98, рішення від 17 лютого 2004 року, п. 88 // <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61637>
51. Венеціанська комісія, Висновок про відповідність загальним стандартам прав людини статті 193-1 Кримінального кодексу Республіки Білорусь про права незареєстрованих об'єднань (14–15 жовтня 2011 року), CDL-AD(2011)036, п. 72. Див. також: Міжамериканський суд з прав людини, «Баена Рікардо та інші проти Панами» (Baena Ricardo et al. v. Panama), 28 листопада 2003 року, серія С № 104, п. 166 і далі.
52. Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі (10 жовтня 2007 року), преамбула, п. 2.
53. Див., наприклад: Міжнародна організація праці (МОП), Статут Міжнародної організації праці, 1 квітня 1919 року // http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:62:0:NO:62:P62_LIST_ENTRIE_ID:2453907:NO Див. також преамбулу до Конвенції № 87 Міжнародної організації праці «Про свободу асоціації і захист права на організацію» 1948 року.
54. Див.: МОП, Гендерна рівність і соціальний діалог: анотована бібліографія (Gender Equality and Social Dialogue: An Annotated Bibliography), 2012 рік // <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/download/bibliogender.pdf>
55. Див.: ЄСПЛ, «Об'єднана комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини» (United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey) [ВП], заява № 19392/92, рішення від 30 січня 1998 року // <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58128>
56. БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія. Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), п. 10 // <http://www.osce.org/odihr/77812>
57. Там само, п. 84. Див. також: БДІПЛ ОБСЄ, Посібник щодо сприяння участі жінок у діяльності політичних партій (Handbook on Promoting Women's Participation in Political Parties) (Варшава: БДІПЛ, 2014), с. 15–17 // <http://www.osce.org/odihr/120877>
58. Див., наприклад: ЄСПЛ, «Партія «Рефак» (Партія благоденства) та інші проти Туреччини» (Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey) [ВП], заяви №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 та 41344/98, рішення від 13 лютого 2003 року, пп. 87–88. Див. також: ЄСПЛ, «Національна профспілка працівників поліції проти Бельгії» (National Union of Belgian Police v. Belgium), заява № 4464/70, 27 жовтня 1975 року, пп. 39–40; Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі (10 жовтня 2007 року), п. 5: «НУО повинні мати право на свободу вираження поглядів та всі інші універсально і регіонально гарантовані права, які до них застосовуються». Див. також: Міжамериканський суд з прав людини, «Уілька-Тексе проти Перу» (Huilca-Tecse v. Peru), 3 березня 2005 року, серія С № 121, пп. 69–71 // http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_121_ing.pdf
59. «Право на свободу об'єднання нерозривно пов'язане з правом на свободу думки, совісті, релігії, переконань та їх вираження. Захист індивідуальних прав неможливий, якщо громадяни не можуть об'єднуватися навколо спільних потреб та інтересів і відкрито заявляти про них». Див.: Венеціанська комісія, Висновок про відповідність

стандартам прав людини Закону Республіки Азербайджан «Про неурядові організації» (14–15 жовтня 2011 року) CDL-AD(2011)035, п. 84.

60. Див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), п. 37. Цей підхід прийнятий також Міжамериканським судом з прав людини; див., наприклад, «Гарсія і родина проти Гватемали» (Garcia y Familiares v. Guatemala), 29 листопада 2012 року, серія С № 258, п. 122.
61. Див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), п. 11.
62. Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі (10 жовтня 2007 року), преамбула, пп. 2 та 22; ЄСПЛ, «Державна реформатська партія проти Нідерландів» (Staatkundig Gereformeerde Partij v. Netherlands), заява № 58369/10, рішення від 10 липня 2012 року // <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112340>
63. ЄСПЛ, «Політична партія «Ураніо Токсо» та інші проти Греції» (Ouranio Toxo and Others v. Greece), заява № 74989/01, рішення від 20 жовтня 2005 року, п. 37 // <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70720> Див. також: Міжамериканський суд з прав людини, «Уілька-Тексе проти Перу» (Huilca-Tecse v. Peru), 3 березня 2005 року, серія С № 121, п. 77; Міжамериканський суд з прав людини, «Гарсія і родина проти Гватемали» (Garcia y Familiares v. Guatemala), 29 листопада 2012 року, серія С № 258, пп. 117–118.
64. Міжнародна організація праці, Дайджест рішень та принципів Комітету з питань свободи об'єднання Керівного органу МОП, п'яте (переглянуте) видання, 2006 рік, Женева, п. 1072.
65. Див.: ЄСПЛ, «Ейрі проти Ірландії» (Airey v. Ireland), заява № 6289/73, рішення від 9 жовтня 1979 року // <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57420>, в якому Суд зазначив, що «Конвенція покликана гарантувати не теоретичні чи ілюзорні, а практичні та ефективні права».
66. Цього підходу дотримується і Міжамериканський суд з прав людини. Див., наприклад, справу «Кастанеда Гутман проти Мексики» (Castaneda Gutman v. Mexico), 6 серпня 2008 року, серія С № 184, пп. 175–205 // http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_184_ing.pdf
67. ЄСПЛ, «Партія «Рефах» (Партія благоденства) та інші проти Туреччини» (Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey) [ВП], заяви №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 та 41344/98, рішення від 13 лютого 2003 року), п. 88 // <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60936>; та ЄСПЛ, «Горзелік та інші проти Польщі» (Gorzelik and Others v. Poland) [ВП], заява № 44158/98, рішення від 17 лютого 2004 року, п. 91.
68. Див.: Додаток А.
69. Див.: ЄСПЛ, «Хасан і Чауш проти Болгарії» (Hasan and Chausch v. Bulgaria) [ВП], заява № 30985/96, рішення від 26 жовтня 2000 року, п. 84 // <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58921>; ЄСПЛ, «Алієв та інші проти Азербайджану» (Aliyev and Others v. Azerbaijan), заява № 28736/05, рішення від 18 грудня 2008 року, п. 35 // <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90340>
70. Див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), принцип 4 «Пропорційність».
71. Про особливу роль політичних партій під час виборів і в парламенті див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), «Партії на виборах», с. 55–64.

72. Див.: ЄСПЛ, «Шассаню та інші проти Франції» (Chassagnou and Others v. France) [ВП], заяви №№ 25088/94, 28331/95 та 28443/95, рішення від 29 квітня 1999 року).
73. Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі, 10 жовтня 2007 року, п. 9.
74. Див.: «Шассаню та інші проти Франції» (Chassagnou and Others v. France) [ВП], заяви №№ 25088/94, 28331/95 and 28443/95, рішення від 29 квітня 1999 року). Див. також: ЗДПЛ, п. 2 статті 20; Міжамериканський суд з прав людини, «Встановлена законом вимога про обов'язкове членство в об'єднанні для здійснення журналістської діяльності» (ст. ст. 13 і 29 Американської конвенції про права людини), Консультативний висновок ОС-5/85, 13 листопада 1985 року, серія А № 5.
75. Натомість див.: ЄСПЛ, «Шассаню та інші проти Франції» (Chassagnou and Others v. France) [ВП], заяви №№ 5088/94, 28331/95 і 28443/95, рішення від 29 квітня 1999 року); ЄСПЛ, «Асоціація захисту диких тварин і Лагреза проти Франції» (A.S.P.A.S. and Lasgrezas v. France), заява № 29953/08, рішення від 22 вересня 2011 року, пп. 52–57.
76. Див.: Комітет ООН з прав людини, «Готьє проти Канади» (Gauthier v. Canada), повідомлення № 633/95, 5 травня 1999 року. Див. також: ЄСПЛ, «Уілсон проти Сполученого Королівства» (Wilson v. the United Kingdom), заяви №№ 30668/96, 30671/96 і 30678/96, рішення від 2 липня 2002 року. ЄСПЛ постановив, що внаслідок прийняття Сполученим Королівством закону про членство у профспілках роботодавці отримали можливість менш доброзичливо поводитися з працівниками, не схильними відмовлятися від права звертатися за консультацією до профспілки. Суд дійшов висновку, що таке використання матеріальних стимулів з метою змусити працівників відмовитися від профспілкових прав порушує статтю 11 ЄКПЛ, тому що воно фактично позбавляє профспілку здатності домогатися захисту своїх членів. Див. також: Міжамериканський суд з прав людини, «Баена Рікардо та інші проти Панами» (Baena Ricardo et al. v. Panama), 28 листопада 2003 року, серія С, № 104, пп. 160 та 171–173.
77. Див.: Венеціанська комісія, Висновок про відповідність стандартам прав людини Закону Республіки Азербайджан «Про неурядові організації» (14–15 жовтня 2011 року) CDL-AD(2011)035, п. 2, в якому йдеться про те, що «свобода об'єднання містить у собі право заснувати асоціацію, вступати у вже існуючу асоціацію і забезпечувати виконання нею своєї функції без будь-якого незаконного втручання з боку держави або третіх осіб. Свобода об'єднання передбачає як позитивне право заснувати об'єднання і вступати до нього, так і негативне право бути вільним від примусу до вступу в об'єднання, створене відповідно до цивільного законодавства».
78. ЄСПЛ, «Об'єднана комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини» (United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey) [ВП], заява № 19392/92, рішення від 30 січня 1998 року, «Партія «Рефах» (Партія благоденства) та інші проти Туреччини» (Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey) [ВП], заяви №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 і 41344/98, рішення від 13 лютого 2003 року, «Комуністична партія (Nepeceřiști) і Унгуряну проти Румунії» (Partidul Comunistilor (Nepececesti) and Ungureanu v. Romania), заява № 46626/99, рішення від 3 лютого 2005 року. Див. також: «Цілі та діяльність: основні принципи», [associationline.org // http://associationline.org/guidebook/action/read/chapter/7/](http://associationline.org/guidebook/action/read/chapter/7/); Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі, 10 жовтня 2007 року, п. 11.
79. Що стосується неурядових організацій, принцип свободи створення неформальних об'єднань дістає вияв у Фундаментальних принципах щодо статусу неурядових організацій у Європі, які передбачають, що «НУО можуть бути або неформальними організаціями, або організаціями, що мають правосуб'єктність». Див.: Рада Європи, Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі, 13 листопада 2002 року, принцип 5. Див. також: Рада Європи, Рекомендація CM/Rec

(2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі, 10 жовтня 2007 року, п. 3, в якому зазначено, що НУО можуть бути як неформальними об'єднаннями чи організаціями, так і об'єднаннями чи організаціями, що мають правосуб'єктність.

80. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Фінансування об'єднань та проведення мирних зібрань», док. ООН A/HRC/23/39, 24 квітня 2013 року, п. 82 // <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/133/86/PDF/G1313386.pdf?OpenElement>; Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Загрози праву здійснення групами найбільшого ризику права на свободу мирних зібрань і права на свободу об'єднання», док. ООН A/HRC/26/29, 14 квітня 2014 року, п. 55 // http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session26/Documents/A_HRC_26_29_ENG.DOC
81. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Належна практика просування та захисту права на свободу мирних зібрань та права на свободу об'єднання», док. ООН A/HRC/20/27, 21 травня 2012 року, п. 56 // http://www.ohchr.org/documents/hrbodies/hrcouncil/regularsession/session20/a-hrc-20-27_en.pdf. Що стосується неурядових організацій, принцип свободи об'єднання в неформальні організації дістає вияв у Фундаментальних принципах щодо статусу неурядових організацій у Європі, які передбачають, що «НУО можуть бути або неформальними організаціями, або організаціями, що мають правосуб'єктність» (див.: Рада Європи, Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі, Страсбург, 13 листопада 2002 року, принцип 5). Див. також: Рада Європи, Рекомендація СМ/Рес (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, 10 жовтня 2007 року, п. 3, в якому зазначається, що НУО можуть бути як неформальними об'єднаннями чи організаціями, так і об'єднаннями чи організаціями, що мають правосуб'єктність.
82. Див.: ЄСПЛ, «Сідіропулос та інші проти Греції» (Sidiropoulos and Others v. Greece), заява № 26695/95, рішення від 10 липня 1998 року; ЄСПЛ, «Горзелік та інші проти Польщі» (Gorzelik and Others v. Poland) [ВП], заява № 44158/98, рішення від 17 лютого 2004 року, в якому ЄСПЛ зазначив, що право на колективні дії було б позбавлене практичного сенсу, якби була відсутня можливість створення юридичної особи для переслідування цілей організації.
83. Докладніше це питання розглядається в частині 2 розділу В, присвяченій нормативно-правовій базі, де наводиться докладна інформація про те, яким чином законодавство повинно сприяти реалізації цього права.
84. БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Рекомендації по аналізу законодавства про релігію і віросповідання (Варшава: БДІПЛ, 2004), п. 1.
85. БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), п. 9.
86. Там само, п. 10.
87. Там само.
88. Див. також статтю 10 Конвенції № 87 Міжнародної організації праці про свободу асоціації і захист права на організацію (набула чинності 4 липня 1950 року): «У цій Конвенції термін «організація» означає будь-яку організацію працівників чи роботодавців, яка має на меті забезпечення та захист інтересів працівників або роботодавців».
89. ЄСПЛ, «Уілсон, Національний союз журналістів та інші проти Сполученого Королівства» (Wilson, National Union of Journalists and Others v. the United Kingdom),

заяви №№ 30668/96, 30671/96 та 30678/96, рішення від 2 липня 2002 року); ЄСПЛ, «Демір і Байкара проти Туреччини» (Demir and Baykara v. Turkey) [ВП], заява № 34503/97, рішення від 12 листопада 2008 року.

90. МОП, С089 – Конвенція № 89 про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів 1949 року, стаття 4: «Там, де це потрібно, вживають заходів, що відповідають умовам країни, з метою заохочення та сприяння повному розвитку і використанню процедури ведення переговорів на добровільних засадах між підприємцями чи організаціями підприємців, з одного боку, та організаціями працівників – з іншого, з метою регулювання умов праці шляхом укладення колективних договорів».
91. Прямо визнано МПЕСКП, в п. 1 статті 8 якої зазначається, що: «1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити: (а) право кожної людини створювати для здійснення і захисту своїх економічних та соціальних інтересів професійні спілки і вступати до них на свій вибір за єдиної умови додержання правил відповідної організації. Користування зазначеним правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, що передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадського порядку або для захисту прав і свобод інших; [...] (d) право на страйк за умови його здійснення відповідно до законів кожної країни»; та Європейською соціальною хартією, в статті 6 «Право на укладання колективних договорів» якої зазначається, що «з метою забезпечення ефективного здійснення права на укладання колективних договорів Сторони зобов'язуються:
- сприяти проведенню спільних консультацій між працівниками та роботодавцями;
 - сприяти, коли це необхідно і доцільно, створенню механізму переговорів на добровільній основі між роботодавцями або організаціями роботодавців та організаціями працівників з метою регулювання умов праці за допомогою колективних договорів;
 - сприяти створенню та використанню належного механізму примирення та добровільного арбітражу для вирішення трудових спорів; а також визнають:
 - право працівників і роботодавців на колективні дії у випадках конфліктів інтересів, в тому числі право на страйк, з урахуванням зобов'язань, які можуть впливати з раніше укладених колективних договорів».
92. ЄСПЛ, «Енержи Япі-Йол Сен проти Туреччини» (Enerji Yapi-Yol Sen v. Turkey), заява № 68959/01, рішення від 21 квітня 2009 року, та «Національна профспілка працівників залізничного, морського та автомобільного транспорту проти Сполученого Королівства» (National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v. the United Kingdom), заява № 31045/10, рішення від 8 квітня 2014 року.
93. Див.: МОП, Дайджест рішень та принципів Комітету з питань свободи об'єднання Керівного органу МОП, 5-е переглянуте видання (2006 рік), зокрема пп. 525, 532, 534, 541, 544 та 568 // http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/publication/wcms_090632.pdf. Див. також: ЄСПЛ, «Шмідт і Дальстрьом проти Швеції» (Schmidt and Dahlstrom v. Sweden), заява № 5589/72, рішення від 6 лютого 1976 року, п. 36, в якому зазначається, що «статтею 11 [ЄСПЛ]... кожній державі надається свобода вибору засобів, які використовуватимуться [для уможливлення вжиття колективних дій]. Надання права на страйки є, поза всяким сумнівом, одним із найважливіших таких засобів, але існують і інші».
94. БДІПЛ ОБСЄ, Керівні принципи щодо захисту правозахисників (Варшава: БДІПЛ, 2014) п. 2, с. 1.
95. Див. також: Рада Європи, «Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі», Страсбург, 13 листопада 2002 року. У цьому документі

значається, що «в міжнародному праві не існує загального визначення НУО, і цей термін охоплює надзвичайно широкий діапазон організацій в державах-членах. Повинно бути зроблено посилання на різну практику, якій слідують у кожній державі, особливо щодо форми, що її НУО повинна набути, для того, щоб отримати правосуб'єктність чи одержати різні види сприятливого ставлення. Деякі типи НУО, наприклад трасти, існують тільки в окремих державах. Сфера дії НУО також значно змінюється, оскільки ними є і маленькі місцеві організації лише з кількома членами, наприклад сільський шаховий клуб, і міжнародні об'єднання, відомі в усьому світі, наприклад деякі організації, задіяні в захисті і утвердженні прав людини».

96. Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, 10 жовтня 2007 року, «Основні принципи», п. 1.
97. Там само, п. 2.
98. ЄСПЛ, «Озбек та інші проти Туреччини» (Özbek and Others v. Turkey), заява № 35570/02, рішення від 6 жовтня 2009 року, пп. 34–35 та 38.
99. Див.: БДІПЛ ОБСЄ і Женевський центр демократичного контролю над збройними силами (ДКЗС), Посібник з прав людини та основоположних свобод військовослужбовців (Варшава: БДІПЛ, 2008), с. 65–73.
100. Венеціанська комісія, Висновок про відповідність загальним стандартам прав людини статті 193-1 Кримінального кодексу Республіки Білорусь про права незареєстрованих об'єднань Республіки Білорусь, CDL-AD(2011)036, 18 жовтня 2011 року, п. 89: «Венеціанська комісія нагадує, що власне тільки той факт, що будь-яка асоціація не відповідає всім компонентам розглянутого правового положення, не означає, що вона не захищена правом на свободу об'єднання, що гарантується міжнародними нормами». Див.: ЄСПЛ, «Шассаню та інші проти Франції» (Chassagnou and Others v. France) [ВП], заяви №№ 25088/94, 28331/95 та 28443/95, рішення від 29 квітня 1999 року), п. 100, в якому ЄСПЛ наголосив на самостійному значенні слова «об'єднання»: «Термін «об'єднання» [...] має самостійне значення; класифікація в національному законодавстві має лише відносну значимість і становить собою не більше ніж відправну точку».
101. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Належна практика просування та захисту права на свободу мирних зібрань та права на свободу об'єднання», док. ООН A/HRC/20/27, 21 травня 2012 року, п. 96 // http://www.ohchr.org/documents/hrbodies/hrcouncil/regularsession/session20/a-hrc-20-27_en.pdf.
102. Див., наприклад, рішення ЄСПЛ про непропорційність рішення про розпуск партії на підставі зауважень, зроблених одним із її колишніх керівників у справі «Діджле від імені DEP (Демократичної партії) проти Туреччини» (Dicle on behalf of the DEP (Democratic Party) v. Turkey), заява № 25141/94, рішення від 10 грудня 2002 року, п. 64. З іншого боку, дії і висловлювання членів і лідерів будь-якої політичної партії можуть бути віднесені на рахунок партії в цілому за конкретних обставин, розглянутих ЄСПЛ у справі «Партія «Рефах» (Партія благоденства) та інші проти Туреччини» (Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey) [ВП], заяви №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 та 41344/98, рішення від 13 лютого 2003 року), пп. 101–103.
103. Комітет ООН з прав людини, Загальний коментар № 25 «Стаття 25 «Право брати участь у веденні державних справ, голосувати і бути обраним», 12 липня 1996 року, CCPR/C/21/Rev.1/Add.7, п. 12. Див. також: Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді ООН з прав людини «Загрози праву здійснення групами найбільшого ризику права на свободу мирних зібрань і права на свободу об'єднання», док. ООН A/HRC/26/29, 14 квітня 2014 року, п. 56 //

http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session26/Documents/A_HRC_26_29_ENG.DOC.

104. Що стосується системної і структурної дискримінації та насильства, яких зазнають жінки-правозахисники будь-якого віку, див. резолюцію Генеральної Асамблеї ООН № 68/181, грудень 2013 року, п. 5.
105. Див. також п. 2 статті 20 ЗДПЛ, а також: Міжамериканський суд з прав людини, «Баена Рікардо та інші проти Панамі» (Baena Ricardo et al. v. Panama), 28 листопада 2003 року, серія С № 104, п. 159.
106. Венеціанська комісія, Висновок про відповідність стандартам прав людини Закону Республіки Азербайджан «Про неурядові організації», CDL-AD(2011)035, 19 жовтня 2011 року, п. 42: «Свобода об'єднання містить у собі право засновувати асоціацію, вступати у вже існуючу асоціацію і забезпечувати виконання нею своєї функції без будь-якого незаконного втручання з боку держави або третіх осіб. Свобода об'єднання передбачає як позитивне право засновувати об'єднання і вступати до нього, так і негативне право бути вільним від примусу до вступу в об'єднання, створене відповідно до цивільного законодавства».
107. Див. також: ЗДПЛ, п. 2 статті 20.
108. Рада з прав людини ООН, резолюція 15/21 «Право на свободу мирних зібрань та право на свободу об'єднання», 17 червня 2011 року, A/HRC/RES/19/21, прийнята шляхом голосування, результати якого заносяться в протокол, 21 голосом проти 5, кількість тих, хто утримався, – 19. Див. також: ЗДПЛ, п. 2 статті 20.
109. Див., наприклад: ЄСПЛ, «Ле Конт, Ван Левен і Де Мейер проти Бельгії» (Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium), заяви №№ 6878/75, 7238/75, рішення від 23 червня 1981 року, і «Лангборгер проти Швеції» (Langborger v. Sweden), заява № 11179/84, рішення від 22 червня 1989 року; Комітет ООН з прав людини, «Вальман та інші проти Австрії» (Wallman et al. v. Austria), повідомлення № 1002/2001, 1 квітня 2004 року.
110. Див., наприклад, у Сполучених Штатах Америки: «Абуд проти Детройтського відділу народної освіти» (Abood v. Detroit Board of Education), 433 U.S. 915, 97 S.Ct. 2989 (23 травня 1977 року).
111. Див.: ЄСПЛ, «Шассаню та інші проти Франції» (Chassagnou and Others v. France) [ВП], заяви №№ 25088/94, 28331/95 та 28443/95, рішення від 29 квітня 1999 року); ЄСПЛ, «Асоціація захисту диких тварин і Лагреза проти Франції» (A.S.P.A.S. and Lasgrezas v. France), заява № 29953/08, рішення від 22 вересня 2011 року, пп. 52–57.
112. Див.: ЄСПЛ, «Соренсен і Расмуссен проти Данії» (Sørensen and Rasmussen v. Denmark) [ВП], заяви №№ 52562/99 та 52620/99, рішення від 11 січня 2006 року. Слід зазначити, що, на думку наглядових органів МОП, конвенції МОП надають кожній державі право вирішувати, чи слід гарантувати працівникам право не вступати в професійну організацію або, навпаки, дозволяти і за необхідності регулювати застосування на практиці положень про обов'язкове членство в профспілці. Єдина умова, висунута наглядовими органами МОП, полягає в тому, що такі положення повинні бути результатом вільних переговорів між організаціями працівників і роботодавцями, у тому числі державними працівниками, і що вони повинні утримуватися від пред'явлення «необґрунтованих вимог» особам, які домагаються такого членства, оскільки вони можуть розглядатися в цьому випадку як дискримінаційні.
113. Див.: Європейська комісія з прав людини, «Х. проти Нідерландів» (X v. Netherlands), заява № 2290/64, рішення від 6 лютого 1967 року); ЄСПЛ, «Сігурдур А. Сігурйонссон проти Ісландії» (Sigurdur A. Sigurjónsson v. Iceland), заява № 16130/90, рішення від 30 червня 1993 року); ЄСПЛ, «Густафссон проти Швеції» (Gustafsson v. Sweden), заява № 15773/89, рішення від 25 квітня 1996 року. Замість того, щоб примушувати

працівників до вступу в профспілку, у США закон може зобов'язати осіб, які не є членами профспілки, виконувати певні обов'язки, наприклад сплачувати членські внески і дотримуватися умов контракту з підприємствами, що приймають на роботу лише членів профспілки, для того, щоб не допустити користування профспілковими підлягами працівниками, які не є членами профспілки.

114. Див.: ЄСПЛ, «Шассанно та інші проти Франції» (Chassagnou and Others v. France) [ВП], заяви №№ 25088/94, 28331/95 і 28443/95, рішення від 29 квітня 1999 року).
115. Див.: Комітет ООН з прав людини, «Готьє проти Канади» (Gauthier v. Canada), повідомлення № 633/95, 5 травня 1999 року).
116. ЄСПЛ, «Фогт проти Німеччини» (Vogt v. Germany) [ВП], заява № 17851/91, рішення від 26 вересня 1995 року, пп. 57–61 та 66–68.
117. ЄСПЛ, «Уілсон, Національний союз журналістів та інші проти Сполученого Королівства» (Wilson, National Union of Journalists and Others v. the United Kingdom), заяви №№ 30668/96, 30671/96 та 30678/96, рішення від 2 липня 2002 року. У цій справі Суд постановив, що законодавство, яке дозволяє роботодавцям використовувати фінансові стимули, щоб змусити працівників відмовитися від прав, наданих членством у профспілці, порушує статтю 11 ЄКПЛ, оскільки воно фактично позбавляє профспілку здатності домагатися захисту своїх членів.
118. Стосовно профспілок див.: ЄСПЛ, «Об'єднана профспілка машиністів і кочегарів (ASLEF) проти Сполученого Королівства» (Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) v. the United Kingdom), заява № 11002/05, рішення від 27 лютого 2007 року, п. 39.
119. Див. також: ЄСПЛ, «Вона проти Угорщини» (Vona v. Hungary), заява № 35943/10, рішення від 9 липня 2013 року, п. 55; Генеральна Асамблея ООН, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, 21 грудня 1965 року, Збірник міжнародних договорів ООН (Treaty Series), том 993, с. 3 («МКЛРД»), стаття 4 // <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx>. У цій статті зазначається, що «Держави-учасниці засуджують всяку пропаганду і всі організації, які засновані на ідеях або теоріях переваги однієї раси чи групи осіб певного кольору шкіри або етнічного походження або намагаються виправдати або заохочують расову ненависть і дискримінацію в будь-якій формі, і зобов'язуються вжити негайних і позитивних заходів, спрямованих на викоренення всякого підбурювання до такої дискримінації чи актів дискримінації, і з цією метою вони відповідно до принципів, що містяться у Загальній декларації прав людини, і прав, ясно викладених у статті 5 цієї Конвенції, зокрема: [...] (b) оголошують протизаконними і забороняють організації, а також організовану і будь-яку іншу пропагандистську діяльність, які заохочують расову дискримінацію та підбурюють до неї, і визнають участь у таких організаціях чи в такій діяльності злочином, що карається законом». Див. також статтю 17 ЄКПЛ та статтю 5 МПГПП, в якій зазначається, що: «1. Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як таке, що означає, що якась держава, якась група чи якась особа має право займатися будь-якою діяльністю або чинити будь-які дії, спрямовані на знищення якихось прав чи свобод, визнаних у цьому Пакті, або на обмеження їх більшою мірою, ніж передбачається в цьому Пакті». Див. також статтю 20: «1. Будь-яка пропаганда війни повинна бути заборонена законом. 2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що становить собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом». Див. також статтю 17 ЄКПЛ, в якій зазначається: «Жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або чинити будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції».

120. ЄСПЛ, «Сідіропулос та інші проти Греції» (Sidiropoulos and Others v. Greece), заява № 26695/95, рішення від 10 липня 1998 року, п. 44.
121. ЄСПЛ, «Вона проти Угорщини» (Vona v. Hungary), заява № 35943/10, рішення від 9 липня 2013 року, п. 53; «Янг, Джеймс і Уебстер проти Сполученого Королівства» (Young, James and Webster v. the United Kingdom), заява № 7601/76, рішення від 13 серпня 1981 року, п. 57; «Фогт проти Німеччини» (Vogt v. Germany) [ВП], заява № 17851/91, рішення від 26 вересня 1995 року, п. 64.
122. ЄСПЛ, «Вона проти Угорщини» (Vona v. Hungary), заява № 35943/10, рішення від 9 липня 2013 року, п. 53.
123. ЄСПЛ, «Організація «Жінки на хвилях» проти Португалії» (Women on Waves v. Portugal), заява № 31276/05, рішення від 3 лютого 2009 року, пп. 41–42.
124. ЄСПЛ, «Партія «Рефакх» (Партія благоденства) та інші проти Туреччини» (Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey) [ВП], заяви №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 та 41344/98, рішення від 13 лютого 2003 року. Див. також: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), п. 93.
125. ЄСПЛ, «Об'єднана комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини» (United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey) [ВП], заява № 19392/92, рішення від 30 січня 1998 року.
126. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Здійснення права на свободу мирних зібрань та об'єднань в контексті багатосторонніх установ», док. ООН А/69/365, 1 вересня 2014 року, п. 96 // <http://freeassembly.net/wp-content/uploads/2014/10/Multilaterals-report-ENG.pdf>
127. ЄСПЛ, «ГендерДок-М проти Молдови» (Genderdoc-M v. Moldova), заява № 9106/06, рішення від 12 червня 2012 року, п. 50.
128. Див., наприклад: ЄСПЛ, «Уїлліс проти Сполученого Королівства» (Willis v. the United Kingdom), заява № 36042/97, рішення від 11 червня 2002 року, п. 48.
129. ЄСПЛ, «Державна реформатська партія проти Нідерландів» (Staatkundig Gereformeerde Partij v. Netherlands), заява № 58369/10, рішення від 10 липня 2012 року, п. 73 // [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112340#{"itemid":\["001-112340"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112340#{)
130. Стаття 10 ЄКПЛ та стаття 19 МПГПП; див. також: Венеціанська комісія, Висновок про відповідність стандартам прав людини Закону Республіки Азербайджан «Про неурядові організації», CDL-AD(2011)035, п. 84.
131. Див.: Венеціанська комісія, Висновок про відповідність стандартам прав людини Закону Республіки Азербайджан «Про неурядові організації» CDL-AD(035), 19 жовтня 2011 року, п. 101.
132. ЄСПЛ, «Хендсайда проти Сполученого Королівства» (Handyside v. the United Kingdom), заява № 5493/72, рішення від 7 грудня 1976 року.
133. Пункт 2 статті 20 МПГПП; див. також: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи щодо свободи мирних зібрань (Варшава: БДІПЛ, 2010), 2-е видання, п. 96, с. 119. Див. також: ЄСПЛ, «Вона проти Угорщини» (Vona v. Hungary), заява № 35943/10, рішення від 9 липня 2013 року, п. 55.
134. Рада Європи, Рекомендація № R(97)20 Комітету міністрів державам-учасникам з питань «розпалювання ненависті», 30 жовтня 1997 року, принцип 4, який також цитується у: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи щодо свободи мирних зібрань (Варшава: БДІПЛ, 2010), 2-е видання, п. 96.

135. ЄСПЛ, «Опен дор» і «Даблін Уел Вумен» проти Ірландії» (Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland), заяви №№ 14234/88 та 14235/88, рішення від 29 жовтня 1992 року.
136. Див.: Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі, 10 жовтня 2007 року, пп. 12–13.
137. Див.: Комітет з прав людини ООН, «Корнеєнко та інші проти Білорусі» (Korneenko et al. v. Belarus), повідомлення № 1274/2004, 31 жовтня 2006 року, п. 7.2.
138. ЄСПЛ, «Святі монастирі проти Греції» (The Holy Monasteries v. Greece), заяви №№ 13092/87 та 13984/88, рішення від 9 грудня 1994 року, пп. 86–87; «Уілсон, Національний союз журналістів та інші проти Сполученого Королівства» (Wilson, National Union of Journalists and Others v. the United Kingdom) (аява № 30668/96, рішення від 2 липня 2002 року, п. 45; «Демір і Байкара проти Туреччини» (Demir and Baykara v. Turkey) (ВП)), заява № 34503/97, рішення від 12 листопада 2008 року, п. 157.
139. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Фінансування об'єднань та проведення мирних зібрань», док. ООН A/HRC/23/39, 24 квітня 2013 року, частина III «Можливість об'єднань одержувати фінансові ресурси: найважливіша частина права на свободу об'єднання» // http://www.ohchr.org/documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A.HRC.23.39_EN.pdf. Див. також: Генеральна Асамблея ООН, Декларація про правозахисників, резолюція A/RES/53/144, 9 грудня 1998 року, стаття 13 // <http://www.ohchr.org/documents/issues/defenders/declaration/declaration.pdf>
140. Комітет з прав людини ООН, Загальний коментар № 34 «Свобода думок та їх вираження», 12 вересня 2011 року, ССРР/С/СР/34, п. 18: «Пунктом 2 статті 19 [МПГПП, Свобода вираження поглядів] передбачене право на доступ до інформації, що зберігається в державних органах. До такої інформації належать записи, що зберігаються в державних органах, незалежно від форми зберігання цієї інформації, її джерела та дати її пред'явлення».
141. Рекомендації, вироблені на Засіданні II «Доступ до фінансування з боку фізичних і юридичних осіб, будь-то національних, закордонних чи міжнародних», що пройшло в рамках консультативної зустрічі під час «круглого столу» на тему: «Фінансування, незалежність та підзвітність асоціацій», організованої БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанською комісією, Варшава, 6–7 травня 2014 року.
142. ЄСПЛ, «Об'єднання «Тєбієті Мюхафізе Джемієті» та Ісрафілов проти Азербайджану» (Tebieti Muhafze Cemiyeti and Israflöv v. Azerbaijan), заява № 37083/03, рішення від 8 липня 2009 року, пп. 56–57.
143. Див.: Венеціанська комісія, Висновок про відповідність стандартам прав людини Закону Республіки Азербайджан «Про неурядові організації» CDL-AD(035), 19 жовтня 2011 року, п. 85.
144. ЄСПЛ, «Хасан і Чауш проти Болгарії» (Hasan and Chaush v. Bulgaria) (ВП), заява № 30985/96, рішення від 26 жовтня 2000 року, п. 84; ЄСПЛ, «Алієв та інші проти Азербайджану» (Aliyev and Others v. Azerbaijan), заява № 28736/05, рішення від 18 грудня 2008 року, п. 35.
145. ОБСЄ, Документ Московської наради 1991 року, п. 18.1: «Законодавство розроблятиметься і прийматиметься в результаті відкритого процесу, що відображає волю народу або безпосередньо, або через обраних ним представників».
146. Комітет з прав людини ООН, Загальний коментар № 34 «Свобода думок та їх вираження», 12 вересня 2011 року, ССРР/С/СР/34, п. 22, в якому цитується повідомлення № 1022/2001 Комітету з прав людини ООН, «Велічкін проти Білорусі» (Velichkin v. Belarus), повідомлення № 1022/2001, 20 жовтня 2005 року.

147. ЄСПЛ, «Сюрек проти Туреччини» (Sürek v. Turkey (№ 1), заява № 26682/95, рішення від 8 липня 1999 року, п. 58; ЄСПЛ, «Партія «Рефах» (Партія благоденства) та інші проти Туреччини» (Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey) [ВП], заяви №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 та 41344/98, рішення від 13 лютого 2003 року.
148. Див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), п. 52: «При оцінці пропорційності слід керуватися низкою чинників, зокрема такими, як: характер права, про яке йдеться, мета запропонованого обмеження; характер та ступінь запропонованого обмеження; відповідність характеру обмеження переслідуючій меті; наявність менш обмежувальних заходів для досягнення заявленої мети за відповідних обставин».
149. ЄСПЛ, «Партія «Рефах» (Партія благоденства) та інші проти Туреччини» (Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey) [ВП], заяви №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 та 41344/98, рішення від 13 лютого 2003 року; «Вона проти Угорщини» (Vona v. Hungary), заява № 35943/10, рішення від 9 липня 2013 року.
150. Див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), принцип 9 «Право на ефективний засіб правового захисту у випадку порушення прав».
151. Там само. Коли йдеться про політичні партії, з урахуванням їх особливої ролі, ефективність означає, що деякі рішення та засоби правового захисту повинні бути доступні у невідкладному порядку (наприклад, до, а не після виборів).
152. Див.: Паризькі принципи, «Додаткові принципи, які стосуються статусу комісій, які наділені квазісудовими повноваженнями» та Загальне міркування 2.10, прийняте Бюро Міжнародного координаційного комітету на засіданні в Женеві 6–7 травня 2013 року // <http://nhri.ohchr.org/EN/AboutUs/ICCAccreditation/Documents/Report%20May%202013-Consolidated-English.pdf>
153. КЛДЩЖ ООН, стаття 7 // <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CEDAW.aspx>: «Держави-учасниці вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечують жінкам нарівні з чоловіками право [...] (с) брати участь у діяльності неурядових організацій та об'єднань, що займаються проблемами суспільного та політичного життя країни».
154. Американська конвенція про права людини, стаття 1 «Зобов'язання поважати права»: «1. Держави – учасниці цієї Конвенції зобов'язуються поважати права та свободи, визнані в ній, та забезпечувати для всіх осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією, вільне та повне здійснення цих прав та свобод без жодної дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, економічного статусу, народження або будь-якого іншого соціального стану. 2. Для цілей цієї Конвенції «особа» означає кожну людину».
155. ЄСПЛ, «ГендерДок-М проти Молдови» (Genderdoc-M v. Moldova), заява № 9106/06, рішення від 12 червня 2012 року, п. 50.
156. ЄСПЛ, «Жданок проти Латвії» (Zdanoka v. Latvia), заява № 58278/00, рішення від 16 березня 2004 року.
157. Комітет ООН з прав людини, Загальний коментар № 25 «Стаття 25 «Право брати участь у веденні державних справ, голосувати і бути обраним», 12 липня 1996 року, ССРР/С/21/Rev.1/Add.7, п. 12. Див. також: Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Загрози праву здійснення групами найбільшого ризику права на свободу мирних зібрань і права на свободу об'єднання», док. ООН А/НRC/26/29, 14 квітня 2014 року, п. 56 // http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session26/Documents/A_

HRC_26_29_ENG.DOC. Наприклад, стосовно працівників-мігрантів, див.: Комітет із захисту прав трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей, Загальний коментар № 1 про домашніх працівників-мігрантів, CMW/C/GC/1, 23 лютого 2011 рік: «37. Права домашніх працівників-мігрантів слід розглядати в рамках більш широкої концепції гідної праці для домашніх працівників. У зв'язку з цим Комітет вважає, що праця домашніх працівників повинна належним чином регулюватися національним законодавством для того, щоб домашні працівники користувалися таким самим рівнем захисту, яким користуються інші працівники. 38. Таким чином, засоби захисту праці в національному законодавстві повинні поширюватися на домашніх працівників для забезпечення рівного захисту згідно із законодавством, у тому числі положення, що стосуються мінімальної заробітної плати, робочого часу, днів відпочинку, свободи об'єднання... При цьому домашні працівники-мігранти повинні користуватися не менш сприятливим ставленням, ніж те, яким користуються громадяни держави працевлаштування [...] 47. Державам-учасницям рекомендується надавати домашнім працівникам-мігрантам інформацію про відповідні об'єднання, які можуть надати допомогу в країні/місті щодо працевлаштування». Див. також: Комітет із захисту прав всіх трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей, Загальний коментар № 2 про права трудящих-мігрантів, які не мають постійного статусу, і членів їхніх сімей, CMW/C/GC/2, 28 серпня 2013 року: «65. [...] Держави-учасниці повинні забезпечувати реалізацію таких прав, у тому числі права на ведення колективних переговорів, заохочувати самоорганізацію трудящих-мігрантів незалежно від їх міграційного статусу та забезпечувати їх інформацією про відповідні об'єднання, які можуть надати допомогу».

158. У Пояснювальній записці до Рекомендації CM/Rec (2010)5 ці терміни пояснюються так: «Про множинні форми дискримінації можна говорити в тому випадку, коли людина зазнає дискримінації на підставі її зв'язку з як мінімум двома різними підставами дискримінації, на які поширюється захист, або через специфічне поєднання як мінімум двох таких ознак. Останній випадок також часто називають перехресною дискримінацією». Див., наприклад: Комітет КЛДЦЖ ООН, Загальна рекомендація № 27 щодо жінок похилого віку та захисту їхніх прав людини, CEDAW/C/GC/27, 16 грудня 2010 року, п. 17, в якому зазначається, що «жінки похилого віку нерідко зазнають дискримінації через обмеження, які перешкоджають їхній участі в політичному житті й процесах прийняття рішень. Наприклад... у деяких країнах жінкам похилого віку не дозволяється створювати об'єднання або інші неурядові групи або брати участь у їхній діяльності з метою обстоювання своїх прав»; КПД ООН, Загальний коментар № 9 «Права дітей-інвалідів», CRC/C/GC/9, п. 34.
159. ОБСЄ, Доповідь «Правозахисники в регіоні ОБСЄ: виклики і приклади належної практики» (квітень 2007 – квітень 2008 року), с. 39 // <http://www.osce.org/odihr/35652?download=true>
160. ЄСПЛ, «Організація «Жінки на хвилях» проти Португалії» (Women on Waves v. Portugal), заява № 31276/05, рішення від 3 лютого 2009 року.
161. ЄСПЛ, «Сідіропулос та інші проти Греції» (Sidiropoulos and Others v. Greece), заява № 26695/95, рішення від 10 липня 1998 року, пп. 44–45; ЄСПЛ, «ГендерДок-М проти Молдови» (Genderdoc-M v. Moldova), заява № 9106/06, рішення від 12 червня 2012 року, пп. 53–55; Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Загрози праву здійснення групами найбільшого ризику права на свободу мирних зібрань і права на свободу об'єднання», док. ООН A/HRC/26/29, 14 квітня 2014 року, п. 64 // http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session26/Documents/A_HRC_26_29_ENG.DOC
162. Див., наприклад: ЄСПЛ, «Уїлліс проти Сполученого Королівства» (Willis v. the United Kingdom), заява № 36042/97, рішення від 11 червня 2002 року, п. 48.

163. Стосовно профспілок див.: ЄСПЛ, «Об'єднана профспілка машиністів і кочегарів (ASLEF) проти Сполученого Королівства» (Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) v. the United Kingdom), заява № 11002/05, рішення від 27 лютого 2007 року, п. 39.
164. ЄСПЛ, «Профспілка машиністів і кочегарів (ASLEF) проти Сполученого Королівства» (Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) v. the United Kingdom), заява № 11002/05, 27 лютого 2007 року, п. 39.
165. Див., наприклад, стосовно членства в профспілках: ЄСПЛ, «Об'єднана профспілка машиністів і кочегарів (ASLEF) проти Сполученого Королівства» (Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) v. the United Kingdom), заява № 11002/05, рішення від 27 лютого 2007 року, п. 50.
166. ЄСПЛ, «Профспілка машиністів і кочегарів (ASLEF) проти Сполученого Королівства» (Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) v. the United Kingdom), заява № 11002/05, рішення від 27 лютого 2007 року, п. 50–52.
167. Див.: ЄСПЛ, «Профспілка машиністів і кочегарів (ASLEF) проти Сполученого Королівства» (Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) v. the United Kingdom), заява № 11002/05, рішення від 27 лютого 2007 року, п. 39, в якому йдеться про те, що «безперечно, релігійні організації і політичні партії, як правило, можуть регулювати своє членство таким чином, щоб приймати в свої ряди лише тих, хто поділяє їхні переконання та ідеали».
168. Див., наприклад, стосовно дискримінації за гендерною ознакою: ЄСПЛ, «Державна реформатська партія проти Нідерландів» (Staatkundig Gereformeerde Partij v. Netherlands), заява № 58369/10, рішення від 10 липня 2012 року, п. 73. Див. також: ЄСПЛ, «ГендерДок-М проти Молдови» (Genderdoc-M v. Moldova), заява № 9106/06, рішення від 12 червня 2012 року, п. 50.
169. У статті 3 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (КЛДЖ) зазначено, що держави повинні «вживати всіх відповідних заходів, у тому числі законодавчих, щодо забезпечення всебічного розвитку та прогресу жінок, з тим, щоб гарантувати їм здійснення і користування правами людини та основоположними свободами на основі рівності з чоловіками». У статті 7 КЛДЖ йдеться про те, що «Держави-учасниці вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечують жінкам нарівні з чоловіками право: [...] (с) брати участь у діяльності неурядових організацій і асоціацій, що займаються проблемами громадського та політичного життя країни». Приймавши Пекінську платформу дій, уряди, крім того, прямо зобов'язалися захищати і заохочувати рівне право чоловіків і жінок на свободу об'єднання, у тому числі право на членство в політичних партіях, профспілках та інших професійних і громадських організаціях, а також «прийняти політику, яка створює сприятливі умови для діяльності жіночих груп самодопомоги, робітничих організацій та кооперативів на основі нетрадиційних форм підтримки та визнання права на свободу об'єднання та права на створення організацій» (Пекінська платформа дій, глава I Доповіді четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок, Пекін, 4–15 вересня 1995 року, A/CONF.177/20 (додаток 1.1) // <http://www.un.org/esa/gopher-data/conf/fwcw/off/a--20.en>, стратегічні цілі I.2 та G.1. Див. також: Комітет КЛДЖ ООН, Загальна рекомендація № 23 «Жінки у політичному і громадському житті», прийнята на шістнадцятій сесії Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок в 1997 році (міститься в документі A/52/38).
170. Що стосується політичних партій див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), п. 99–105.

171. ЄСПЛ, «Державна реформатська партія проти Нідерландів» (Staatkundig Gereformeerde Partij v. Netherlands), заява № 58369/10, рішення від 10 липня 2012 року, п. 73.
172. Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав, Загальний коментар № 16 (34 сесія, 2005 рік), стаття 3 «Рівне для чоловіків і жінок право користування всіма економічними, соціальними і культурними правами», E/C.12/2005/4: «25. Пункт 1(а) статті 8 Пакту вимагає від держав-учасниць забезпечувати право кожної людини створювати для здійснення і захисту своїх економічних та соціальних інтересів професійні спілки і вступати до них на свій вибір. Стаття 3 у зв'язку зі статтею 8 вимагає дозволити чоловікам та жінкам організовувати професійні асоціації і приєднуватися до таких асоціацій, що займаються їх конкретними проблемами. У цьому зв'язку особливу увагу слід приділяти домашнім працівницям, сільським жінкам, жінкам, які працюють у галузях, де переважає жіноча праця, а також жінкам, які працюють вдома, які часто позбавлені цього права».
173. Комітет КЛДЩЖ, Заключні зауваження щодо первісної доповіді Об'єднаних Арабських Еміратів, CEDAW/C/ARE/CO/1, 5 лютого 2010 року, пп. 36–37. У Заключних зауваженнях зазначається: «36. Із задоволенням відзначаючи ратифікацію державою-учасницею кількох конвенцій Міжнародної організації праці (МОП) про рівноправність, збільшення частки працюючих жінок, а також надання державою-учасницею підтримки з метою збільшення кількості жінок, зайнятих у державному секторі, Комітет стурбований через те, що в державі-учасниці заборонено створювати асоціації соціального забезпечення працівників [...] 37. [...] Комітет закликає державу-учасницю гарантувати застосування основного принципу свободи об'єднання всім трудящим, особливо жінкам, і надавати рівну винагороду за працю рівної цінності, а також рекомендує їй приєднатися до Конвенції № 87 і Конвенції № 98 Міжнародної організації праці».
174. Комітет КЛДЩЖ, Загальна рекомендація № 26 з питання про працюючих жінок-мігрантів, CEDAW/C/2009/WR.1/R, 5 грудня 2008 року, п. 26: «Державам-учасницям в країнах, в яких працюють мігранти-жінки, слід вживати всіх належних заходів для забезпечення рівних прав і захисту від дискримінації для працюючих жінок-мігрантів, у тому числі в їх власних громадах. Заходи, які можуть бути необхідними, зокрема, передбачають такі: [...] (b) правовий захист працюючих жінок-мігрантів. Державам-учасницям слід забезпечувати, щоб положеннями конституційного і цивільного права та кодексами про працю працюючим мігрантам-жінкам надавалися такі самі права та захист, як і всім працівникам країни, в тому числі право на організацію і свободу об'єднання».
175. Див.: Комітет з прав людини ООН, «Тунен проти Австралії» (Toonen v. Australia), повідомлення № 488/1992, 31 березня 1994 року, п. 8.7 // <http://www.ohchr.org/documents/publications/sdecisionsvol15en.pdf>. У цій справі Комітет заявив, що «Держава-учасниця звернулася до Комітету за вказівками з питання про те, чи може сексуальна орієнтація вважатися «іншими обставинами» в розумінні статті 26. Те саме питання може виникнути і у зв'язку з п. 1 статті 2 Пакту. Комітет обмежився твердженням про те, що, на його думку, посилання на «стать», що міститься в п. 1 статті 2 і в статті 26, має розглядатися як таке, що охоплює сексуальну орієнтацію».
176. Міжамериканський суд з прав людини, «Атала Ріффо та її дочки проти Чилі» (Atala Rifo and daughters v. Chile) (серія 3 № 242, рішення від 24 лютого 2012 року. У цій справі суд визнав, що позбавлення матері опіки над її дитиною через її сексуальну орієнтацію порушує гарантію рівного захисту, передбачену статтею 24.
177. ЄСПЛ, «Х та інші проти Австрії» (X and Others v. Austria), заява № 19010/07, рішення від 19 лютого 2013 року, п. 99. Див. також: ЄСПЛ, «Алексеев проти Росії» (Aleksyev v. Russia), заяви №№ 4916/07, 25924/08 та 14599/09, рішення від 21 жовтня 2010 року, п. 108. У цьому рішенні йдеться про те, що «коли різниця в ставленні пов'язана зі статтю або сексуальною орієнтацією, свобода розсуду, якою наділяється держава, обмежена вузькими рамками. У таких випадках принцип пропорційності не означає

лише те, що обраний захід в цілому повинен підходити для досягнення поставленої мети; необхідно також продемонструвати, що він був необхідний за тих обставин. Насправді, якщо причини різного ставлення базуються виключно на сексуальній орієнтації заявника, ця обставина прирівнюватиметься до дискримінації відповідно до положень Конвенції».

178. Європейський Союз, Хартія основних прав Європейського Союзу, 26 жовтня 2012 року, 2012/C 326/02.
179. Рада Європи, Додаток до Рекомендації CM/Rec (2010)5 Комітету міністрів державам-членам про заходи з боротьби проти дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності, 31 березня 2010 року, п. 9. Рада з прав людини ООН, Резолюція 17/19 «Права людини, сексуальна орієнтація і гендерна ідентичність», A/HRC/ RES/17/19, 14 липня 2011 року. Доповідь Верховного комісара ООН з прав людини Раді з прав людини «Дискримінаційні закони та практика і акти насильства щодо осіб з причини їхньої сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності», 17 листопада 2011 року, A/HRC/19/41. Див. також: Джокьякартські принципи застосування міжнародно-правових норм про права людини стосовно сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності, 26 березня 2007 року, принцип 20 // http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm. У принципі 20 зазначається: «Кожна людина незалежно від сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності має право на свободу мирних зібрань і асоціації, у тому числі для цілей мирних демонстрацій. Дозволяється створення і реєстрація на недискримінаційній основі асоціацій за ознакою сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності, так само як і асоціацій, діяльність яких спрямована на поширення інформації серед осіб різної сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності, на поширення інформації про таких осіб, а також на сприяння спілкуванню між такими особами та захист їхніх прав. Держави: а) Вживають усіх необхідних заходів законодавчого, адміністративного та іншого характеру з метою забезпечення прав на організацію, асоціацію, зібрання й виступи мирного характеру з питань сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності, а також права таких груп на отримання правового статусу без дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності; б) Не допускають використання понять державної безпеки, громадського порядку, здоров'я або моральності населення для будь-якого обмеження права на свободу мирних зібрань й асоціації лише на тій підставі, що це право реалізується з метою затвердження різноманіття сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності; в) За жодних умов не перешкоджають реалізації права на свободу мирних зібрань й асоціації на підставах, пов'язаних із сексуальною орієнтацією або гендерною ідентичністю, і забезпечують особам, які реалізують право на свободу мирних зібрань й асоціації, належний захист з боку органів охорони правопорядку та інший фізичний захист від насильства та утисків; г) Проводять навчально-просвітницькі програми для посадових осіб з підтримки правопорядку та інших профільних посадових осіб для того, щоб вони мали можливість забезпечити такий захист; д) Не допускають, щоб порядок оприлюднення інформації для добровільних асоціацій і груп на практиці призводив до дискримінаційних наслідків для таких асоціацій та груп, що займаються питаннями сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності, так само як і для їхніх учасників».
180. Генеральна Асамблея ООН, Конвенція про статус апатридів, 28 вересня 1954 року, Збірник міжнародних договорів ООН (Treaty Series), том 360, с. 117. У статті 15 Конвенції йдеться про те, що «стосовно асоціацій неполітичного і неприбуткового характеру та професійних спілок Договірні Держави надають апатридам, які законно перебувають на їхній території, якомога сприятливіше становище і, у будь-якому разі, не менш сприятливе, ніж те, яке за тих самих обставин зазвичай надається іноземцям».
181. Генеральна Асамблея ООН, Конвенція про статус біженців та Протокол до неї, 28 липня 1951 року, Збірник міжнародних договорів ООН (Treaty Series), том 189, с.

137, стаття 15 «Право асоціацій»: «Щодо асоціацій неполітичного характеру, які не мають на меті отримувати вигоду, та щодо професійних спілок Договірні Держави надаватимуть біженцям, які законно проживають на їхній території, найсприятливіше становище, яке відповідає становищу громадян іноземної держави за тих самих обставин».

182. У статті 16 ЄКПЛ «Обмеження політичної діяльності іноземців» йдеться про те, що «жодне з положень ст.ст. 10, 11 і 14 не може розглядатись як таке, що забороняє Високим Договірним Сторонам встановлювати обмеження на політичну діяльність іноземців».
183. ЄСПЛ, «Пьермон проти Франції» (Piermont v. France), заяви №№ 15773/89 та 15774/89, рішення від 27 квітня 1995 року, п. 64.
184. Див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), п. 120.
185. Так, у ст.ст. 7 і 8 Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин передбачається, відповідно, що «Сторони забезпечують повагу до прав кожної особи, яка належить до національних меншин, на свободу мирних зібрань і свободу асоціацій, свободу вираження думки і свободу думки, совісті і релігії» та що «Сторони зобов'язуються визнавати за будь-якою особою, яка належить до національних меншин, право сповідувати свою релігію або виражати переконання, а також право створювати релігійні установи, організації та асоціації» (Рада Європи, Рамкова конвенція про захист національних меншин (ETS № 157), 1 лютого 1995 року). Крім того, в п. 1 статті 3 Декларації ООН про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, зазначено, що «особи, які належать до меншин, можуть здійснювати свої права... як індивідуально, так і спільно з іншими членами своєї групи, без будь-якої дискримінації», а в рішенні VI Гельсінського документа ОБСЄ 1992 року особливо наголошується значення участі осіб, які належать до національних меншин в асоціаціях: «Держави-учасниці... (24) У цьому зв'язку... активізують свої зусилля з забезпечення вільного здійснення особами, які належать до національних меншин, на індивідуальній основі й спільно з іншими, своїх прав людини і основоположних свобод, у тому числі права брати участь повною мірою відповідно до демократичних процедур прийняття рішень кожної держави в політичному, економічному, соціальному і культурному житті своїх країн, у тому числі на основі демократичної участі в роботі директивних і консультативних органів на національному, регіональному і місцевому рівнях, зокрема у рамках політичних партій та асоціацій [...]».
186. Див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), п. 107.
187. КПД ООН, стаття 15 // <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>: «1. Держави-учасниці визнають право дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зібрань. 2. Щодо здійснення цих прав не можуть застосовуватись жодні обмеження, крім тих, які застосовуються відповідно до закону та необхідні в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, громадського порядку (order public), охорони здоров'я і моралі населення або захисту прав і свобод інших осіб». Право дітей на свободу об'єднання також прямо визнано Африканською хартією прав і добробуту дитини, прийнятою в липні 1990 року Асамблеєю глав держав та урядів Організації Африканської Єдності в Аддіс-Абебі (Ефіопія) (CAB/LEG/153/Rev 2). В статті VIII Хартії зазначається, що «кожна дитина має право на свободу об'єднання і на свободу мирних зібрань відповідно до закону».
188. Комітет КПД, наприклад, висловив стурбованість з приводу законодавства, що позбавляє дітей та підлітків права вступати в політичні асоціації (Коста-Рика, CRC/C/CRI/CO/4, 3 серпня 2011 року, пп. 37 та 38), та з приводу вимоги про отримання дітьми віком до 18 років згоди батьків на вступ в асоціацію (Японія, CRC/C/15/Add.231, 26

лютого 2004 року, пп. 29 та 30). Див. також: Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Загрози праву здійснення групами найбільшого ризику права на свободу мирних зібрань і права на свободу об'єднання», док. ООН A/HRC/26/29, 14 квітня 2014 року, пп. 49–50 // http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session26/Documents/A_HRC_26_29_ENG.DOC

189. КПД ООН, стаття 5 // <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>: «Держави-учасниці поважають відповідальність, права і обов'язки батьків і у відповідних випадках членів розширеної сім'ї чи громади, як це передбачено місцевим звичаєм, опікунів чи інших осіб, які за законом відповідають за дитину, належним чином управляти і керувати дитиною щодо здійснення визнаних цією Конвенцією прав і робити це згідно зі здібностями дитини, що розвиваються».
190. Див.: Венеціанська комісія, Доповідь про захист прав дитини: міжнародні стандарти і національні конституції, CDL-AD(2014)005-e, 3 квітня 2014 року.
191. Пункт 2 статті 22 МПГПП: «Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування цим правом для осіб, які належать до складу збройних сил і поліції»; п. 2 статті 11 ЄКПЛ, в якому зазначається, що «ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, які входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави»; п. 3 статті 16 АКПЛ: «Положення цієї статті не перешкоджають запровадженню законних обмежень, у тому числі навіть заборони на здійснення права на свободу об'єднання для осіб, які належать до складу збройних сил і поліції».
192. Див. також: ЄСПЛ, «Реквенї проти Угорщини» (Rekvenyi v. Hungary) [ВП], заява № 25390/94, рішення від 20 травня 1999 року, п. 53.
193. ЄСПЛ, «Фогт проти Німеччини» (Vogt v. Germany) [ВП], заява № 17851/91, рішення від 26 вересня 1995 року, п. 67; ЄСПЛ, «Великий Схід Італії Палацу Джустиніані проти Італії» (Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani v. Italy), заява № 35972/97, рішення від 2 серпня 2001 року, п. 31.
194. ЄСПЛ, «Фогт проти Німеччини» (Vogt v. Germany), заява № 17851/91, рішення від 26 вересня 1995 року.
195. ЄСПЛ, «Мателлі проти Франції» (Matelly v. France), заява № 10609/10, рішення від 2 жовтня 2014 року, п. 75.
196. Див. також: ЄСПЛ, «Реквенї проти Угорщини» (Rekvenyi v. Hungary) [ВП], заява № 25390/94, рішення від 20 травня 1999 року, пп. 49 та 61.
197. ЄСПЛ, «Тюм Хабер Сен» і Чинар проти Туреччини» (Tüm Haber Sen and Çınar v. Turkey), заява № 28602/95, рішення від 21 лютого 2006 року. У цій справі Суд визнав, що розпуск державою профспілки виключно на тій підставі, що вона була заснована державними службовцями, порушує статтю 11 ЄКПЛ.
198. Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2010)4 Комітету міністрів з питання про права людини військовослужбовців та пояснювальна записка до неї, пп. 53–57.
199. Див., наприклад: МОП, Керівні принципи щодо дотримання працівниками поліції та збройних сил прав на свободу асоціації і ведення колективних переговорів, 2013 рік // http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilo-manila/documents/publication/wcms_231646.pdf. Див. також: Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2010)4 Комітету міністрів Ради Європи з питання про права людини військовослужбовців та пояснювальна записка до неї, 24 лютого 2010 року, пп. 53–57 // http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/publications/cmrec_2010_4en.pdf. У ній йдеться про те, що «військовослужбовці повинні мати право вступати в незалежні організації, що представляють їх інтереси, та право об'єднуватися і

колективно обстоювати свої інтереси. У тих випадках, коли ці права не надаються, триваюче обґрунтування таких обмежень має бути переглянуте, а непотрібні та непропорційні обмеження права на свободу зібрань і асоціацій повинні бути скасовані». Див. також: БДІПЛ ОБСЄ і Женевський центр демократичного контролю над збройними силами (ДКЗС), Посібник з прав людини та основоположних свобод військовослужбовців (Варшава: БДІПЛ, 2008), глава 9 // <http://www.osce.org/odihr/31393>

200. Див.: Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Належна практика просування та захисту права на свободу мирних зібрань та права на свободу об'єднання», док. ООН A/HRC/20/27, 21 травня 2012 року, п. 54 // http://www.ohchr.org/documents/hrbodies/hrcouncil/regularsession/session20/a-hrc-20-27_en.pdf. У цьому пункті йдеться про те, що «Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань вважає належною практикою встановлення законодавством вимог, відповідно до яких для створення асоціації необхідно не більше двох осіб. Він зазначає, що «для створення професійного союзу або політичної партії може бути потрібна більша кількість осіб, однак їх кількість не повинна визначитися на рівні, який відвертає би людей від вступу в об'єднання». Див. також: Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, 10 жовтня 2007 року, п. 17: «Дві або більше особи повинні мати можливість створювати НУО, що базується на принципах членства, але для набуття статусу юридичної особи може знадобитися більша кількість членів, однак вона не повинна встановлюватися на рівні, що перешкоджає створенню НУО». Див.: ЄСПЛ, «Жечев проти Болгарії» (Zhechev v. Bulgaria), заява № 57045/00, 21 червня 2007 року, п. 58: «Таким чином, не існує «нагальної соціальної потреби» у тому, щоб кожне з об'єднань, цілі якого визнані судом «політичними», було зареєстроване як політична партія, особливо через те, що, як зазначено вище, значення цього терміна за законодавством Болгарії виявляється досить розпливчастим. Це означало б, що об'єднання змушене набувати правової форми, якої не прагнули його засновники. Це також означало б застосування до об'єднання додаткових вимог і обмежень, таких як, наприклад, правило про те, що політична партія повинна створюватися як мінімум п'ятдесятьма громадянами, що мають право голосу (див. п. 19 вище), що в деяких випадках може виявитися непереборною перешкодою для його засновників. Більш того, такий підхід порушує право на свободу об'єднання, тому що у випадку його прийняття свобода дій, якою будуть наділені засновники об'єднання, буде мінімальною або настільки обмеженою, що втратить будь-яку практичну цінність».
201. Див. розділ «Об'єднання і нові технології» Керівних принципів.
202. ЄСПЛ, «Горзелік та інші проти Польщі (Gorzelik and Others v. Poland) [ВП], заява № 44158/98, рішення від 17 лютого 2004 року, п. 88; Європейська комісія з прав людини, «Духовне управління мусульман у Республіці Молдова проти Молдови» (Cărmuirea Spirituală a Musulmanilor din Republica Moldova v. Moldova), заява № 12282/02, рішення від 14 червня 2005 року; Комітет з прав людини ООН, «Малаховський і Пікуль проти Білорусі» (Malakhovsky and Pikul v. Belarus), повідомлення № 1207/2003, 26 липня 2005 року, п. 7.6.
203. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Належна практика просування та захисту права на свободу мирних зібрань та права на свободу об'єднання», док. ООН A/HRC/20/27, 21 травня 2012 року, п. 58 // http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/A-HRC-20-27_en.pdf
204. Отримання законного статусу не є тотожним реєстрації.
205. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Загрози праву здійснення групами найбільшого ризику права на свободу мирних зібрань і права на свободу об'єднання», док. ООН

A/HRC/26/29, 14 квітня 2014 року, п. 53 // http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session26/Documents/A_HRC_26_29_ENG.DOC

206. Див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), пп. 76–79.
207. Див.: Європейська комісія з прав людини, «Х проти Швейцарії» (X v. Switzerland), заява № 18874/91, рішення від 12 січня 1994 року, що стосується запропонованого використання назви «Торговельна палата», у той час як утворення під таким ім'ям уже існує.
208. Див.: Європейська комісія з прав людини, «Алех Улдозоттейнек Советсеге, Іваній, Рот і Сердахелій проти Угорщини» (Apeh Uldozotteinek Szovetsege, Ivanyi, Roth and Szerdahelyi v. Hungary), заява № 32367/96, рішення від 31 серпня 1999 року. У цій справі йшлося про використання створюваною асоціацією назви податкового органу; ЄСПЛ, «Горзелік та інші проти Польщі» (Gorzelik and Others v. Poland) [ВП], заява № 44158/98, рішення від 17 лютого 2004 року. У цій справі йшлося про використання назви, яка створює помилкове враження, що створювана асоціація має спеціальний статус відповідно до закону про вибори.
209. ЄСПЛ, «Корецький та інші проти України» (Koretskyu and Others v. Ukraine), заява № 40269/02, рішення від 3 квітня 2008 року, пп. 53–55.
210. ЄСПЛ, «Цонев проти Болгарії» (Tsonev v. Bulgaria), заява № 45963/99, рішення від 13 квітня 2006 року, пп. 55–57, та «Рамазанова та інші проти Азербайджану» (Ramazanova and Others v. Azerbaijan), заява № 44363/02, рішення від 1 лютого 2007 року, пп. 64–67, та Комітет з прав людини ООН, «Кацора, Судаленко і Немковіч проти Білорусі» (Katsora, Sudalenko and Nemkovich v. Belarus), повідомлення № 1383/2005, 25 жовтня 2010 року, п. 8.3.
211. ЄСПЛ, «Ісмаїлов проти Азербайджану» (Ismayilov v. Azerbaijan), заява № 4439/04, рішення від 17 січня 2008 року, пп. 50–52.
212. Європейська комісія з прав людини, «Рух за монархічну демократію проти Болгарії» (Movement for Democratic Kingdom v. Bulgaria), заява № 27608/95, рішення від 29 листопада 1995 року; ЄСПЛ, «Озбек та інші проти Туреччини» (Ozbek and Others v. Turkey), заява № 35570/02, рішення від 6 жовтня 2009 року.
213. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Належна практика просування та захисту права на свободу мирних зібрань та права на свободу об'єднання», док. ООН A/HRC/20/27, 21 травня 2012 року, п. 62. У цьому документі зазначається, що «новоприйняті закони не повинні зобов'язувати всі раніше зареєстровані асоціації реєструватися повторно для того, щоб існуючі асоціації були захищені від свавільних відмов або перерв у своїй діяльності. Так, наприклад, у своїх заключних зауваженнях по Непалу Комітет з прав дитини висловив стурбованість у зв'язку з широкомасштабними обмеженнями, зокрема вимогами щодо перереєстрації, запровадженими владою щодо організацій громадянського суспільства (CRC/C/15/Add.260, пп. 33 та 34)».
214. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Належна практика просування та захисту права на свободу мирних зібрань та права на свободу об'єднання», док. ООН A/HRC/20/27, 21 травня 2012 року, п. 59. У цьому пункті йдеться про те, що «на думку Спеціального доповідача, стосовно створення відділень об'єднань, іноземних об'єднань, союзів або мереж об'єднань, у тому числі на міжнародному рівні, повинна діяти аналогічна процедура повідомлення».
215. Європейська комісія з прав людини, «Національна асоціація викладачів професійних і вищих навчальних закладів проти Сполученого Королівства» (National Association of Teachers in Further and Higher Education v. the United Kingdom), заява № 28910/95,

рішення від 16 квітня 1998 року. Див. також у загальному сенсі: <http://associationline.org/guidebook/action/read/chapter/4>

216. ЄСПЛ, «Великий Схід Італії Палацу Джустиніані проти Італії» (Grande Oriente d`Italia di Palazzo Giustiniani v. Italy) (№ 2), заява № 26740/02, рішення від 31 травня 2007 року.
217. Див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), п. 76–79.
218. Див.: МОП, Конвенція про свободу асоціації і захист права на організацію 1948 року (№ 87) // http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312232:NO. У статті 3 зазначається: «1. Організації працівників і роботодавців мають право опрацьовувати свої статuti та адміністративні регламенти, вільно обирати своїх представників, організувати свій апарат і свою діяльність і формулювати свою програму дій. 2. Державна влада утримується від будь-якого втручання, здатного обмежити це право або перешкодити його законному здійсненню».
219. Комітет КЛДЩЖ ООН, Загальна рекомендація № 23 «Жінки у політичному і громадському житті» (1997 рік), A/52/38/Rev.1, п. 47. У цьому пункті зазначається, що обов'язок викоринувати всі форми дискримінації у всіх сферах суспільно-політичного життя охоплює заходи, покликані: «а) забезпечувати прийняття ефективних законів, що забороняють дискримінацію щодо жінок; б) заохочувати неурядові організації та громадські і політичні об'єднання до використання стратегій, що сприяють більш широкому представництву в них жінок та більш активній участі жінок у їх роботі».
220. Див.: Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, п. 49.
221. ЄСПЛ, «Хасан і Чауш проти Болгарії» (Hasan and Chaush v. Bulgaria) [ВП], заява № 30985/96, рішення від 26 жовтня 2000 року.
222. Див.: ЄСПЛ, «Корецький та інші проти України» (Koretskyu and Others v. Ukraine), заява № 40269/02, рішення від 3 квітня 2008 року, пп. 52–53; Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, пп. 42 та 46–48.
223. Див.: БДІПЛ ОБСЄ, Коментарі до Закону Туркменістану «Про громадські об'єднання», висновок № NGO – TUR/154/2010 (LH), 22 червня 2010 року // <http://www.legislationline.org/documents/id/16059>, п. 41.
224. Див.: ЄСПЛ, «Партія свободи і демократії (ÖZDEP) проти Туреччини» (Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) v. Turkey) [ВП], заява № 23885/94, рішення від 8 грудня 1999 року, пп. 46–47; Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, пп. 2, 6 та 70.
225. ЄСПЛ, «Партія «Рефах» (Партія благоденства) та інші проти Туреччини» (Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey) [ВП], заяви №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 та 41344/98, рішення від 13 лютого 2003 року; та «Корецький та інші проти України» (Koretskyu and Others v. Ukraine), заява № 40269/02, рішення від 3 квітня 2008 року.
226. ЄСПЛ, «Хендсайд проти Сполученого Королівства» (Handyside v. the United Kingdom), заява № 5493/72, рішення від 7 грудня 1976 року.
227. ЄСПЛ, «Партія «Рефах» (Партія благоденства) та інші проти Туреччини» (Refah «Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey) [ВП], заяви №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 та 41344/98, рішення від 13 лютого 2003 року.
228. ЄСПЛ, «Організація «Жінки на хвилях» проти Португалії» (Women on Waves v. Portugal), заява № 31276/05, рішення від 3 лютого 2009 року.

229. ЄСПЛ, «Сідіропулос та інші проти Греції» (Sidiropoulos and Others v. Greece), заява № 26695/95, рішення від 10 липня 1998 року, пп. 44–45.
230. ЄСПЛ, «ГендерДок-М проти Молдови» (Genderdoc-M v. Moldova), заява № 9106/06, рішення від 12 червня 2012 року, пп. 44–45. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Загрози праву здійснення групами найбільшого ризику права на свободу мирних зібрань і права на свободу об'єднання», док. ООН A/HRC/26/29, 14 квітня 2014 року, п. 64 // http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session26/Documents/A_HRC_26_29_ENG.DOC
231. ЄСПЛ, «Станков і Об'єднана македонська організація «Ілinden» проти Болгарії» (Stankov and United Macedonian Organisation «Ilinden» v. Bulgaria), заяви №№ 29221/95 та 29225/95, рішення від 2 жовтня 2001 року, п. 97. У цьому пункті зазначається, що «той факт, що група осіб закликає до автономії або навіть пропонує відокремлення частини території країни, вимагаючи, таким чином, фундаментальних конституційних і територіальних змін, не може автоматично виправдовувати заборону її зібрання. Вимога територіальних змін у промовах і на демонстраціях автоматично не означає загрозу територіальній цілісності країни і національній безпеці. [...] У демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права, повинна існувати належна можливість висловлювати політичні ідеї, які піддають сумніву існуючий порядок та пропаганда яких проводяться мирними способами, – а також висловлювати їх шляхом здійснення права на мирні зібрання, а також іншими законними способами».
232. ЄСПЛ, «Об'єднана комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини» (United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey) [ВП], заява № 19392/92, рішення від 30 січня 1998 року. Див. також: БДІПЛ ОБСЄ, посібник «Запобігання тероризму та боротьба з насильницьким екстремізмом і радикалізмом, що ведуть до тероризму» (Варшава: БДІПЛ, 2014), с. 42. У цьому посібнику зазначається, що «суто наявність поглядів або переконання, які вважаються расистськими або екстремистськими, або мирне вираження цих поглядів не повинні кваліфікуватися як злочини».
233. Див.: ОБСЄ, Копенгагенський документ 1990 року, п. 5.8: «Законодавство, прийняті по завершенні відповідної гласної процедури, та адміністративні положення публікуються, що є умовою їх застосування. Ці тексти будуть доступні для всіх»; ОБСЄ, Московський документ 1991 року, п. 18.1: «Законодавство розроблятиметься і прийматиметься в результаті відкритого процесу, що відображає волю народу або безпосередньо, або через обраних ним представників». Див. також: Рада Європи, Рекомендація СМ/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, 10 жовтня 2007 року, пп. 12, 76 та 77; Генеральна Асамблея ООН, Декларація про право та обов'язок окремих осіб, груп та органів суспільства заохочувати і захищати загально визнані права людини та основоположні свободи, стаття 8 // <http://www.ohchr.org/en/ProfessionalInterest/Pages/RightAndResponsibility.aspx>; Європейська економічна комісія ООН (ЄЕК ООН), Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля («Орхуська конвенція»), 25 червня 1998 року, ст.ст. 6 та 8 // <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>; Рада Європи, Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні (CETS № 144), набула чинності 1 травня 1997 року, стаття 5 // <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&NT=144>; Рада Європи, Рамкова конвенція про захист національних меншин, ETS № 157, 1 лютого 1995 року, стаття 15.
234. ЄСПЛ, «Корецький та інші проти України» (Koretskyu and Others v. Ukraine), заява № 40269/02, рішення від 3 квітня 2008 року, п. 52. Див. також: Рада Європи, Рекомендація СМ/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, 10 жовтня 2007 року, п. 12; Конференція МНУО Ради Європи, Кодекс належної практики участі громадськості у процесі прийняття

рішень (жовтень 2009 року) // http://www.coe.int/t/ngo/Source/Code_English_final.pdf; Генеральна Асамблея ООН, Декларація про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загально визнані права людини та основоположні свободи, стаття 7 // <http://www.ohchr.org/en/ProfessionalInterest/Pages/RightAndResponsibility.aspx>

235. Див. Генеральна Асамблея ООН, Декларація про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загально визнані права людини та основоположні свободи, ст.ст. 5 та 9 // <http://www.ohchr.org/en/ProfessionalInterest/Pages/RightAndResponsibility.aspx>; ОБСЄ, Копенгагенський документ 1990 року, п. 11.
236. Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, 10 жовтня 2007 року, п. 77.
237. Див.: Європейська економічна комісія ООН (ЄЕК ООН), Конвенція про доступ до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля («Орхуська конвенція»), 25 червня 1998 року, ст.ст. 6 та 8 // <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>; див. також: Конференція МНУО Ради Європи, Кодекс належної практики участі громадськості у процесі прийняття рішень (жовтень 2009 року) // http://www.coe.int/t/ngo/Source/Code_English_final.pdf
238. Див.: Міжнародний координаційний комітет, Зауваження, прийняте Бюро МКК на його засіданні в Женеві 6–7 травня 2013 року // <http://nhri.ohchr.org/EN/AboutUs/ICCACcreditation/Documents/Report%20May%202013-Consolidated-English.pdf>: «НУПЛ повинні у відповідних випадках розвивати, документально оформляти і підтримувати робочі відносини з іншими національними установами, створеними з метою заохочення і захисту прав людини, у тому числі зі створеними відповідно до закону правозахисними установами на адміністративно-територіальному рівні, тематичними установами, а також громадянським суспільством і неурядовими організаціями».
239. Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, 10 жовтня 2007 року, п. 55.
240. Див.: ЄСПЛ, «Святі монастирі проти Греції» (The Holy Monasteries v. Greece), заяви №№ 13092/87 та 13984/88, рішення від 9 грудня 1994 року. Ця справа стосувалася релігійного об'єднання, що було позбавлене права подавати позови для захисту своєї власності і, таким чином, стало жертвою порушення права на мирне володіння своїм майном відповідно до статті 1 Протоколу № 1 до ЄКПЛ.
241. Див.: Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, 10 жовтня 2007 року, п. 53.
242. Див.: ЄСПЛ, «Святі монастирі проти Греції» (The Holy Monasteries v. Greece), заяви №№ 13092/87 та 13984/88, рішення від 9 грудня 1994 року, пп. 86–88.
243. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Фінансування об'єднань та проведення мирних зібрань», док. ООН А/HRС/23/39, 24 квітня 2013 року, п. 8.
244. Спеціальний доповідач ООН з питання про становище правозахисників, Доповідь Генеральній Асамблеї ООН, А/66/203, 28 липня 2011 року, п. 68. У цьому пункті стосовно правозахисників зазначається, що «право на доступ до джерел фінансування є одним із невід'ємних елементів права на свободу об'єднання, закріпленого в основних документах з прав людини. В Декларації про правозахисників

беззастережно визнається право на доступ до джерел фінансування як одне із самостійних основних прав за статтею 13. Формулювання статті 13 охоплюють різні етапи циклу фінансування. Держави зобов'язані дозволяти окремим особам та організаціям шукати, отримувати і використовувати фінансові ресурси. Декларацією передбачено, що держави повинні вживати законодавчих, адміністративних або інших заходів для того, щоб сприяти ефективному здійсненню права на доступ до фінансових ресурсів або хоча б не створювати перешкод для цього».

245. Див., наприклад: Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, 10 жовтня 2007 року, пп. 9, 14, 50, 51, 52, 53, 54, 55 і 56.
246. Див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), п. 190. У цьому пункті йдеться про те, що «збільшуючи обсяг бюджетних коштів, що виділяються політичним партіям, держава може зміцнити політичний плюралізм».
247. Комітет КЛДЩЖ, Загальна рекомендація № 28, що стосується основних зобов'язань держав-учасниць за статтею 2 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, CEDAW/C/GC/28, 16 грудня 2010 року, п. 34: «Держави-учасниці повинні надавати фінансову і правову підтримку незалежним асоціаціям та центрам, робота яких спрямована на освіту жінок з питань їхніх прав на рівність та надання їм допомоги у пошуку засобів правового захисту від дискримінації».
248. Рада Європи, Конвенція про запобігання та подолання насильства щодо жінок і насильства в сім'ї, 12 квітня 2011 року, ETS № 210, стаття 8 // <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20English.pdf>
249. Генеральна Асамблея ООН, Протокол про запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 15 листопада 2000 року, ООН, ст.ст. 6, 9 та 10 // <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ProtocolTraffickingInPersons.aspx>
250. Див., наприклад: Комітет КЛДЩЖ, Заключні зауваження щодо Казахстану, CEDAW/C/KAZ/CO/3-4, 10 березня 2014 року, п. 13.
251. Див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), п. 107.
252. ОБСЄ, Доповідь ОБСЄ «Правозахисники в регіоні ОБСЄ: виклики і приклади належної практики» (квітень 2007 – квітень 2008 року), с. 39 // <http://www.osce.org/odihr/35652?download=true>
253. Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, 10 жовтня 2007 року, пп. 58–61.
254. У законодавстві та практиці застосовується більш обережний підхід до фінансування політичних партій з іноземних джерел.
255. Венеціанська комісія, Проміжний висновок щодо проекту Закону Єгипту «Про громадські організації», CDL(2013)023, 16 жовтня 2013 року, п. 35 // [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2013\)023-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2013)023-e) У цьому висновку Венеціанська комісія заявила, що «іноземне фінансування НУО іноді сприймається державами як проблематичне. Венеціанська комісія визнає, що у держави можуть бути різні причини для обмеження іноземного фінансування, наприклад боротьба з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Проте, ці законні цілі не слід використовувати як привід для встановлення контролю над НУО або обмеження їхньої здатності здійснювати свою законну діяльність, зокрема у сфері захисту прав людини. Заборона або система отримання попереднього дозволу, що має бути

наданий урядом на здійснення іноземного фінансування, не обумовлюються і не можуть бути виправдані боротьбою з відмиванням грошей або з фінансуванням тероризму».

256. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Фінансування об'єднань та проведення мирних зібрань», док. ООН A/HRC/23/39, 24 квітня 2013 року, п. 35.
257. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Фінансування об'єднань та проведення мирних зібрань», док. ООН A/HRC/23/39, 24 квітня 2013 року, п. 35.
258. БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Спільний проміжний висновок щодо проекту Закону «Про некомерційні організації» та інших законодавчих актів Киргизької Республіки, CDL-AD(2013)030, 16 жовтня 2013 року, п. 66 // [http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4857/file/239_FOASS_KYR_16 %20Octt%20 2013_ en.pdf](http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4857/file/239_FOASS_KYR_16%20Octt%202013_en.pdf)
259. Там само, п. 69.
260. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Фінансування об'єднань та проведення мирних зібрань», док. ООН A/HRC/23/39, 24 квітня 2013 року, п. 35.
261. Венеціанська комісія, Проміжний висновок щодо проекту Закону Єгипту «Про громадські організації», CDL(2013)023, 18 червня 2013 року, п. 43. Див. також: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Спільний проміжний висновок щодо проекту Закону «Про некомерційні організації» та інших законодавчих актів Киргизької Республіки, CDL-AD(2013)030, 16 жовтня 2013 року // [http://www.legislationline.org/download/ action/ download/id/4857/file/239_FOASS_KYR_16 %20Octt%202013_ en.pdf](http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4857/file/239_FOASS_KYR_16%20Octt%202013_en.pdf)
262. Це стосується, наприклад, випадку, коли від асоціацій вимагають іменувати себе «іноземними агентами». Див.: Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Фінансування об'єднань та проведення мирних зібрань», док. ООН A/HRC/23/39, 24 квітня 2013 року, розділ 20.
263. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Фінансування об'єднань та проведення мирних зібрань», док. ООН A/HRC/23/39, 24 квітня 2013 року, розділ 20.
264. Див.: Рада Європи, Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі, 2002 рік, пп. 60–65.
265. Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, 10 жовтня 2007 року, розділ VII.
266. Див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), п. 192. У цьому пункті зазначається, що «цілком розумним заходом може стати законодавче визначення того мінімуму вимог, виконання якого є попередньою умовою виділення партіям державного фінансування. Список цих вимог може бути таким:
 - реєстрація політичної партії;
 - надання доказу мінімального рівня підтримки;
 - збалансоване представництво чоловіків і жінок,
 - належне оформлення фінансової звітності відповідно до встановлених вимог (у тому числі за попередню виборчу кампанію);
 - дотримання відповідних бухгалтерських і аудиторських стандартів».

Див. також пп. 201–206.

267. Венеціанська комісія, Висновок щодо Федерального закону 121-ФЗ «Про внесення змін до окремих законодавчих актів Російської Федерації в частині регулювання діяльності некомерційних організацій, що виконують функції іноземного агента» («Закон про іноземних агентів»), щодо Федеральних законів 18-ФЗ та 147-ФЗ, а також Федерального закону 190-ФЗ «Про внесення змін до Кримінального кодексу Російської Федерації» («Закон про зраду»), CDL-AD(2014)025, 27 червня 2014 року, п. 90 // [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)025-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)025-e)
268. У виданих БДІПЛ ОБСЄ «Керівних принципах щодо захисту правозахисників» йдеться про те, що «будь-які вимоги щодо адміністративної або фінансової звітності повинні бути розумними і такими, що встановлені законом. Будь-які перевірки в офісах НУО та перевірці їх фінансової документації мають бути справедливими і прозорими та спиратися на чітку правову основу. Аудиторські перевірки підлягають окремому законодавчому врегулюванню. Таке законодавство має містити чітко визначений вичерпний перелік підстав для можливих перевірок і список документів, що мають надаватися під час перевірки. Крім того, це законодавство має передбачати чітко визначений і розумний строк завчасного повідомлення про перевірку та її максимальну тривалість». Див.: БДІПЛ ОБСЄ, Керівні принципи щодо захисту правозахисників (Варшава: БДІПЛ, 2014), п. 67.
269. Див.: Венеціанська комісія, «Складання висновків Венеціанської комісії щодо свободи об'єднання» (в редакції 2014 року), CDL-PI(2014)004, с. 24 (розділ 8.5.4) // [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI\(2014\)004-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI(2014)004-e)
270. БДІПЛ ОБСЄ, Керівні принципи щодо захисту правозахисників (Варшава: БДІПЛ, 2014), п. 67 // <http://www.osce.org/odihr/119633?download=true>
271. З питань кримінально-правових санкцій див.: ЄСПЛ, «Християнсько-демократична народна партія проти Молдови» (Christian Democratic People's Party v. Moldova), заява № 28793/02, рішення від 14 лютого 2006 року, п. 65. У цій справі Суд постановив: «Домінуюче становище, що його займає уряд, повинне змушувати його виявляти стриманість при застосуванні кримінального переслідування, особливо за наявності інших засобів відповіді на невинуваті нападки та критику з боку його противників або засобів масової інформації (див. справу «Кастельс проти Іспанії» (Castells v. Spain), 23 квітня 1992 року, п. 46, серія А № 236)».
272. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Належна практика просування та захисту права на свободу мирних зібрань та права на свободу об'єднання», док. ООН A/HRC/20/27, 21 травня 2012 року, п. 56. У цьому документі зазначається, що «особи, які вступили до незареєстрованих об'єднань, повинні бути вільні здійснювати будь-яку діяльність, у тому числі право на проведення мирних зібрань та участь у них, і не повинні підлягати кримінальним покаранням».
273. ЄСПЛ, «Група профспілкових активістів-соціалістів в Об'єднанні австрійських профспілок (ОАП) Форальрберга і 128 її окремих членів (Кьопрунер, Фальшлунгер та інші) проти Австрії» (Fraktion Sozialistischer Gewerkschafter im ÖGB Vorarlberg and 128 of its individual members (Köpruner, Falschlunger and Others) v. Austria), заява № 12387/86, рішення від 13 квітня 1989 року.
274. Див.: БДІПЛ ОБСЄ, Керівні принципи щодо захисту правозахисників (Варшава: БДІПЛ, 2014), п. 209. У цьому пункті зазначається, що «хоча закони і правила можуть передбачати відповідальність членів НДО чи іншого об'єднання без статусу юридичної особи, такими положеннями не можна зловживати як засобами чинення тиску на окремих правозахисників за їх законну діяльність».
275. Див.: Комітет з прав людини ООН, «Корнеєнко та інші проти Білорусі» (Korneenko et al. v. Belarus), повідомлення № 1274/2004, 31 жовтня 2006 року, pp. 7.6–7.7; див. також:

Конте А., Берчілл Р. Визначення громадянських та політичних прав: судова практика Комітету з прав людини ООН (Conte A., Burchill R. Defining Civil and Political Rights: The Jurisprudence of the United Nations Human Rights Committee), друге видання, Ashgate, 2009, с. 93–94.

276. ЄСПЛ, «Озбек та інші проти Туреччини» (Özbek and Others v. Turkey), заява № 35570/02, 6 жовтня 2009 року, п. 37.
277. ЄСПЛ, «Вона проти Угорщини» (Vona v. Hungary), заява № 35943/10, рішення від 9 липня 2013 року.
278. Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, 10 жовтня 2007 року, п. 44.
279. ЄСПЛ, «Об'єднана комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини» (United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey) [ВП], заява № 19392/92, рішення від 30 січня 1998 року, п. 46.
280. ЄСПЛ, «Об'єднання «Тєбієті Мюхафізе Джемєті» та Ісрафілов проти Азербайджану» (Tebieti Muhafze Cemiyeyeti and Israflöv v. Azerbaijan), заява № 37083/03, рішення від 8 жовтня 2009 року.
281. БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Спільні рекомендації щодо регулювання політичних партій (Варшава: БДІПЛ, 2011), пп. 89–96.
282. ЄСПЛ, «Партія «Рефах» (Партія благоденства) та інші проти Туреччини» (Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey) [ВП], заяви №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 та 41344/98, рішення від 13 лютого 2003 року, пп. 126–135; та «Партії «Еррі Батасуна» і «Батасуна» проти Іспанії» (Herri Batasuna and Batasuna v. Spain), заяви №№ 25803/04 та 25817/04, рішення від 30 червня 2009 року.
283. Див.: ЄСПЛ, «Вона проти Угорщини» (Vona v. Hungary), заява № 35943/10, рішення від 9 липня 2013 року, п. 58.
284. Там само.
285. ЄСПЛ, «Християнсько-демократична народна партія проти Молдови» (Christian Democratic People's Party v. Moldova), заява № 28793/02, рішення від 14 лютого 2006 року.
286. Див.: Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді з прав людини ООН «Фінансування об'єднань та проведення мирних зібрань», док. ООН А/HRC/23/39, 24 квітня 2013 року. Пунктом 81 цього документа встановлена вимога: «(с) забезпечувати надання докладних та своєчасних письмових роз'яснень у випадку запровадження будь-яких обмежень та можливості незалежного, безстороннього і оперативного судового перегляду таких обмежень».
287. Див., наприклад: Конференція Міжнародних неурядових організацій Ради Європи, Доповідь Експертної ради з права НУО «Санкції та відповідальність щодо НУО» (Conference of INGOs of the Council of Europe, Report by the Expert Council on NGO Law on «Sanctions and Liability in Respect of NGOs») (січень 2011 року), п. 53 // http://www.coe.int/t/ngo/Source/Expert_Council_NGO_Law_report_2010_en.pdf
288. Див. стосовно НУО: Рада Європи, Рекомендація CM/Rec (2007)14 Комітету міністрів державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі, 10 жовтня 2007 року, п. 53. У цьому пункті зазначається, що «для отримання її активів у випадку ліквідації НУО, що має статус юридичної особи, може визначити спадкоємця, але лише після того, як її борги будуть погашені, а будь-які права донорів щодо повернення виплат будуть задоволені. Проте у випадку, якщо спадкоємець не був визначений, або відповідна НУО нещодавно отримала державне фінансування або

іншу форму підтримки, може бути пред'явлено вимогу про передачу активів іншій НУО або юридичній особі, яка найбільшою мірою відповідає її цілям, або вимогу про їх використання для досягнення цих цілей державою. Крім того, у випадках, якщо було визнано, що цілі або засоби, які застосовувалися НУО для досягнення таких цілей, є неприйнятними, спадкоємцем може стати держава».

289. Див., наприклад: Конференція Міжнародних неурядових організацій Ради Європи, Доповідь Експертної ради з права НУО «Санкції та відповідальність щодо НУО» (Conference of INGOs of the Council of Europe, Report by the Expert Council on NGO Law on «Sanctions and Liability in Respect of NGOs») (січень 2011 року), п. 53 // http://www.coe.int/t/ngo/Source/Expert_Council_NGO_Law_report_2010_en.pdf
290. Див.: БДІПЛ ОБСЄ і Венеціанська комісія, Керівні принципи щодо свободи мирних зібрань, 2-е видання (Варшава: БДІПЛ, 2010), п. 163. У цьому пункті йдеться про те, що у випадку проведення зібрання право на свободу вираження думки охоплює право обирати форму, в якій дістають вияв ідеї, без необґрунтованого втручання з боку органів державної влади.
291. Див.: Браун Ієн. Доповідь про свободу вираження поглядів в режимі онлайн, свободу зібрань та об'єднання та ЗМІ в Європі (Brown Ian. Report on Online Freedom Expression, Assembly and Association and the Media in Europe), MCM(2013)007, с. 17 // [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/belgrade2013/Online%20freedom%20of%20expression,%20assembly,%20association_MCM\(2013\)007_en_Report_IanBrown.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/belgrade2013/Online%20freedom%20of%20expression,%20assembly,%20association_MCM(2013)007_en_Report_IanBrown.pdf). У цій доповіді йдеться про те, що блокування доступу до сайтів об'єднань і таких засобів зв'язку, як сервіси електронної пошти та соціальних мереж, може мати серйозний негативний вплив на свободу зібрань та об'єднання. Див. також: Доповідь 2011 року Спеціального доповідача ООН з питання заохочення і захисту права на свободу мирних зібрань та об'єднань про свавільне блокування або свавільну фільтрацію контенту [в Інтернеті], A/HRC/17/27, 16 травня 2011 року, пп. 29–32.
292. Приклади з Близького Сходу та Північної Африки див. у: Рутцен Дуглас, Зенн Джекоб. Об'єднання та зібрання в цифрову еру (Rutzen Douglas, Zenn Jacob. Association and Assembly in the Digital Age), Міжнародний журнал некомерційного права (International Journal of Not-for-Profit Law), том 13, № 4, грудень 2011 року, 53.
293. ЄСПЛ, «Об'єднання за європейську інтеграцію і права людини та Екімджієв проти Болгарії» (Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria), заява № 62540/00, рішення від 28 червня 2007 року, пп. 76, 85 та 87–88. Див. також: ЄСПЛ, «Узун проти Німеччини» (Uzun v. Germany), заява № 35623/05, рішення від 2 вересня 2010 року, п. 63. Додаткову інформацію про мінімальні вимоги та гарантії див. у: БДІПЛ ОБСЄ, Висновок щодо проекту Закону України «Про боротьбу з кіберзлочинністю (Opinion on the Draft Law of Ukraine on Combating Cybercrime), 22 серпня 2014 року, пп. 44–47 // http://www.legislationline.org/download/action/download/id/5594/file/255_CRIM_UKR_22Aug2014_en.pdf
294. Див.: КПЛ ООН, Загальний коментар № 34 «Свобода думок та їх вираження», 12 вересня 2011 року, п. 43 // <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>
295. Спеціальний доповідач ООН з питань прав на свободу мирних зібрань та об'єднань, Доповідь Раді ООН з прав людини, A/HRC/23/40, 17 квітня 2013 року, пп. 91–92 // http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A.HRC.23.40_EN.pdf
296. Спеціальний доповідач ООН з питання заохочення і захисту прав людини та основоположних свобод в умовах боротьби з тероризмом, U.N. A/HRC/13/37, 28 грудня 2009 року, п. 36.
297. Див.: Доповідь 2013 року Ієна Брауна «Про свободу вираження поглядів в режимі онлайн, свободу зібрань та об'єднання та ЗМІ в Європі» (Brown Ian. Report on Online Freedom Expression, Assembly and Association and the Media in Europe), MCM(2013)007,

- с. 17. Див. також: ЄСПЛ, «Соціалістична партія проти Туреччини» (Socialist Party v. Turkey), заява № 21237/93, рішення від 25 травня 1998 року, п. 47.
298. Див.: Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ, «Свобода вираження думки в Інтернеті: дослідження правових норм та практик, пов'язаних зі свободою вираження думки, вільним потоком інформації та плюралізмом ЗМІ в Інтернеті в державах – учасницях ОБСЄ», 2010 рік // <http://www.osce.org/fom/80723>

точка зору
 суспільний інтерес
мережі
 об'єднання
неприбуткові
демократія
 політичні партії
людський
 участь
захист
 працівники
 членство
вираження
кращі практики
міжнародне
співробітництво
права
захисники
прав людини
незалежність
демократичний
управління
групи
справедливий суд
рівне
повага
ставлення
свобода
зібрання
сприяння
організація
право
 професійні об'єднання
 недискримінація
сприяння
представництво
 уgrupовання
політичний
МОЛОДЬ
 добровільний суспільство
закондавчий
діти
сприятливе середовище
основи
правосуддя
обізнаність
свободи
кращі практики
відшкодування
мир

Організація з безпеки та
 співробітництва в Європі
 Координатор проектів в Україні

Government of
 Canada

Gouvernement
 du Canada